

BUDA és PEST
SZABAD KIRÁLYI VÁROSOKNAK
VOLT
RÉGI ÁLLAPOTJOKRÓL

ERTÉKEZIK

PODHRADCZKY JÓSEF
NAGY MÉLTÓSÁGÚ MAGYAR KIRÁLYI UDVARI KAMARA
SZÁMVEVŐ HIVATALÁNAK TISZTJE.

PESTEN,

Esztergani K. Beinek Josef' tulajdona.

1833.

Nihil privatum, nihil publice stabile est: tam hominum,
quam Verbum, fata voluntur.

Seneca Epistola XCI.

FŐ MÉLTÓSÁGÚ

VÁSÁROS-NÁMÉNYI

IFJABB BÁRÓ

EÖTVÖS IGNÁTZ ÚRNAK

A'

**BÖLCSELKEDÉS, SZÉP MESTERSÉGEK, ÉS TÖRVÉNYEK
DOKTORÁNAK,**

Ő

**CSÁSZÁRI KIRÁLYI APOSTOLI FÖLSÉGE ARANY KULCSOS
HIVÉNEK,**

É S

BELSŐ TITKOS TANÁCSOSSÁNAK

**TEKINTETES NEMES SÁROS VÁRMEGYE
FŐ-ISPÁNYÁNAK,**

É S

**A' FŐ MÉLTÓSÁGÚ MAGYAR KIRÁLYI UDVARI
CANCELLÁRIA**

PRO-CANCELLÁRIUSSÁNAK

Ő

EXCELLENCZIÁJÁNAK

MINT

MINDEN JÓ, ÉS SZÉP'

LELKES

ELŐ-MOZDÍTÓJÁNAK.

Fő Méltóságú Pro-Cancellárius Úr,

Kegyelmes Uram!

Ha Excellenciádat nagy Nemére és Származására nézve magasztalnám, igen nagyot botlanék; mert Excellenciád nem e'féliekben, jöllehet ezek már magokban is, mint Istennek nagy áldási, különös tiszteletre és becsületre méltók: hanem saját Érdemeiben helyezteti Dicsőségét. Ezeket becsülván Excellenciádban Fölséges Apostoli Királyunk, sietett Excellenciádat magas polczára emelni, hogy Fejedelmének, Nemzetének és Hazájának, kikért tudniillik Excellenciád egyedül él és hal, annál serényebben szolgálhatna, a' Köz-Jót annál jobban elő-mozdíthatná.

Mi vezette pedig Excellenciádat e' szép Pályára, az Erkölcnek érdemmel teljes ösvényére? Hanem a' nagy Istennek tiszta Ösmérete, és a' sziveket kivivelő szelíd Tudományok; mellyeket Excellenciád (minthogy az Isteni Félélemből önként származik a' a' Bölcsesség) Ifiúságától fogva olly előmenetellel gyakorlott, hogy nincsen a' Tudományoknak véghetetlen határán olly tárgy, mellyről Excellenciád ékessen és bőven szólni, vagy helyessen itélni nem tudna.

Erre való nézve, méltán retteghetnék Excellenciádnak meg-bírálásától, ha nem tudnám, hogy Excellenciád e' csekély munkámat nem annyira messze

terjett nagy Tudományaihoz mérsékelni: mintsem hála-
látatosságomat, mellyel Excellenciádnak erántam min-
denkor mutatott Kegyességéért tartozom, tekinteni
fogja. Azomban hálaátosságom ki-nyilatkozása mel-
let is Excellenciád további kegyelmeire számot sem
tarthatnék; ha engemet Excellenciádnak czélja és
szándéka ellen, nem a' Köz-Haszon, hanem valami
más mellék tekintet ingerlett volna e' könyvnek írásá-
ra. Valamint pedig ebben Excellenciádat követni ipar-
kodtam: úgy szinte legnagyobb szerencsémnek tartom,
hogy azt Excellenciádnak nagy Neve alatt közre bo-
csáthatom.

Szólhatnék még Excellenciádnak többi jeles Tö-
kéletességeiről is, különösen pedig anya nyelvünk
eránt meg-külömböztető szeretetéről; de mivel Excel-
lenciád nem is képzelhet magának Nemzetet saját
nyelve nélkül: 's mivel azt valja Excellenciád, hogy
csak az anya nyelvnek meg-külömböztető szeretetéből
esmerhetni meg az igaz és jó Hazafit; azért e' szent
kötelességet érdemek közé sem számlálja Excellenciád;
következőleg, ha én ezt Excellenciádban dicsérném;
nagy Hazafiúságát nem annyira emelném, mint inkább
ócsárolnám.

Éltesse Excellenciádat a' Magyarok Istene! egye-
bet nem kívánhatok; a' többit Magától veendi Excel-
lenciád. Én pedig magamat tapasztalt kegyelmeiben mély
alázattal ajánlván, különös nagy Tisztelettel maradok

Excellenciádnak

Budán Januárius 18dikán 1833.

alázatos szolgálja, és tisztelője

Podhradczky József.

E l ő - S z ó.

Rómát kivéven, nem tudnám mellyik Város dicsekedhetne annyi Leíróval, mennyivel Buda kérkedik; csak nem minden nemzethéli Írók törekedve vetekedtek hajdan Történeteinek leírásán. Ha Valaki csak futólag tekintett a nemzeti Museumban lévő könyvek Lajstromába, álmélkodva csudálkozhatott számtalan külömbféle nemzetű leirójin; pedig mindnyáján még nincsenek abban följegyzvé.

Elhalgatván a' külföldieket, a' hazafiak közül sem hozta még egy-is tulajdonképen világoságra Anya Városunk volt régi állapotját. TT. HORVÁT ISTVÁN Úr legszerencsésebben fejtegeti Régiségeit *Pest Szabadt Királyi Városnak régi Ofen Német Nevéről* írt, és 1810ben 8ad réthben *Pesten* kinyomtatott könyvében. Vajha az édes Haza Történeteinknek Leírását Ére a' Nemzeti Régiségeinkben legjártosabb derek Fijára bízna! Mert ha munkás életének pályáját lefutotta, mikor támad megint Hozzá hasonló?

Ha a' Tisztelt Szerző Úr említett *Értekezését* nem olvasom, talán soha sem támad kedvem *Buda és Pest* történeteinek leírására, mellyet nyomdoki után eredeti *Oklevelekből*, *Kézi Íratokból*, és *hiteles Írók Hagyományából* deák nyelven elkészítettem; két ízben már meg is kínáltam vele az édes Hazát.

Némelly jó szándékú Hazafiak javasolják, hogy leírásomat magyarra fordítsam; de kívánságokat saj-

VIII

nálva nem tellyesíthetem: nem azért, mintha neheztelésből vonakodnék, mert kétszeri meg-kínálás után sem juthatott sajtó alá; épen nem, ez hazafi létemre megbocsájthatlan gyarlóság volna bennem; hanem, mivel foglalatosságimmal mostanában annyira rakva vannak már vállaim, hogy ha akarnám is, időm nem lévén, az egész munkát, le nem fordíthatom.

A' mennyit azonban mostani helyheztetésemben is tehetek, örömet megteszem. *Budát és Pestet* egyesülés által kívánjuk virágzóbb állapotra emelni; tehát itt a' felszólásra, 's annak közlésére alkalmas idő, a' mi e' két testvér Város egyesülését ha nem eszközölheti is, leg alább meg mutassa: hogy a' mi hajdan egy test volt, és csak Zsigmond király alatt oszlott el, fontos okoknál fogva megint egyesülhet. Reménylem azért, kedvessen veszi az édes Haza értekezésemet, jöllehet nem feszegetem ama' politikai okokat, mellyek e' két Város egyesülését sürgetik; mert azok a' mi mélyen belátó korunk előtt úgy-is ösmereteseek: hanem csak szándékom, volt régi állapotját fölfedezni, hogy *Buda Pest* eredetétől fogva XV. század elejéig, nem csak egy Város volt: de egy nevet-is viselt. Írtam *Pesti hegy Újvárában Szent László* napján, *Buda* szerencsés visszavétele után Száz Negyven Hatodik Esztendőben.

Szabad Királyi Buda és Pest Városok' régí állapotjoknak leírása.

1. §.

B é v e z e t é s.

Buda és Pest testvér Városoknak egyesülését javasolják még a' külföldiek - is. Méltóságos Gróf Széchenyi István Úr *Felvilágosító Töredékeiben* az 509-dik lapon egy jó szándékú Hazánkban meg fordúlt Angol November 21-dikén 1828-ban költ Levelében „*Fő Városok nevét Buda - Pestre kellene változtatni, úgy mond, melly kevés év, sőt hónap mulva olly meg szoktan 's könnyen hangzanék, mint Bukarest: 's így két Város egyesülne, melly most nem legjobb szemmel nézi egymást. Milly haszon áradna ezen egyesülésből, milly virágzó fő Városa lenne Magyarországnak rövid idő mulva!*“ — Az 516-dik lapon pedig Londonból Martzius 19-dik napján 1830-ban küldött Levelében ezekre fakad „*Észre vehetéd: én Budapest szóval éltem Buda helyett; okom ez vala: Magyarországbán lévén nem kis féltékenységet (jealousy) vettem észre Buda és Pest között: egy fő Városnak kellene ezeknek lenni, nem kettőnek; egy és nem megoszlott elenmondó szívnek. Mi lenne Londonból, ha azt Borough, Westminster 's t. i. 's még számtalan egyéb részei neveivel kellene neveznem. A két név egybe olvadása Buda és Pest érdekeit és érzéseit egyesítené, 's így erősítené.*“

Ez ugyan nem új gondolat, régen megelőzték ebben is a' nagyra termett Hazafiak az utazó külföldieket. Hogy a' régiebbeket ne említsem, már T. T. Horvát Istrán Úr e'kép végzé Pest Szabad Királyi Városnak Ofen Német Nevéről írt könyvét „Adja a' Magyar Nemzet' Istene, hogy egyesüljön a' hajdan egy Várost tévő mostani két Város's így egy rop-pant testben századokig hirdethesse Nemzeti Föllétünket és Méltóságunkat!” T. T. Wadasi Jankovich Miklós Úr pedig Magyar szó nem-zésében 76-dik így fejezé ki magát: “ Budá-nak, és Pestnek fekvését, egymással való öszve keveredését, és a' nevezetjeknek eredetét, re-ményilem még eddig legtetszetőbb világosságra hoztam, buzgó ohajtásomnak tzeljét mindazon-által tsak akkor érném el, ha ezen már két-felé oszlott, de egy értelemmel nevezett IV. Bélának 1214. eszt: egy levele által szabad-ságra emeltetett Királyi Városok, mellyeknek jövedelmei, és tehetségei egymástól annyira kü-lömböznek, ismét egy kormány alá jöhetnének, és közös iparkodással magokat segélvén, eké-pen a' Polgári szükségeket inkább és előbb pó-tolhatnák, a' lakosok könnyebbségeket, a' mes-terségek, kereskedés, és tudományok gyakor-lását's öregbedését, egy szóval úgy a' népnek diszt, mint a' Városnak ékesítését láthatóbb, és szembetünőbb lépésekkel, előmozdithatnák: külömben erejekkel öszve nem fogható tő szom-szédoknak magányos tzelokra törekedvén, szük-ségképpen némelly esetekre nézve ellenségé vál-tozniok kelletik, és midón egyike felettébb gya-rapodik, szomszédja bizonyára önnön rövidsé-gét tapasztalni kéntelenítetik.”

A' tisztelt nagy érdemű Hazafiak ugyan sokakban felvilágosították Buda és Pest váro-

sok' történeteit; de volt politikai állapotjokra, és tulajdon nevökre nézve, oklevelek híjjával lévén, megbotlottak. Ezeken föllül *T. T. Jankovich Miklós* Úr az 1817. évi *Tudományos Gyűjtemény* X-dik kötetében az 57-dik lapon, *T. T. Horvát István* Úr állításáról, „*hogy az Ofen német nevezet nem Budának, hanem Pestnek tulajdon neve legyen, azt mondja: hogy mind addig, míg e' két város Történetei, és mind természeti mind polgári állapota annak rendje szerint elő nem adatnak, az Olvasót inkább kétségben viszik, hogy sem világosságra hoznák; sőt a' két külömb város Történeteinek egyben zavarodásában ejtik.*” — Mivel pedig épen e' két városnak volt régi állapotja, polgári helyheztetése, és az eredeti nevezete adhatnak okot a' megtörténhető egyesülésre; azért e' tárgyak felvilágosítása legyen értekezésem célja. — Az elnevezésnek ugyan nem nagy befolyása lenne *Buda* és *Pest* városok' jövődő sorsokba; mert nem a' nevezet, hanem az egyesülés tenné azokat virágzóbbakká: 's valóban a' *Buda Pest* elnevezés már annyira megtetszett, hogy sokan még az egyesülésre is csak ez alatt látszatnak ügyelni. De ha már csak ugyan megtörténne az egybekapcsolás, annak szinte nem a' mostani, hanem az eredeti nevezet alatt kellene véghez menni; hiszem mind a' két Duna parton fekvő város' Neve *Pest* és *Ofen*: valamint pedig *Buda* nevezet anyavárosunknak nem saját neve, hanem *Pest*; szinte *Alt-Ofen* nem *Ó Budának*, hanem a' mostani *Pestnek* tulajdona. A' külömbféle időszakaszok homályja *Pestnek* német *Alt-Ofen* nevét *Ó Budára*: ezét ellenben *Pesti hegy Új-várára* avagy *Budára* tudatlanságból alkalmaztatván, 's ezeken föllül *Ó* és

Új Buda története egymásba keveredve lévén, önként következik, hogy *Ó Budán* kezdjem vitatásomat.

II. §.

Ó Budának eredete, külömbféle nevei, 's mint ragadott reá az *Alt Ofen* német nevezet.

A' *Rómaiak Krisztus* Urunk születése után nyolcz esztendővel, minekutána *Pannonia* végképen meghódolt, kezdék Barbarusok ellen a' Duna jobb partját ór-várakkal erősíteni, *) az *Ó és Új Buda* határában talált Téglákon és számtalan emlékköveken mindenkor „*Legio II. A. P. F.*“ az az: *Legio Secunda, Adiutrix, Pia, Fidelis*, olvastatik, melly őrsereget, *Cassius Dio* szerint, *Flavius Vespasianus* Császár szállított ide 69 — 79. esztendő tájban. *Ó Budán* tehát a' *II. Legio*, avagy őrsereg táborozván, itten Várost épített; tudniillik ilyen őrseregek' szállásiból támadtak a' *Várak, Municipiumok, Városok* 's a' t. A' *II. Legio* ezen szállását az itt lévő meleg forrásokról *Aquincum*-nak, az az *Víz-Várnak* nevezte. **)

*) *Ó Budán* a' *Rómaiak* alatt volt állapotját több rendbeli munkájikban fölvilágosították T. T. *Schönweisner István*, és *Katacsics Péter*.

**) Az alsó *Austriai Badent* szinte *Víz Várnak* nevezték a' *Rómaiak*. Olvasd Dr. *Schenk* Urnak illy című könyvét „*Die Schwefelquellen von Baden in Niederösterreich* in 4. 1825 mellyben említ egy 1767 - dik évben ott *Aquae* felirással talált emlékkövet.

Az is bizonyos a' *Notitiából*, hogy *Pannonia* kevéssel az előtt, minekelőtte a' *Római Birodalom* hanyatlanék, és elenyészéséhez közelgetne, *Illyricum*-hoz kapcsoltatott; 's hogy *Aquincum*-ban nem csak a' *II. Legiónak* valamelly csapatja, de *Dalmaták* némelly Lovasságának egyik része is tanyázott. Ezek *Aquincumot* anya nyelvökön *Voda*-nak hívták, mellyből későbben keletbe jött a' *Buda* nevezet. Állításomon senki meg ne ütközzék; mert a' Tótok e' tájon létekről élő bizonyságok *Osztrihom* (Esztergom) *Vissegrád*, *Novigrád*, *Légrád*, *Cseringrád* (Csongrád) *Béligrád* 's más több várasíknak Slav neveik, Mídon vitéz Őseink *Pannóniát* elfoglalták, *Morva Tótokat* találtak benne, kiket *Anonimus Rómaiaknak* nevez: minthogy azoknak adományokból birták *Pannóniát*: *Erant tunc in Pannonia Moravi*, úgy mond *Katona István in Hist. Ducum Hung.* pag. 191. *quos, quod imperio Romano iure fiduciario subiecti fuissent, Anonimus Romanos vocat.*"

Dicső Eleink ide kerülván, *Aquincumot* hasonlóképen magyarul *Etel-várnak*, az az *Víz Várnak*, a' Németek pedig *Etzelburg*-nak nevezték, *) a' mint *Béla Király* névtelen *Jegy-*

*) *Fluvius siquidem Don in Scythia oritur, qui ab Hungaris Etul nominatur* „Magister Simon de Keza Cap. I. pag. 33. — *Attilam* — *Parentes, cognatioque simul, atque lucem adspexerit Scithico idiomate Ethele compellaverint: perenni scilicet documento, ac memoriali: quasi nimirum tunc editus fuerit, cum ad Volgae ostia emigrantes Coloniae (Hunorum) accessissent. Volga siquidem fluvius Barbarico - aut Scythico vocabulo Ethel dictus fuit: indeque nato id temporis Attilae, nomen Ethele auspicato in-*

zöje, és Keza Simon bizonyítja; amaz Cap. I. „*Atila úgy mond, regalem sibi locum constituit iuxta Danubium supra calidas aquas* (a' Császár Fördők fölött) *et omnia antiqua opera,*

ditum sit quorundam opinione.“ *Innocentius Desericus De Attila Lib. IV. Tom. III. pag. 18.* — *Frater Julianus Ordinis Praedicatorum „Invenit eos (Ungaros) iuxta fluvium magnum Ethil“* Ezek ama hiteles Documentum szavai mellyet tisztelt *Desericus a' Vaticanai Könyvtárban* talált, és megnevezett Munkájában *Lib. II. Cap. V. pag. 170 — 176.* legelőszőr tett közönségessé. — Ezekből annyi bizonyos, és nyilván kitetszik, hogy dicső Eleink a' vizet *ethele-nek* is nevezték; állításomról meggyőzhet bennünket ez a' magyar törzsök szó is *Ital potus.* — *Constantinus Porphyrog. de adm. Imp. Cap. 37. Atol-Kusu* nevű tartományról, hol Magyaroknak egy része telepedett le, szólván, szinte bizonyosságot téssen arról: hogy hajdan Óseink a' vizet valóban *Atel, Etel-nek* hívták. *F. T. Fessler Die Geschichten der Ungern I. Th. S. 247. Constantinus Atelközét* e'kép magyarázza: „*Atelkusu hat Constantin geradezu aus der Sprache der Ungern aufgenommen. Die Donau hatte für sie die grösste Aehnlichkeit mit der Wolga; wie diese, so nannten sie auch jene so lange Atel, bis sie ihren eigentlichen Namen kennen lernten. Zu Atel setzten sie das Wort köz, womit jeder Raum zwischen zwey Dingen, folglich auch das Land zwischen zwey Flüssen, oder Flussürmen bezeichnet wird. So ward Atelköz der Name des Landes an der Donau zwischen den zwei grössern Strömen, den Bug, und dem Sereth.*“ Nem hihető, hogy Óseink a' *Duna* nevét nem tudták volna; ebből is tehát inkább azt hozom ki, hogy a' megnevezett Folyók között fekvő földet rólok nevezték *Atel,* az az *Vízkörnek.*

quae ibi invenit, renovari praecepit, et in circuitu muro fortissimo aedificavit, quae per linguam Hungaricam dicitur nunc (az ő éltében) *Budu-uar*, et a Teutonicis *Ecilburgu* vocatur.“ Ez pedig Cap. III. Et quamvis Hunnis et ceteris suis gentibus interdictum Rex *Ethela* posuisset, ut *Urbs Ethelae* vocaretur, Teutonici interdictum formidantes, eam *Echulburc* nominarunt. Hunni vero, eam parvam illud reputantes interdictum, usque hodie (az az XIII. század vége felé) eam vocant *Ou-Budam*, sicut prius.“ — Csak hogy mind egyik a' Város *Etel* nevezetének eredetét már nem tudván, azt *Attilától* származtatja, jöllehet egykorú *Priscus Rhetor* szerint *Etel* nem Ó Budán, hanem valahol *Tisza* mentében tartózkodott *) — Sőt *Ammianus Marcellinus* Libr. XXXI. azt írja Hunnokról: hogy semmit sem kerültek jobban, mint a' födeles és falak közé szorított hajlékokat „*Aedificiis*, úgy mond, *nullis unquam tecti; sed haec, velut ab usu communi discreta sepulchra devitant.*“ Nem is csuda, mert Nomadok lévén szabad ég alatt a' mezőn tanyáztak. *Attila* Palotája - is csak fából vala: nem pedig arany táblákból, a' mint *Keza Simon* Cap. II. pag. 45. meséli. Ki hinné tehát, hogy ő, ki *Európát* tűzzel, vassal rontá, Ó Budát felépítvén ott lakott? holott a' mi Atyáink is még XII. században sátorok alatt lappangottak. III. *Béla* király uralkodásakor *Barbarossa I. Fridrik* Császár Magyar Országban keresztül menvén a' Szent földre, vele utazott *Otto Frisingensis* nevű Historikus is, ki maga tapasztalása

*) *Bel Adparat. ad Hist Hung. Decad. II. Mon. II. Attila ex prisco Rhetore* Cap. II. §. XIII.

után *De Gestis Frider. Lib. I. Cap. 31.* ezeket írja a' Magyarokról: *hogy azok egész nyáron és őszön által, még akkor csak sátorok alatt laktak, hajlékaik többnyire nádából voltak: fából ritkán, kőből pedig alig volt egynehány*“ De a' Kúnok még XIII. század végével is megtartották a' Nomadok szokását; annakokaért III. Miklós Római Pápnak esküvéssel ígéré Kún László Király: *quod (Cumani) descendunt et recedunt a tabernaculis suis, et domibus filthrinis (sátorokból) et habitare, et morari in villis, Christiano more in aedificiis, domibus solo fixis, expressius assumpserunt.*“ Péterffy Concil. P. I. pag. 95. — Busbek Auger Epist. I. 1554. évre ezt jegyzé föl Magyar Országról: „*Excepta urbe Buda, et (si vis) Pausonio (Pausonio) vix ullam tota Hungaria paulo splendidioribus aedificiis constructam urbem videas. Quam consuetudinem ex vetustate retineri puto.*“ Ha tehát századok lefolyása után is megtartották Atyáink a' napkeleti Nemzetek' szokását; ítéletem szerént, senki sem fogja Anonimus után hinni: hogy Etele építette vala föl Ó Budát. Ó tudni illik Ó Buda fölött lévő omladékokat látván 's eredetöket nem tudván juthatott ilyen gondolatra, vagy a' mi bizonyosabb, Ó Buda eredetét valamelly Kronikában olvasta: *Nec Dubium est, úgy mond Prai György Historia Regum Hung. P. I. pag. XXX. quinquipleraque ex libro de Origine Hungarorum, mutuaverit, quem iam suo tempore exstitisse, Luitprandus Ticinensis Diaconus L. 2. de rebus Imp. et regum pag. 25. Cap. 1. testatur.* A' felhozottakból tehát látni való: hogy a' Névtelen Jegyző 's utánna Keza Simon Ó Buda Etele nevét hiteles régi Íróknak tanúságok nélkül származtatják Attilától,

mint e' város újitójától; nem esmérvén annak volt régi állapotját, hogy hajdan *Aquincum*, az az *Etel* a' vagy *Víz - Vár* volt.

Keza Simon Buda név eredetének fejtegetésében sem szerencsésebb, mintha *Etelének* öcse *Buda*, *Sicambriát* a' maga nevérol hivatta volna *Buda - várnak* „*Ab Isenaco, ante curia celebrata, egrediens (Ethela) Sicambriam introivit, ubi Budam fratrem suum manibus propriis interfecit, proici faciens corpus eius in Danubium, eo quod ipse (Buda) Ethela in partibus occiduis praeliante, inter eum et fratres eius metas stabilitas transgressus fuerat dominando. Fecerat etiam Sicambriam suo nomine (Budam) appellari*“ Cap. III. Az említett *Priscus Rhetor Etelének* öcsét soha sem nevezi *Budának*, hanem *Blédának*. Ezen föllül *Tudós Desericus De Attila* Lib. IV. Tom. III. P. II. Cap. IV. pag. 202—203. már régen megmutatta: hogy *Bléda* nem *Ó Budán*, hanem szinte valahol *Tisza* mentében tartózkodott, a' hol meg is halt. *Palmariter eruimus*, úgy mond: *Bledam haudquaquam Sicambriae seu Budae (quod domestici scriptitant) verum, ultra Tibiscum interemptum fuisse: ubi alteram Regiam Prisco frequentatam Attila tenuerat: atque ubi Bleda a Tibisco ad Tanaim voluntate Attilae regnabat. — Addo pro colophone: Belium Pisoniensem haud enervi argumento contendere, *) Bledam haud violenta, sed sicca, naturalique sua morte decessisse, sine casu et fato — Profecto enim Priscus Rhetor, qui in Attilae Castris menses exegit, et Hunnorum*

*) In Adparatu ad Hist. Hung. §. XIX. Cap. II. a pag. 66. sui Prisci Rhetoris.

penitiora noverat, atque apud Viduam Bledae diversatus opipare est, quicquam de illata illi a fratre nece interseruisse, quum alia, etiam minutiora, haud subticuerit.“

Keza szerént, a' mint följobb olvastuk, *Ó Buda* minekelótte *Attilának* hódolna, *Sicambriának* neveztetett; *) ezt az agg regét, mellyről *Anonimus* semmit sem tud vala, ókoholta. A' mi több *Bonfinius Antal* Dec. I. Lib. I. elhiteté a' tudós világgal: hogy *Budán* léttében 1486 — 1490. tájban midón *Ó Budán* *Beatrix* Királyné Palotájának alap követ megvetnék, olly vésett kőre akadtak, mellyen nyilván olvasta: hogy az itt tanyázott *Sicambria Legio* e' helyen *Sicambria* nevű várost épített: *Supra Budam Veterem, in eadem Danubii ripa, vetustissimae Urbis vestigia nunc cernuntur, magnumque murorum ambitum referunt. Sicambriam nunc iuniores dicunt, a Sicambis, remotissimis Germaniae populis: nam civitas ista ex auxiliatrice Sicambria, legione Germaniae nomen olim assumpsit. In hac Veteri Buda lapis effossus est Matthiae Regis tempore, dum fundamenta iacerentur aedium Beatricis Reginae, cum tali inscriptione: LEGIO SICAMBRORUM HIC PRÆSIDIO COLLOCATA CIVITATEM AEDIFICARUNT: QUAM EX SUO NOMINE SICAMBIAM VOCAVERUNT. Nos autem, quantum ex Ptolomaeo et Epigrammatis veterum, lapidibus incisis, coniecere possumus, legionis primæ auxiliatricis hanc urbem*

*) *Verantius Antal*, és *Bornemissa Tamás*, mind a' kettő XVI. Században élt Író Magyar Kronikájokban *Sicambriát* anya nyelvünkön *Samborja*-nak nevezi.

fuisse credimus etc.“ *Bonifinius* után *Lazius*, *Inchofer*, *Bel*, *Bombardi*, *Jordan*, *Desericius*, szóval mind azok, kik 1490-dik évtől fogva 1777-dikig *Ó Budáról*, sőt magáról *Anyavárosunkról* értekeztek, erőssen hívék, hogy *Ó Buda* valóban *Sicambria* városának omladéka-in épült; jöllehet hasonló nevű városról a' Régiek, úgymint *Strabo*, *Plinius*, *Ptolomæus*, *Antoninus*, a' *Tabula* és *Notitiának* Szerzőji, de még *Bélának* névtelen *Jegyzője* is mélyen hallgatnak. Első volt Túdós *Schönwisner István* Úr, ki *Bonifinius*nak vésett követ jőzan kri-tika alá venni, 's azt helyes okoknál fogva *Bonfinius'* többi költeményei közé számlálni merte, mondván: *) hogy *Ó Budát* csak 1482. évben kezdék *Sicambiának* nevezni, minek-utánna *Thuróczi Krónikája Féger Tódor* költségen *Augsburgban* napfényre lépett. De ebben meg nem egyezhetünk *Hazánk'* érdemes el-húnyt Fiával, mert már a' *Budai Krónika* mellyet *Hess András Budán* 1473-ban sajtó alá bocsátott, *Ó Budát* P. I. §. V. nyilván *Sicambria* névével illeti „*Nam Sicambriam suo nomine fecerat (Buda) nominari Budavara*“ Ez a' *Krónika* pedig nem egyéb, hanem *Kéza Simonnak* *Históriája*, mellyet némelly toldalékkal *Hess András* megbővített, 's más nevet *Könyvének* nem adván, a' nyomtatás helyéről közönségesen *Budai Krónika* név alatt esme-retes. Így tehát a' *Sicambria* nevezet XIII. századbéli költemény lenne; mert *Kéza Simon Kún László* parancsolatjára fogott *Krónikájá-*

*) *De Ruderibus Laconici Caldariiue Romani, et nonnullis aliis monumentis in solo Budense repertis.* P. II. Bap. X. pag. 206—

hoz, őt pedig folytatta a' *Képes Krónikának Írója*, ezt meg *Túróczy*, emezt végtére követ-
te *Bonfin*.

De csak ugyan minden regében vagy on valami igazság. *Túróczy János* Chron. P. I. fölvilágosít bennünket a'ról, a' mit *Kéza Simon* elhallgatott; tudniillik: hogy régiben egy az *Ó Budai* bércek közül *Sican*-nak nevezetett „*Hic Franco* (Páris fia, *Priamus* Trója Királyának unokája) úgy mond, *post Troiae excidium, in Pannoniam, — magno cum populo venisse, et sub monte Sycan, secus fluvium Istrum, qui et Danubius dicitur, civitatem amplissimam aedificasse, et illi nomen a monte Sycanpraedicto, Sicambriam imposuisse traditur.*“ *Sicambria* név tehát nem a' hasonló nevű Légióról, melly itt soha sem tanyázott; hanem a' *Sican* hegyről költsönöztetett. Eldő-deink *Ó Budán* túl omladékaiban talált város eredetét 's nevét nem tudván, erről a' hegyről *Sicambriának* nevezték: *Bonfin* pedig a' fölfedezett kőnek rövidített írását nem értvén, a' *Legio II. A. P. F.* az az: *Legio Secunda Adiutrix, Pia, Fidelis* szovak helyett *Sicambriát* látott; készebb volt a' ravasz az egész fölírást kénye szerént olvasni, mint sem e' féliekben járatlanságát megvallani, jól tudván, hogy magyarázatját csak azért is elhiszik ő nála még tudatlanabb Őseink, mert *Sicambria* nevezettel úgy is tele vannak Krónikáink. De az idő mindeneket eligazítva fölfedez, 's ma már senki sem hiszi, hogy *Ó Buda* valaha *Sicambria* lett volna. Azonban *Sicambria* nevezet nem csak Krónikáinkban, hanem Diplomákban is előjön; Buda Várossának Ta-

nácsa azt a' teret, melly *Ó Buda* fölött van, 1515-dik évben is *Sicambriának* hivta; levele szóról szóra ez:

Egregiis ac Nobilibus Comiti et Vice Comiti nec non Judicibus Nobilium Comitatus Pilisiensis, Amicis et vicinis nobis Honorandis salutem. Egregii ac Nobiles Domini Amici et vicini nobis honorandi. Noueritis, quod nostram venit in praesentiam Nobilis *Magister Johannes* Presbyter *Ordinis Cruciferorum* Plebanus *Ecclesiae hospitalis S. Spiritus de Felzewyż*, exhibuit et praesentauit nobis quasdam litteras patentes Spectabilis et Magnifici Domini *Emerici de Peren* *) Regni Hungariae Palatini etc. in quibus continebatur, quomodo ipsi praefato *Magistro Johanni* pro defensione quorundam iurium suorum, testimonium certorum Civium et hominum nostrorum, in medio nostri residentium, summe foret necessarium. Qui quidem *Magister Johannes* praefatus, nominauit nobis egregios Dominos, *Johannem Harber*, *Judicem nostrum summum*, et prudentem et circumspectum *Thomam Chaber*, *Blasium Badrogyi*, *Georgium Pistorem*, Juratos Ciues nostros, asserendo cum iisdem approbare posse, ac velle: quod semper, et omni tempore nonnulla prata, seu foenilia, nec non terrae arabiles in campo *Siccambriae* vocato, iuxta et circum circa molendinum dicti *Hospitalis* ibidem situatum existentes, de iure, et ab antiquo ad dictum *Hospitale* pertinuisent, et pertinerent quoque etiam de praesenti, licet potentialiter ab hominibus extraneis.

*) Perén helységről olvassad a' Várad Regestr. CXIV. §. edit secund.

a dicto *Hospitali* alienarentur. Itaque dicti testes unanimi voce, et nihilo penitus discrepantes, ad fidem coram Deo debitam, sacraeque huius Regni Coronae, demum Regi, et domino nostro gratiosissimo praestitam, per nos requisiti fassi sunt in hunc modum: quomodo ipsis a longis retroactis annis peroptime foret cognitum, ac veraciter scirent, quod nonnulla prata, seu foenilia, nec non terrae arabiles, de quibus supra fit mentio, ad praescriptum *Hospitale*, optimo iure, iusteque, ac legitime pertinuisent, ac pertinerent; dicunt tamen praescripti testes singuli, quod ipsis realiter, ac funditus non constaret de amplitudine, siue latitudine dictorum pratorum, siue foenilium ac terarum arabilium, ceterum nihil scirent; addidit duntaxat praefatus dominus *Johannes Harber* *Judex* noster, quod ante reuolutionem certorum annorum sagax Vir quondam Dominus *Zaber* suus Genitor carnalis, alias etiam noster *Judex*, prouisor praenominati *Hospitalis S. Spiritus* existens, huiusmodi agros arabiles coluisset, fructusque exinde, nomine ipsius *Hospitalis* percepisset, ac prata, foenilia falcare, foenaque exinde semper pacifice abducere fecisset. Quorum quidem testium fassiones conscientiose conscriptas communi requirente iustitia, vestris Dominationibus ducimus transmittendas. Datum *Budae* feria secunda proxima post festum *Beati Mathej Apostoli et Evangelistae*, Anno Domini Millesimo quingentesimo decimo quinto Jurati Cives Consulatus Civitatis Budensis L. S.

E' levelet *Hevenesy Gábor* Gyűjteményei-ből köszönöm F. T. *Fejér György* Prépost Úr ő Nagyságának.

A' fölhozottakból tehát látni való: hogy *Ó Budának* eredeti magyar neve *Etel*, az az *Víz vár*, német pedig *Etzelburg*: így nevezi azt a' *Niebelungen Lied* czímet viselő régi német verses rege is, melly a' tudós vitatások szerint XI. vagy XII. századbeli költemény „*Das Lied der Niebelungen metrisch übersetzt von D. Johann Gustav Bösching. Altenburg és Leipzig. 1815. 8-ad ré. a' 142. lapon többi között ezt a' verset olvashatni: „Da kamen auch diese Mähren in Etzels Burg an.“* – Nagy Lajos Király Káplánnya verses Krónikájában *Engel Keresztely úrnál Monument. Ungar. Viennae 1809. in 8. pag. 12. el* mondván mikép pusztítá el *Attila Frantzia és Flandria Országokat, Ó Budát* szinte *Etzelburgnak* hívja:

Deinde ad Hungariam

Quam fecit tributariam

Budam nam urbem consumens

Buda ; eo Rex (Etel) saeuens

Et Etzelburg denominans.”

Muglen Heinrichnál német Krónikájában, melyet *Keza Simon* után némelly toldalékkal 1358 — 1365. tájban fordított, a' VI. és VII. Részben *Ó Buda* hasonlóképen *Etzelburg* név alatt jön elő.

Mikor jött a' Buda elnevezet keletbe, meg nem határozhatni. *T. T. Horváth István Úr Pest Várossának német Ofen nevéről írt köny-*

vében az 57. lapon, *Bud* szovat magyar eredetűnek tartja lenni „világosak, úgy mond, csak érteni akarjuk, Béla Király névtelen Jegyzőjének ime szavai: melly magyar nyelven most *Bud-várnak* hivatik.“ Nem írja a' *Történet* író: melly németül, vagy tótul *Búd-várnak* hivatik, hanem a' *Bud* szovat egyenesen magyar eredetűnek hirdeti.“ — De én *Anonimus*nak szavait csak arra értem: hogy *Budát* élteben kezdék magyar hangon ejtegetni; mert hacsak ugyan a' városoknak magyar elnevezésére ügyeltek volna Eleink, azokat mind magyarra keresztelték volna el, ők azonban az itt talált Városok' neveit nem olly könnyen változtatták meg, például emlitem *Buda* tő szomszédságában fekvő *Vissegrádot*, *Esztergomot*, 's a' t. — *Bud* nevezetű férfiak ugyan nem csak a' *Várad* *Regestrumban*, hanem a' XI. és XII századbéli *Diplómákban* is számtalanszor említettnek: 's mivel a' magyar eredetű gyarmatok többnyire birtokossaikról neveztettek el, mint: *Balás-Gyarmat*, *Csák-Vár*, *Péter-Vár*, *Simon-Tornya*, *Mikófalva*, 's a' t. hihető, hogy *Budafalva*, *Budamér*, *Budak*, *Buda telke* is hasonló nevű földes Uraikról költsönözték neveiket; de *Ó Buda* a' Magyar Nemzet ide jöveletekor már fön állott, neve is volt; annak okáért a' föllebb említett tanúságoknál fogva a' *Buda* szovat Tót eredetűnek lenni vélem; mert ha szinte nem olvastam is II. *István* Király 1124. évi *Diplómájánál* régibb levelet, mellyben e' Város neve előjönne: Lássad *F. T. Fejér György Úr Codicis Diplom. Tom II. pag. 80.* a' hol II. *István* Király többi között ezeket mondta: „*Praesentem paginam per Petrum Præpositum Ecclesiae Budensis Sigillo nostro proprio iussimus*

communiri“ még sem kételkedem abban, hogy e város neve *Béla király névtelen Jegyzője* koránál régibb; mert már *Szent Gellért* nagyobb *Legendájának Szerzője*, ki néhai *F. T. Gróf Batthyáni Ignácz Erdélyi Püspök Ő Méltóságának* tudós vitatása szerint *) *XI. században* élt, e várost nyilván *Budának* hívja, különösen a 348-dik lapon „*Sanctus Gerardus, Bextridus, Budi, Beneta, et Zonuk comes, qui conuenerant ad Albam Regalem cum multitudine Christianorum, egressi sunt de Alba, versus Budam, ut Endre et Leventhe honorifice susciperent (in Cinitate Pest) — Kár, hogy Sz. István király a' Pécs-Váradi Apátságnak 1015. évben adott levelében meg nem nevezte Ő Budát, holott a' határában volt Boldog Asszony Templomát jövedelmeivel együtt annak ajándékozta „Duas praeterea Capellas regias, Capellam videlicet B. Petri, monasterio (ad radicem montis ferrei sito) connexam et alteram, quae vulgo Alba Ecclesia vocatur, cum earum parochiis, et ouibus (talán omnibus) pertinentiis contulimus praefato monasterio.“**)* — Ez az a nevezetes *Templom*, melyről maga a' névtelen *Jegyző* *Cap. LII.* e' képen szól „*Post haec anno dominicae Incarnationis DCCCCVII. dux Arpad migravit de hoc seculo, qui honorifice sepultus est, supra caput unius parui fluminis, qui descendit per alueum lapideum in ciuitatem Athilae regis, ubi etiam post conuersionem Hungarorum, aedificata est Ecclesia, quae vocatur alba, sub honore beatae Mariae Virginis.*“

*) *S. Gerardi Scripta et Acta. Albae Carolinae* in 4. 1790.

**) Olvassad *Fuxhoffer Monasteriologiját. P. 1.*

azért is e' teret *Árpád völgyének* hívták dicső Eleink; emlékezik róla még *III. Béla* Király 1193. évi diplomájában, mellyel a' *Székes Fejérvári Hospitaláriusoknak* privilegiumait bővítve meg erősíti; benne többi között ezeket olvashatni: „*In Barz prima meta incipit a Villa Petri, et tendit ad fossatum, inde ad Keuresbocor, inde ad Alsocut, inde ad fossatum Sacerdotis, inde ad molendinum, inde ad Monachum, inde ad Borsod, inde ad Vallem Arpad, inde ad Giren, ibi intrat in viam Almas, et vadit ad pyrum, inde ad perforatum arborem, inde ad fossatam Petri, inde ad Loocol, inde ad Ker, inde ad Zamor, inde ad longam fossatam, ibi intrat ad viam, et vadit ad aliam fossatam, inde ad viam Strigoniensem, inde ad fossam vulpis, et sic venit ad praedictum locum.*“ RR. *Georg Fejér Codex Dipl.* Tom. II. pag. 286. — Ma már más néven jönnek az itt megnevezett helyek elő; de a' *Villa Petri*, melly az *Ó Buda*, tudnillik *Sz. Péter'* Prépót-ságáról gyakran így neveztetik a' régi Diplomákban; *via Strigoniensis, vallis Arpad, Molendinum, fossatum* igen megegyeznek a' későbbi diplomákkal is; azért kétségen kívül elhihetjük, hogy *III. Béla* Király valóban az *Ó Buda* fölött fekvő térségről beszél. Ha ide tartoznának, több rendbéli diplomákat irhatnák le e' helyen, mellyek után a' *Fejér Templom* hol létét ki lehetne tapogatni; de azokat hadjuk *Buda Történeteinek teljes Leírásánál*. Vajmi nevezetes tehát *Buda!* Mennyire kelljen e' helyet a' Magyaroknak becsülnie? erre a' kérdésre csak az felelhet, ki nem csak Magyarúl beszél: hanem Magyarúl is érez. Úgy látszik, mintha *Buda* elejétől fogva Hazánk Fő Városává választatott volna; legalább érdemes lett

Nagy Árpádnak dicsőült Hamvait kebelébe rejteni, hogy a' Magyar, valahányszor *Buda* nevét halja, annyszor Eldődeinek követésére ébressze. Megjegyzésre méltó még az is, hogy a' hol *Árpád* végzé életét, ugyan ott hala meg utolsó férjfi ivadékja is *III. András Király* 1301. esztendőben; kinek szinte *Buda* lett temető helye. El kell itt még Engel Keresztely Urat igazitanom, ki *Geschichte des ungrischen Reichs* I. Th. S. 77. *Árpádnak* temető helyét *Székes Fejér Váron* keresi: „*Der alte Arpad úgy mond, hielt sich entweder in der Insel Csepel, oder in der Gegend des heutigen Stuhlweissenburgs auf, und in dieser letzten Gegend ward er auch (nach dem Anonymus) im J. 907 begraben, als er vom Schauplatz der Welt abtrat.*“ De már térjünk ismét az útra.

Hallottuk imár, hogy *Ó Budának Etzelburg* a' német neve; mindenkor úgy nevezték azt Tatárok berohanásáig; azután pedig, minnekutána *IV. Béla Király* alatt 1245 — 1247. tájban a' *Pesti hegy Újvára, Castrum novum, Montis Pestiensis* *) felépült, 's a' köz beszédben a' *Buda* név minden ok nélkül reá ragadt: „*Et ab illa Veteri (Buda) ea, quae dicitur*

*) Tévelgésben vannak, kik a' mostani *Budát, Castrum novi montis Pestiensis*-nek a' vagy magyarul *Új Pesti hegy Várának* nevezik: hiszem nem a' hegy, hanem a' rajta épült Vár volt új: ez a' hibás elnevezés onnan támadt, mivel e' Város Levelei e' kép kezdődnek „*Nos Judex Castri novi Montis Pestiensis*“ de a' *novi adiectivumot* nem a' *Mons substantivumhoz*, hanem a' *Castrum* névhez kell vennünk, 's így *Pesti hegy Új Vára*, az az *Castrum novum montis Pestiensis* lesz.

noua Buda, nomen accepit.“ *Petrus Ranzanus Epitom. Rer. Hung. Ind. I.* meg „*Ad eum Comitatum (Pilisiensem) pertinet utraque Buda, Vetus et Noua, penes Danubium posita.*“, Ugyan ott *Ranzan.* Az új német lakosok tudatlanságból szinte a' *Pesti hegy Újvárának Ofen* nevét *Ó Budára* is reá ruháztak, 's hogy azt az *Új Pesti hegy várától* megkülömböztetnék, *Alt Ofen*-nek nevezék *) így hívja azt már *Nagy Lajos Király 1366. évi diplomájában Bárá Hormayr* *Urnál Wien Geschichte V. B. II. und III. Heft Urkundenbuch S. CV.* „*Wir Ludweickh — — Enbieten vnsern getreuen mawttaern zu Raikendorf — — und zu Alten Ofen.*“ *Muglen Heinrich Chronik der Hewnen* című Könyvében Kap. XVIII. pedig *Ofen*-nak nevezi: „*Darnach kom der heilig, sant Stephan gen Ofen mit der Kunigin, vnd mit seinem sun ennreich, vnd pawt do mitten in der stat ein closter in Sant peters vnd pauls ere.*“ *Kovachich Script. min. Ofen 1805. pag. 36.* Nem szükség itt említenem, hogy *Muglen* az *Ó Budai Prépostságról* és *Káptalanról* beszél. A' *Pesti hegy Újvárának Tanácsa* ellenben

*) Követték ebben a' Magyarokat. *Sz. Margit* életében *Práy Györgynek* a' 247. lapon *Új* vagy *Nagy Buda* nyilván megkülömböztetik *Ó Budától*, *Mykoron Bela Kiral* rakatta volna ez bodog *Azzon clastromat* (Nyulak szigetében) es meg ayandokozta volna keuleumb keuleum ereuksegeukkel, zerze nemely jambor vytezt, kynek vala neve *Karoly*, es lakozyk vala *Ó Budan*, es vala *Bela Kiraly* kepeben valo byro az nagy avagy uy *Budaban*, hogy ez *Karoly* vytez zolgalna ez clastromnak, es meg zerzeueye minden dolgot mindenha.“

XV. század elején össze írt *Statutumai*ban *Etselburg* nevezettel illeti *Ó Budát*; tulajdon szavait alább hozom föl Anya városunk Leirásában. — *Borbálya* 'Sigmund királynak második hitvese 1425. évi levelében, melyben Bécs Városának *Polgármesterét Jánost* arra kéri: hogy számára Téglá vetőket küldjön *Budára*, szinte *Etselburgnak* nevezi: „*Wir lassn dich wissn, úgy mond, das wir zugriffen vnd angefangen haben vnser geslösser alhie ze vngern, vnd nemlich vnsern Sitz ze Eczelburg fur sich gepawen.*“ *B. Hormayr Wien Geschichte I. Jahrgang II. B. I. Heft. Num. 88.*

Mind ezek tanú bizonyságok, hogy *Ó Budát* a' Németek hol *Ofen*-nek: *Alt-Ofen*-nek, hol pedig *Etselburgnak* nevezték; igaz tehát a' mit *Oláh Miklós Hungaria et Atila* czimű könyvében mond „*Hungari eam arcem et urbem etiam nunc praesentia* (az az 1536. évben, mert ekor irdogálta könyvét *Bruxellában*) *Budam: Teutones vero nunc Etselburg, id est, arcem Atilae: nunc a furnis calcis, quae olim ex lapidibus illic coquebatur, Offen vocant.*“ *Ó* sem tudta, hogy nem *Ó Budára* illik az *Ofen* nevezet.

Ó Budának tehát eredeti magyar *Etel-vár*, és német *Etselburg* nevét a' külömbféle korú, idegen földről jött, 's e' város történeteivel esmeretlen lakosok cserélték föl *Tátárjárás* után. — *Rogierius* bizonyága szerint *Cap. 38.* a' *Tatórok Pestre* indulván, itt keltek által a' befagyott *Dunán* 1242. évben. *Tamás Főesperes* pedig feljegyzé: hogy által kelvén a' *Tatórok* először is *Budának* rohantak 's azt feldúlták „*Primo ergo concremata Budalia, Strigonium accessit* (*Dux Caydannus*) *coepitque villam totis viribus impugnare.*“ *Hist. Solon.*

Cap. 39. *Dandalus* pedig Lib. X. Cap. V. *Hoc anno (1242) transacta hyeme, Tartari Budam, Strigonium, et alias Regni vrbes prosterunt, et homines occidunt.*“

Visza térvén IV. Béla, 's hazánkat pusztán találván, meghívta a' külföldieket: „*Ad uniuersorum notitiam harum serie volumus pervenire: (úgy mond egy 1268. évi Diplomájában, mellyel Fülöp Esztergomi Érseknek Udvard helységet ajándékozta: Quod cum pridem (az az 1241. és 1242. évben) regnum nostrum, permissione divina, Tartari invasisent, et sua barbarica feritate vastassent, regnicolis in magna parte vel peremptis, vel abductis; et Hungaria ante plena populo, multis in locis in solitudinem esset redacta, de cunctis mundi partibus homines tam agricolas, quam milites, ad repopulandum terras desolatas, et habitatoribus vacuatas, edicto regio studuimus convocare.*“ RR. Georg. Fejér Codex. Dipl. Tom. IV. Vol. III. pag. 438. — Béla meghívására temérdek sokaság öszve gyülekezvén Buda és Pest igen hamar 's hirtelen elnépesedett „*Cum igitur nos (ezek is Bélának saját szövei 1255. évi diplomájában Schier Xystusnál Buda Sacra pag. 101.) post vastitatem, quam, culpis exigentibus, Regno Hungariae inuexit feritas Tartarorum, reformationi, reparationi, solidacioni, ac corroboracioni ipsius Regni ex debito sollicitudinis Regiae, efficaciter curassemus apponere manus nostras, inter alia castra, defensionem regni congrua, in monte Pestiensis castrum quoddam extrui fecimus, refertum multitudine hominum numerosa.*“ — Ime a' gyülekezett nép sokasága; tehát könnyen megtörténhetett, hogy az ide tódúlt gyűlevész Ó|Budának ere-

deti magyar és német nevét tudatlanságból föl cserélje, 's annak is *Ofen* nevet tulajdonítson. De ha *Ó Budának* csak ugyan *Etel-vár*, és *Etselburg* a' saját neve; ezentúl tehát nevez-zük mi is azt magyarul! *Etel-várnak*; mivel a' *Buda* elnevezés valóban sláv eredetű: né-metül pedig *Etselburgnak*; de ha a' *Buda* ne-vét is megtartanánk, csak a' Németek hagy-janak fel az *Ofen* nevével; minthogy az éppen nem illik reá, hanem *Anyá Városunkra*, a' mint alább hallani fogjuk.

Említettem hogy, *Borbálya* 'Sigmond Ki-rálynak, hitvесе *Ó Budát* lakhelyének nevezé szükséges tehát ez úttal *Ó Budának* polgári állapotjáról is, nagyobb fölvilágosítás végett szóllanom.

§. III.

Ó Budának volt polgári álla-potjáról.

Túróczy János Chron. P. I. Cap. XXXI.
a' *Budai Krónika* után írja: hogy Sz. István egy Prépostságot Káptalannal együtt alapított *Ó Budán*: „*Sanctus rex, venit in ciuitatem, quae vetus Buda vocatur, vna cum filio suo, Sancto Emerico, et Regina (Gisela) Et cum ibi non inuenisset aliquod pium opus in Christo, in quo posset laudari Creator omnium; statim Sanctissimus Rex, de thesauro prae-dicti Kean Ducis Bulgarorum et Sclauorum quem occiderat, cepit (a. 1022.) in medio ciui-tatis aedificare grande coenobium, in honorem Apostolorum Petri et Pauli, ditando illud multis praediis, et simili libertate Romanae*

Ecclesiae fulciendo, in memoriam et honorem curiae Romanae, quam corporaliter visitarat.“ — *Ranzan Péter Indice VIII.* pedig emígy adja elő a' történetet: „*Apud Budam Veterem, quod oppidum olim nobile, fertur Bleda, Attylae frater, ut ante dictum est, condidisse; struere coepit (S. Stephanus) amplissimam basilicam, et ei coniunctum coenobium; in honorem Principum Apostolorum, Beatorum Petri et Pauli. Quod opus, morte praeoccupatus, non absolvit: perfectum tamen postea fuit a Beato Ladislao, Rege et ipso Hungarorum.*“

Meg kell itt jegyezni, hogy Túróczi hibásan mondja, mintha 1022. év előtt Ó Budán Templom nem volt volna, mert a' Fejér Templom, *Ecclesia alba B. M. Virginis* már fön állott, mellyről maga Sz. István 1015. évi adomány levelében emlékezik; tehát más oknál fogva kezdé a' Prépostság és Káptalan alapítását. Azonban oklevelekből meg nem mutathatni, hogy Sz. István szerzé e' Prépostságot; sőt midőn 1292-ben az Ó Budai Káptalan a' pesti rév adója miatt pörlekedne a' Pesti hegy Újvárnak polgárjaival, nem Sz. Istvánt, hanem Sz. Lászlót vallotta szerzőjének „*Insuper, cum in naualibus ascendendo, et descendendo tributum eidem Budensi Ecclesiae debeatur, iuxta privilegium B. Ladislai, et gloriosissimi Regis Geyzae; (Secundi) ipsi tamen Ciues et iurati, castri praedicti, de rebus mercimonialibus nauigio descendantibus, tributum exigere, potentialiter non permittunt.*“ *Péterffy Concil. P. I. pag. 130.* De más oklevelekben sem említetik Sz. István; ki hinné pedig, ha ő volt a' szerző, hogy legalább *Biographiájában* arról szó ne lenne.

Ó Buda azomban elején nem volt a' Prépostság tulajdona; mert nem szokta Sz. István a' városokat elajándékozni: még az *Esztergomi Érsekek* is csak zsellérek voltak *Esztergomban*, 's csak *Imre* király adományából jutottak a' mostani Várban volt *Királyi Palotához*; a' mái *Vizi Várost* pedig várral együtt *IV. Béla* király ajándékozta nekik 1239. évben: így kell minden Püspöki városokról gondolkodnunk. — Ó Budán építettek királyaink egy várat is, melyet *Béla király nevetlen Jegyzője Budvárnak* nevez; szokások szerint, ha ide rándultak, abban száltak, 's itt végezték az ország' ügyeit. Ajtatosság végett is gyakran megjelentek Ó Budán; *II. András* 1215. évi levelében ezekről ilyen bizonysgot téssen: „*Cum universas ubicunque locorum in Christo constitutas, regalibus beneficiis pium sit confovere Ecclesias; multo magis nostrae christianitatis incumbit officio, ut eas, quas a praedecessoribus nostris, Christianissimis regibus Hungariae fundatas, et crebriore in habitatione ab eis frequentatas fuisse constat, in suis dotibus augere — satagamus — Universorum itaque notitiae praesenti scripto volumus clarescere, quod Ecclesiam Budensem, utpote a sanctis regibus Hungariae constructam, et in cunctis regni nostri urbibus magis olim situ, et nomine famosam, pleno semper, et novo cupientes donare beneficio, regia auctoritate statuimus.*“ — *Rogierius Miserabile Carmen* című könyvében a' *XV. Fejzetében* „*Rex (Bela IV.) ad quandam villam, quae Buda dicitur, super ripa Danubii positam, in qua consueverat quadragesimam celebrare, pro eo, quod dicebatur locus communior* (az az híresebb) *properavit.*“ — Ugyan

csak II. *András* királynak 1212. évi diplomájából, melyben *Ó Buda* városát az oda való Ekklesiának vissza teríti, nyilván kitetszik, hogy *Imre bátyja* ajándékozá *Ó Budát* a' helybeli Prépostságnak „*Firmiter et expresse statuimus, et regali auctoritate sancimus, quod eadem Ecclesia (Budensis) totam terram, quae supra dictis metis concluditur (szóll az Ó Budának határjáról) et iudicium eiusdem terrae, et villae in ea positae, siue villarum, si quae sunt in eodem territorio de cetero constituendae; nec non et tributum fori, cum cybrionibus vinearum, sicut in privilegio clare memoriae Hemerici fratris nostri Regis illustris, clarius continetur — — perpetuo, et integro iure possideat.*“ Ezekből egyszersmind látni való, miért fizettek királyaink az itt volt Várért egy mark aranyból álló adót az *Ó Budai* Ekklesiának; azért tudniillik, mivel *Ó Buda Imre* király ajándékából a' helybeli Ekklesiának birtokába jutván, a' királyi vár is, az Ekklesia telykén vala. Ez a' vár, melyet a' régi Írók a' mái *Buda várával* hibásan fölcserélnek 's melly e' két város Történeteinek össze zavarodására okot adott. — *Miller Ferdinand János* pedig *Epitome Vicissitudinum Budae* czímű könyvében *Nagy Lajos* király 1355. évi levelét hibásan írván le, azt a' tévedést okozta, mintha az *Ó Budai* Ekklesia volt volna az itt lévő Várnak fölépítő fele. *T. T. Horvát István* Úr is megbotlott, midőn *Pest Városának* régi *Ofen* német nevééről írt könyvében a' 16. lapon azt a' Várat nevezi *Új-Budának, nagy Budának*; holott nem az *Ó Budai Budavárat*, hanem a' *Pesti hegy Ujvárat* hívták hajdan *Új Budának*, és *Nagy Budának*, a' mint lejjebb hallani fogjuk.

Tatárjárás után IV. Béla Király 1243. évben az Ó Budai Ekklesiának is vissza adta az azelőtt bírt jussait „*Quum Magister Thomas Budensis Praepositus, ciues de vetere Buda coram nobis traxisset in causam super iurisdictionibus, sibi debitis, denegatis ab eisdem, iudicio scilicet villae, et quibuslibet aliis; nos iustam et debitam in allegatis partium habendo diligentiam, auditis causarum meritis, habita deliberatione et consilio nostrorum principum, sicut per antiqua privilegia, et continuam possessionem, dictam Ecclesiam Budensem munitam fuisse constitit euidenter, ipsum praepositum, sicut iuris deposcebat ratio, omni iurisdictioni dictae villae Budensis ad plenum restituimus.*“ Katona Hist. crit. Tom VI.

Valamint semmi cselekedet sem marad következés nélkül: úgy 1330.ban szerencsétlen Zaah Felicianon elkövetett igazságtalansággal volt össze kapcsolva híres Vissegrad városának is jövődő sorsa — Noha Felicián pártütésének valódi okait nem csak a' diplomák, de még a' Krónikáink is gyáva alacsonyyságból eltitkolták; a' csalhatatlan hagyományokból mindazon által bizonyos, hogy Ersébet királyné álnoksága vezette Feleciannak Klára nevű leányát Kasimér, Lengyel király fijának, öntestvér öccsének bűja ölébe; 's hogy a' meg szeplősítésért akara boszút állani Felicián az egész Királyi Familián. A' külföldi Írók közül az annyszor megnevezett egykorú Muglen Heinrich Chronik der Hewnen esmert könyvében kap. LXX. szárazon oda mondja az igazat. „*Derselb vilitzian (Filician) do der Kunigin pruder der Kunig von polan Kasmer genannt sein tochter ym besloffen hett mit der Kunigin willen, ging für den Kunig, do er*

sass ob seinem tisch, vnd tzoh daz Swert aus, vnd wunte den Kunig, vnd (slug) der Kunigin vir vinger ab, vud wolt vertilgt haben den Kuniglichen samen.“ — Pártütéséért nem csak a' heveskedő *Felicián*, hanem egész rokonsága negyed ízig kegyetlen igazságtalansággal kiirtatott ez árnyék világból! *) — *Ersebet* királyné tehát már ekor kezdé *Vissegrádot* mint bűnének tanúja helyét gyűlölni, 's a' Nagy Is-ten igazságát a' boszút kiáltó ártatlan vér ki-ontásáért kitelhető erejéből engesztelni; azért oda hagyván *Vissegrádot*, az *Ó Budai Várba* szállott, és az egész Hazánkban sok Templomokat és Monostorokat, ezek közül *Ó Budán* is *Szent Ferencz Szerzetén* lévő *Apátság*' számára *Lajos* fiával szerzett egy világ szerte elhiresedett klastromot 1333. évben. XXII. *János Pápának* ez eránt költ bulláját olvashatni *Waddingnál* Tom. VIII. *Ranzán Péter*, ki e' Templomot és Monostort tulajdon szemeivel látta, *Indice* I. e'kép dicséri „*Nec est praetermittendum, quod ibidem (Ó Budán) est virginum; ordinis B. Francisci, monasterium, cuius magnitudini, aedificiorumque magnificentiae, ac pulchritudini, multitudinique pretiosarum rerum, diuino pertinentium cultui, pauca puto esse in orbe Christiano eiusmodi virginum coenobia,*

*) Hasanló büntetés érte a' királyi Familiát is; mert *Károly* királynak már Nagy *Lajos* fiájában magva szakadott. *Mária Lajos* leánya is magtalanul meghalván, Magyar Ország *'Sigmendra* szállott. Úgy látszik, mintha ezen sem maradott volna az áldás; mivel *László* unokája sem hagyott maga után maradékot! Ide tartozik *Üdvözítőnk*' mondása „*A' melly mértékkel kímérték 's a' t.*

quae huic possent anteferri.“ A' diplomák pedig eme' szavakkal említik „*Clastrum Dominarum Sanctimonialium in Veteri Buda competenti operis structura fundatum*“ meg „*Veteris Budae Clastrum Sanctimonialium mirifici operis structura fundatum.*“ — Meg nem elégedé evvel *Ersébet* Királyné, hanem az *Ó Budai Káptalan Templomát* is újonnan fölépítette: „*Nos itaque (tudniillik Nagy Lajos és Ersébet) ad Oppidum, seu Civitatem ipsam (Vetero Budensem) speciali ducentes affectione, quod omnibus exinde patere posset intuentibus, quia duas solemnes Ecclesias, vnam videlicet pro Collegio Praepositi et Capituli praedictorum, Nos Regina de nostris sumptibus Reginalibus: aliam in honorem Beatae Virginis pro usu sororum Sanctae Clarae, Ordinis Beati Francisci ex nostris sumptibus Regalibus et Reginalibus de novo aedificari et construi fecimus.*“ Ezek 1355. évi diplomának szavai *Miller János Ferdinándnál Epitome Vicissitudinum* czimű könyvében, mely 4. réthen 1760. Budán nyomtatott. — Erről a' Káptalan Templomáról pedig *Ranzán Péter Indic.* I. ezeket jegyzé föl: *In illa veteri Buda, quae vicatim hodie habitatur, Basilica quaedam est, aedificiis, opereque, atque artificio superba, digna profecto, quae non in illo loco-pene deserto, sed in quavis egregia vrbe fuisset erecta.* *)

*) Nem tudta ezt *Bel Mátyás*, ki *Notit. Hung. Nou. Tom. III. pag. 184.* ezekre fakad: *Jam tenue est oppidum, neque referens pristinae celebritatis et elegantiae quidquam, praeter nomen Budae Veteris, Hungaris Ó Buda — est sane, cur loco indoleas, ab ea dignitate, ut caput esset urbium Hungariae (a' mi schia sem volt) ad servitutem, delecto 's a' t.*

Præest ei, præposituræ titulo, Franciscus cognomine Mester, natione Hungarus, qui bonarum artium, et humanitatis præsertim, callet notitiam, ideoque et in soluta oratione, et in componendis carminibus, eius est elegans ingenium.“ Ma már lehetetlenség írásban e' két Templomot hajdani fényességükben előállítani, holott még csak omladékaik sem maradtak, melyyekből nem mondom öszve rakni, de csak megítélni is lehetne.

Szóllottunk *Ersébet* királyné botlásáról, de kötelességünk hozta magával, hogy ne csak vétkéről, de arról is emlékeznénk, mint igyekezett rossz cselekedetét jóvá tenni; mert *dicta, factis debent exaequi*, a' mint *Sallustius* okosan mondja, hogy meg ne csalatkozzunk ítéletünkben: annak okáért megbocsájthatatlan gyarlóság ez Historikusinkban, hogy eltitkolván *Ersébet* királynénak említett hibáit, csak a' szembetűnő jó cselekedeteit discérik, holott ez által csak tévedésbe ejtették a' késő Maradékot: ez az oka, hogy *Engel Keresztely Úr Geschichte des Ungarischen Reichs* II. T. S. 24. a' * jegyzet alatt ezekre fakad „*Vergebens wendet man dagegen ein, dass Elisabeth eine religiöse Dame gewesen, weil sie mit eigenen Händen Altartücher gestickt, und fleissig Almosen ausgetheilt habe.*“ — Azomban hirtelenkedett *Engel Úr* ítéletében, reá nem emlékeztvén, hogy *Ersébet* vétkét tehetsége szerént jóvá tenni iparkodott; 's azért bocsánat és becsület árnyékának! — Szép lelke' vonásai kitetszenek testamentomából, mellyet *Pray Györgynél-is Annal. Reg. Hung.* P. II. Lib. III. pag. 147. olvashatni. Azomban nem mentegtem *Ersébet* rút tettét, mellyet borzadás és útálat nélkül nem említhetni; hanem csak

annyira védelmezem becsületét, mennyire bizonyosan tudom, hogy valóban megigazult. Ezen föllül, rossz cselekedete mellett sem volt szándéka azt eszközölni, a' mi vétkére következett; jöllehet a' kegyetlenséget, ha meg nem gátolhatta is, legalább kötelessége vala azon enyhíteni, de e' vétek súlyát magokon viselik az akkoriban élt Ország' Nagyai is, kik akár mi okból illy kegyetlen 's embertelen ítéletet hoztak! — Ha szinte sír is bennem a' lélek, midőn szeréntsétlen *Zaah Felician* rokonjának történetét olvasom; más felől kinszerítve is imádnom kell az isteni Gondviselést, a' melly még a' rosszból is jót hozhat ki az emberiség' hasznára. Valóban, ha *Ersébet* királyné olly nagyot nem botlik; — *Visegrádról Ó Budára* által nem költöz, — 's a' mái *Buda* soha sem lesz Hazánk Fővárosa; mert *Lajos* 1351 ben csupán csak *Annya'* kedvéért helyhezette *Budára* királyi székét, a' mint halani fogjuk. És csak ugyan ez oknál fogva, részént pedig, mivel az *Ó Budai Vár-Nagy*, és az oda való polgárok között gyakran több féle ízetlenségek történtenek, mellyekre az után az *Ó Budai Ekklesiának* megkárosítása következett; arra vitte *Lajos* fiját, hogy *Ó Budának* azon részét, mellyben a' *Királyi Vár*, és az *Apátság Monostora* volt, cserében által venné az *Ó Budai Ekklesiától*. Ezt is megtette *Annyáért Lajos*; kit annyira szeretett és becsült, hogy őt még az Okleveleiben is tisztelve magasztalná: „*Ipsa nos Serenissimae Principissae Dominae Elisabeth, Inclytae Reginae Hungariae Genitrici nostrae charissimae, ratione meritorum*, úgy mond egy 1355. évi levelében, *beneficiorum, ac dilectionis conti-*

nuorum, nec non immensorum laborum, quibus nos ipsa, veluti Genitrix prudentissima, a toto nostrae pueritiae aeuo, charitate materna fouit mitissima et nutriuit, ad maximam et indicibilem laboris praemii retributionem astringimur.“ Vajmi szép példa ez egy Király fiában! Meg is áldotta Isten *Lajost* a' negyedik Parancsolatjában tett ígérete szerint; mert nem csak hosszú életű volt, de minden királyaink közül legszerencsésebben is uralkodott, édes Hazánkat olly virágzó állapotra emelte, millyen sem előtte nem volt, sem utána e'korig még nem lett! Ez a' nagy Király és jó fi, az akori szokás szerint *VI. Innocentius Romai Pápától* *Ó Buda* részének hasznosabb elcserélésére való engedelmet kért; a' *Pápa* e' dolog eránt meghagyta a' *Váradi, Zágrábi és Veszprémi* Püspököknek, kérdenék meg a' helybeli Ekklesiát széndéka felől, 's írának meg teljes akaratját. *Pápa* bullájának, melly eredeti valóságában a' *Pesti Egyetem Könyvtárában* vagyon, tulajdon tartalma ez:

Innocentius Episcopus: Seruus Seruorum Dei. Venerabilibus Fratribus *Varadien: et Zagrabien: ac Wesprimien:* Episcopis salutem, et apostolicam benedictionem. Exhibita nuper nobis pro parte charissimi in Christo filii nostri *Ludouici* Regis, et charissimarum in Christo filiarum nostrarum *Elisabeth* matris, et *Elisabeth* consortis Regis eiusdem, Reginarum Hungariae Illustrum petitio continebat, quod cum ipsi in Castro suo de *Noua Buda Wesprimiensis dioecesis*, infra dictum Regnum, cum suis familiaribus commorentur, ipsumque Castrum situatum existat prope Castrum aliud

*de Veteri Buda nuncupatum, *) ad Ecclesiam beatae Mariae **) de Veteri Buda, dictae Dioecesis, et eiusdem Ecclesiae Praepositum et Capitulum pertinens, et propter huiusmodi propinguitatem Castorum ipsorum frequenter gentes ipsius Ecclesiae nonnulla damna pati, et sustinere contingat; ipse-que Rex habens super ys conscientiam, desideret per viam per-*

*) Íme ebből a' bullából nem csak bizonyos, hogy hajdan valóban az Anya Városunk hivattatott *Új-Budának*, nem pedig az *Ó Budai Budvár*: hanem az is nyilván kitetszik, hogy *Nagy Lajos Vissegrádról* nem az *Ó Budai Várba*, hanem a' *Pesti hegy Új-Várába*, az az *Új-Budába* költözött, 's lakott; valamint ezt még az 1827. évi *Tudományos Gyűjtemény* X. kötetében a' 67. lapon meg mutattam, 's ez eránt a' *Historikusok*' tévelygéseit eligazítottam. A' mi pedig e' kérdést illeti: *mikor jött Lajos Budára lakni?* most már ére is bizonyosan felelhetek: hogy 1351. évben; midőn itten Ország-gyűlést tartott; mert ezt, mint valami újságot 1352. ben *Februarius* 24dikén üzenve jelenti az *Erdélyi Nemeségnek* írván „*Licet pridem (az az 1351.) in congregatione nostra Budae, vbi nostra residet Curia, celebrata, consuetam solutionem Decimarum immutandam-mandauerimus etc.*“ Olvassad *Comitis Ignatii de Butthyan Leges Ecclesiast. Tom. III. pag. 199.* és *Lajos Decrétumát* Törvényeinkben. — Már pedig, ha *Lajos* ez előtt állandóan lakott volna *Budán*, nem üzené vala az *Erdélyieknek*, hogy *Budán* lakna, kik közül úgy is vele együtt valának az 1351. évi Ország gyűlésen.

**) Nem *Boldog Aszszonynak*; hanem *Sz. Péter és Pál Apostoloknak* emlékére szenteltetett az *Ó Budai Prépostság*, a mint már följebb hallottuk.

mutationis alterius Castri: seu loci Regis eiusdem, praefatae Ecclesiae, et gentibus praedictis vtilius prouideri, ne damna, seu scandala eis, propter vicinitatem huiusmodi, valeant vltcrius prouenire. Nos, de praemissis notitiam non habentes, Regis et Reginarum praedictorum supplicationibus inclinati, fraternitati vestrae per apostolica scripta committimus et mandamus: quatenus vos, vel duo vestrum, vocatis dictis Praeposito et Capitulo, et aliis, qui fuerint euocandi, si ad hoc ipsorum Praepositi et Capituli, et aliorum, quos praemissa contingunt, accedat assensus, et hoc petierint, de praemissis singulis, et eorum circumstantiis, et si ex permutatione huiusmodi, condicio eiusdem Ecclesiae, et personarum ipsius fieret melior et vtilior, super quibus vestras conscientias oneramus, auctoritate nostra, diligentius informetis, et quid quid per informationem huiusmodi inueneritis, illud nobis per vestras litteras, harum seriem continentes, sub vestris sigillis inclusum, fideliter destinare curetis, vt huiusmodi informatione instructi, consultius super iis agere valeamus. Datum apud Villam Nouam Auinionensis Diocesis II. Kalendas Septembris, Pontificatus nostri anno primo.“ Az az 1353-ban.

§. IV.

Ó Budának az a' része, mellyben a' Királyi Vár állott, szabad Királyi Város volt.

Hatodik *Innocentius Római Pápa* reá állott *Nagy Lajosnak* kérésére; ő tehát 1355.

évben. *Ó Budának* ama részét, melly a' mostani *Új Budának*, *Neustiftnek* Templomától kezdvén *Ó Budáig* tart, *Somogy* és *Szalad* Vá megyékben fekvő *Komár*, *Galambok*, *Szent Péter*, és *Karos* helységek fejében vissza vévén az *Ekklesiától*, azt nem csak szabad *Királyi Városá*, hanem *Ersébet* *Annyának* lakhelyévé is rendelte: „*Ceterum, quia Castrum nostrum in ipsius Ciuitatis, seu Oppidi latere constitutum, in territorio iam dictae Ecclesiae Budensis aedificatum fuerat et constructum; *) et ob hoc Castellanus noster, nomine dicti Castri, quolibet anno vnā marcam auri Praeposito et Capitulo soluere tenebatur: quia iam in portionem nostri territorii cessione dignoscitur, ydem Praepositus et Capitulum ab ipsius cuius marcae auri solutione, perpetuis temporibus expeditum et liberum reddiderunt, renunciando omni iuri, quod in eo hactenus habuissent. Quam quidem Oppidi, seu Ciuitatis partem, sic nobis cedentem Ciuitatem Reginalem fore constituimus, et metali distinctione — — a portione Ecclesiae, ipsiusque semitis, his metis duximus separandum. Prima meta incipit a parte orientali ultra partem Danubii ab angulo Claustri Sanctae Clarae de Insula Leporum, **) et sic procedendo, et*

*) *Miller Epitome Vicissitudinum Budae* pag. 13. Nagy Lajos diplomájának szavait hibásan közlőtte „*Ceterum, quia Castrum in ipsius Ciuitatis, seu oppidi constitutum territorio, a dicta Ecclesia Budensi olim aedificatum fuerit et extractum*“ Azért T. T. Horvát István Urat is aba a' vélekedésbe hozta, mintha az *Ó Budai Ekklesia* építette volna a' *Budvárat*.

**) Itten megint egy nagy hibára kell figyelmeztetés tennem az Olvasót; mert a' *Nyulak* szigete

transeundo Danubium versus partem occidentalem (Neustift felé) *venit ad ripam ipsius Danubii, ad duas metas lapideas quarum una* (éjszakra) *separat Budae Veteri, et altera* (délre a' Császár fürdőik felé) *Villae Santi Jacobi Apostoli, et inde ad eandem partem modicum procedendo, venit ad quendam lapidem rotundum in superiori parte dictae Ecclesiae Sancti Jacobi situm, iuxta viam, per quam de Noua Buda* (a' mostani Budáról, az az a' Pesti hegy Újvárából) *ad Veterem Budam* 's a' t. Nagy Lajos Király diplomájának szovait két tekintetből hozom föl; először, mert II. András Király is az 1212. évi levelében innen kezdi *Ó Budának* határát: „*Territorium vero Budensis Ecclesiae metis talibus circumcingitur: prima meta est inter Budam* (érti *Ó Budát*, mert az Új Buda akkor még nem ál-

tében hajdan volt *Apátság Monostorát* nem *Sz. Klárának*, hanem *Boldog Aszszonynak* tiszteletére allapította IV. *Béla* király 1255. évben és a' *Sz. Domonkos* szerzetén lévő Szűzek számára építtette. *Béla* diplomáját olvashatni *Schier Xystusnál Buda Sacra* pag. 101. *Szent Klára* szerzetén volt *Apátságát* ellenben *Ersebet* Királyné *Lajos* fiával szerzette 1334-ben, a' mint már följebb is említettem. Ez a' tete mes hiba meg vagyon az eredeti oklevélben is, melyet a' Leíró vígyázatlanságból ejtett. A' mi arra int bennünket: hogy még a' diplomáknak is csak critica mellett lehet hitelt adni. Egyéb eránt a' *Nyulak* szigetében volt *Boldog Aszszony Templomának* omladéka i szerencsénk máig is látszatnak, 's az *Új Budai, Neustifti* plébánia Templomnak erányában állanak, következőleg itt kezdődött az *Ó Budai* határ, 's a' *Budvárat Sz. Klára Monostorával* együtt e' tájon kell tapogatnunk.

lott) *et calidas aquas* (a' Császár Fördők fö-
lött; az ő idejében Sz. *Jakab* Temploma sem
volt még építve) *videlicet lapis rotundus cooper-
tus in terra.*" Másodszor, mivel a' mostani *Új*
Budai az az *Neustifti* Templom és *Császár*
Fördők között lévő helyen állott *Villa Sancti*
Jacobi, Sz. *Jakab falva*: a' mái *Ország úti Város*
Landstrassen táján pedig volt a' *Fel-hevízi*
Város, *Oppidum Sanctae Trinitatis*. Eről a'
két különös helyről, mellyek közül egyik fa-
lu, a' másik ellenben különös jussú város volt,
alább szóllok, 's meg mutatom, hogy a' *Pesti*
hegy Újvárának, avagy *Annya városunknak*
határa csak az *ország úti városig*, *Landstras-
senig* tartott.

Már említettem: hogy *Nagy Lajos* csu-
pán csak *Annya* kedvéért cserélte föl ezt az
Ó Buda részét; mert a' *Vissegrádon* történt ár-
tatlan vér kiontása' idejétől fogva, még *Ká-
roly* férjének életében jobbára az itt volt *Vár-
ban* tartzkodott; özvegy napjait pedig *Szent*
Klára Monostorában a' *Nagy Isten* dicséreté-
ben, és más jóságos cselekedetek mívelésében
töltvén, annyira kedvelé *Ó Budát*, hogy bol-
dog halála után is, melly 1383ban történt,
végső rendelése szerint itt akara pihenni: „*Pri-
mo et principaliter*, úgy mond *Testamento-
mában*, *sepulturam eligimus in Capella Corporis*
Christi, in Claustro Beatae Virginis de
Veteri Buda, in quo Religiosae Dominae Deo
iugiter famulantur, quodque per Dominum
Regem, et nos est exstructum, habita.“ —
Mint hogy ezt az *Ó Budát* jó fija adománnyá-
ból örököszen birta; azért 1380-ban tett *Testa-
mentomában* azt *Menyének* hagyta: „*Item, iam*
dictae Dominae filiae nostrae Castrum Veteris
Budae cum suis pertinentiis — legamus.“ —

Ez időtől fogva az *Ó Budai Vár* föl cserélt Várossal együtt Királynéink Jószágá, és rendes lak helye lett; 's csak most tudjuk, miért ír vala '*Sigmond*nak hitvese *Borbálya* a' *Bécsi* Polgár mesternek Tégla égetők végett; tudniillik, hogy *Etel-Várát*, mellyben szinte lakott, fel építhesse. *Ó Buda* a' következő Királynéinknak is birtokában maradt; sőt *Szilágyi Ersébet*, *Hollos Mátyás* Király anyyais, *Mátyás* özvegység napjai alatt bírta. *Mária*, II. szerentsétlen *Lajos*nak hitvese volt utolsó; mert 1541-ben *Buda Török* iga alá esvén, birtokától elesett; 1686. pedig, vagy is 1703. midőn *Buda* régi Jussait vissza nyerte, Anya Városunkhoz kapcsoltatott.

A' mi még emléteni való, az, hogy Őseink az 1514. és 1522. esztendei 3. és 57. czikkekben ezt az *Ó Budát* értették, 's azért számlálták a' Korona Jószágai közé; mert 1514-ben II. *Wlászló* özvegy: 1522-ben pedig II. *Lajos* még nótelen lévén, azon időkben Királynéink nem voltak. De hogy is tehettek volna rendelést a' mostani *Ó Budáról*, melly akkoriban még az itten virágzott Ekklesiához tartozott. Azt sem kell itt el felejtennem, hogy az *Ó Budai* Ekklesia hivatalos Leveleiben mindenkor „*Capitulum Ecclesiae Budensis*“nek írta, és nevezte magát; jól tudván, hogy tulajdonképen csak egy illy nevű Város vala elejéntén, 's hogy Anya Városunkra hibasan ruhaztatott a' *Buda* nevezet.

Szabad Királyi *Ó Buda* Városának Magistrátusa Bíróból, és négy Tanácsnokból állott, tulajdon Pecsétje is volt, valamint ezek következő leveléből, melly eredeti valóságában a' *Pesti Egyetemnek Könyvtárában* vagyon, nyilván kitetszik:

Nos *Anthonius demether* Judex nec non *Stephanus Thelky*, *Blasius pethy*, *Gregorius fwthamoth*, et *Johannes Somogy* Jurati Ciues *Ciuitatis Reginalis weteribud*. Memorie commendamus Tenore presentium significantes, quibus expedit, vniuersis. Quod Circumspectus *franciscus literatus*, *Laurencius* procurator *dominarum Sanctimonialium de eadem weteribuda*, nomine et in personis earundem dominarum, ab vna, ac Circumspectus *Anthonius Kapas*, *Laurencius Mezaros*, ac *Johannes foris*, et aly omnes Magistri Carnifices, parte ex altera coram nobis personaliter constituti, Idem *franciscus literatus* exhibuit nobis et presentauit, Quasdam duas literas, vnā domine *Elisabeth*, Genitricis condā domini *Mathie*, Regis, in Anno domini *Millesimo Quadringentesimo septuagesimo secundo*, et aliam Magnifici domini *Nicolai Threntul de Nenna* Magistri *Thauernicorum Regalium*, et Comititis de *posega*, in anno domini *Millesimo quadringentesimo septuagesimo quarto*, Emanatas, quarum seriebus intelleximus et agnouimus, Quod Magistri carnifices, tres centenarios sepi, de Sepo bono tenentur soluere *claustro Beate Marie Virginis de weteribuda*, et *virginibus* in eodem claustro degentibus: quibus presentatis, mox prefati Magistri carnifices, quasdam Literas Serenissime domine *Elizabeth* condā Regine hungarie, nostro produxerunt Iudiciario in conspectu, qua ipsis in hac parte in Iudicio nichil proficuit (sic?) verumque ipsi Magistri carnifices metipsi fassi sunt, quod tenentur cum tribus Centenariys de sepo, prefatis virginibus, excepto Macello dictarum dominarum Sanctimonialium, Ideo nos Judicialiter decreuimus, et fine debito determinauimus,

Quod a modo inposterum, dicti Magistri carnifices, absque Litis questione, et occasione postposita, sigulis annis, ipsa tria Centenaria (sic) sepi, de sepo bono, Claustro *Beate Marie*, et virginibus in eodem commorantibus, soluere teneantur, et obligati sint, In cuius rei memoriam, firmitatemque perpetuam, presentes literas nostras pendenti Sigillo nostro consignatas, et communitas dicto claustro *Beate Marie* virginis, et virginibus in eodem degentibus duximus concedendas. Datum feria quarta proxima post dominicam Letare *) Anno Domini Millesimo Quadringentesimo Nonagesimo Tertio.

A' fejér viaszban nyomott Pecsét kék és veres sodrott selyem 'sinóron függ; 's jele, hogy e' Város veres viaszal nem pecsétölt. — E' Pecsét jobb oldalán látszó Pajs ugyan az, melyet az 1831. évi *Tudományos Gyűjtemény* IV. kötetében *Magyar Ország Czímerének eredetéről* közöltt értekezésemben leírtam. Az egész Pecsét rajzolatját pedig az eredetéből első szám alatt az Olvasó elejébe terjesztem, ez a' leg régibb, következőleg XIV. századból való; a' másik kettőt XVI. századbéli vágasnak tartom; mind a' három ezüsből van, 's nem régében *Ó Budán* a' *Helvetziai Vallást* tartó Ekklesiának tárában láttam, midőn *Nagyon Tisztelendő Dobos János Úr*, ezen Ekklesiának érdemes Lelki-Pásztora Leírásomhoz némelly documentumokat dicséretes készséggel közlene. Valóban különös hálát érdemel az Ekklesia, hogy ezt a' kincset nagy szorgalommal takargatván, a' közönséges elenyéztéstől meg mentette.

*) Az az 19. Martziusban.

De mivel ez a ritkaság a tisztelt Ekklesiának éppen nem szükséges, hasznára sem való, reményli az édes Haza, hogy hazafi buzgósággal eltelvén, azt a *Nemzeti Museum* számára *Ő Császári Királyi Fő Hertzezségének* szeretve tisztelt *Nádorunknak* bemutatja.

A' Pecsét rajzolatí ezek: a' *Tornýos Vár* *Ó Budának*, mint kulcsos Városnak, és az itt volt *Királyi Palotának* képe; a' jobb részén álló Pajson, onnan a' *veres teren* látszatnak a' *négy fehér Pólyák* (*Fasciae*, mellyeket *Perger János Úr* után értekezésemben *Kötölékeknek* neveztem) innen pedig a' *kék udvarán* fénylenek az *Andegári Háznak arany Liliomai*: ez mind a' kettő *Nagy Lajos Királynak* tulajdon nemzetségének czímere; valamint maga 1369. évi Levelében, mellyel *Kassa Városának* ugyan csak ezt a' czímert adta, nyilván ekép bizonyítja: *Ad deuotam et humilem ipsorum supplicationem, eisdem Ciuibus nostris de Cassa annuimus ex gratia speciali, vt iidem a modo, in Sigillo ipsius Ciuitatis secreto et missiuo, ac vexillo, formam clypei cum signo nostro Regio exornato, desuper videlicet vnum tractum, seu lineam flauæ (caerulei) coloris, tribus imaginibus Liliorum compaginatam: ac de subtus quatuor Lineas ruffas, et totidem albas lateraliter habentis, in perpetuum gestare valeant, atque possint.*“ A' *veres teren* látszó *négy fehér Pólya* tehát nem a' *Hazánk folyóinak* jele; hanem a' *Nápoly Országban* uralkodott *öregebb Andegari Háznak* tulajdon külső viseletének színe; a' mint azt az említett 1831. évi *Tudományos Gyűjtemény* IV. kötetében megmutattam. — A' bal oldalon lévő Pajsz ellenben *Ersebet Királynénak, Nagy Lajos Annyának* szinte rokonyi czímere, tudniillik a'

*fejér Lengyel Sas; Erzsébet I. Wlászló Lengyel Királynak leánya volt; mivel pedig ezt a' Váro-
rost felszabadulása után, az az 1355. óta, fija
adományából birta, kegyelme jeléül tulajdon
czimerével megajándékozta. A' Melly Sast
láthatni az Erdélyi Szászoknak 1372. évi Pe-
csétnyomójokon is: Lássad Jos. Car. Eder De
Inittis, Juribusque Saxonum Transilvanorum
pag. 146. és 166. de ő aban az értelemben van,
mintha az okból töldotta volna meg Nagy La-
jos a' Szászok' czimerét fejér Lengyel Sassal,
mivel 1370-ben Lengyel Királynak választatott;
de ezen véleménnye helytelen; mert Nagy La-
jos élteben Lengyel Sast czimerén soha sem
viselt; következőleg az Erdélyi Szászoknak-is
Erzsébet Királyné adta a' fejér Sast, minthogy
fija engedelmeből ő-is befolyt a' Kormányba;
a' mi szembetűnőképen kitetszik Lajosnak
majd minden diplomájából, különösen eme
szavaiból: „*Habita deliberatione cum Serenis-
sima Principissa Domina Elisabeth, inclyta Re-
gina Hungariae, genitrice nostra charissima.*“
— Ó Buda Tanácsának némelly 1387. évi le-
vele, mellyről hasonlóképen ez a' Pecsét függ,
találtatik a' Nemzeti Museumban is, de külö-
nös, hogy aban nem nevezi magát *Reginalis
Civitatis Veteri Budensis* Tanácsának; enél
fogva mind addig, még ezt a' levelet, mellyet
itt közlök, nem láttam, kételkedésben valék,
mellyik Ó Budá-é, a' Káptalan vagy pedig a'
Sz. Kir. Városé legyen? A' Pecsét körül írása
úgy nevezett monastica betűkből áll, 's illyen:
† SIGILLVM † CIVITATIS † VETERI †
BVDENSIS †*

§. V.

Szent Jakab Falvának rövid es-
mertetése.

A' mái Új-Budának, Neustift-nek az a' része, melly az odavaló plébánia Templomtól kezdvén lefelé a' Császár Fördőkig tart, Tatár járás után épült falu volt, 's hajdan Szent Jakab Apostolnak Templomáról, *Villa Sancti Jacobi*, Szent Jakab Falvának neveztetett. IV. Béla Király 1269. évi levelében „*Ecclesiam etiam (Sancti Jacobi) úgy mond, prope aquas calidas, quam quidam Aulae Maiestatis nostrae Clerici, defensione nostrae potentiae, in exemptam nisi sunt erigere Plebaniam.*“ A' Falu Templommal együtt eredetét IV. Béla Királynak köszönte, ki alatt a' Tatár járás után szállották meg e' teret a' jövevények. Némelly névtelen Budai Polgár Schier Xystusnál Buda Sacra pag. 66 szinte e' tájra helyhezteti: „*Templum S. Jacobi, ist vor diesem gastanden ausser des Kaisers Badt, wo nunmehr ein rothes Kreutz aufgestellt ist, vnter Alt-Ofen.*“ — Volt régi állapota felől pedig tudósít bennünket II. Vlászló Király következő levelében:

Nos *Wladislaus Dei gratia Rex Hungariae et Bohemiae etc.* Memoriae commendamus, tenore praesentium significantes, quibus expedit, vniuersis: quod nos considerantes fidelitatem, et seruitia fidelis nostri Nobilis *Stephani Ragusei* in hac Ciuitate nostra *Budensi* commorantis, quae idem nobis iuxta suae possibilitatis exigentiam: honesta vero Domina

Margaretha eius consors, seruitrix vtpote *Illustrissimorum ac Charissimorum Liberorum nostrorum*, eisdem Liberis nostris sedulitate indefessa, et sincero animo exhibuit, et vel in praesentiarum exhibet. Cum igitur ex eo, tum vero supplicatione nonnullorum fidelium nostrorum apud nos propterea interueniente, Domum illam ipsius *Stephani Ragusei*, quam idem ex opposito *Ecclesiae Sancti Jacobi*, in Villa nostra *Zenth Jakabfalwa* vocata, ad *Castrum nostrum veteris Budensis* pertinente, a fundamento erigi et aedificari pro se, et liberis suis fecit, simul cum orto circumiacente, ac piscina in eodem habita, minori similiter ortulo, pro croco duntaxat, *) inter duas vias communes exstructo, ab omnibus Taxis, et Censibus nostris tam ordinariis, quam extraordinariis, ac aliis etiam quibusuis oneribus, ratione eiusdem Domus, et aliarum praescriptarum hereditatum nobis proueniendis, a modo in perpetuum eximendam, et libertandam duximus; Annuentes eidem *Stephano* insuper, et heredibus suis vniuersis ex gratia nostra speciali, et concedentes: vt a modo deinceps singulis annis Decem vasa vinorum forensium ad ipsam Domum induci, atque istic annuatim, et solito more educillari facere, pro nutu suo, libere possit et valeat. Imo eximimus et libertamus, annuimus et concedimus praesentium per vigorem. Quo circa Vobis Fidelibus nostris Magnifico *Benedicto de Batthyán* mo-

*) A' Sáffrány természetésnek szinte Urbariális adózásra felemelkedett volt közönséges üzéséről *Magyar Országban* olvassad az 1832. évi *Tudományos Gyűjtemény* VI. kötetét 75 — 78. lapon.

derno, futurisque Thesaurariis nostris, item Dicatoribus et Exactoribus quarumcunque Taxarum, seu Contributionum nostrarum, et aliis etiam quibusvis Castellanis et Officialibus nostris de *Castro Veteris Budensis*, praesentibus scilicet et futuris, praesentes visuris, harum serie firmiter mandamus, quatenus a modo deinceps praefatum *Stephanum Raguseum*, aut heredes et posteritates suas, ratione praescriptae Domus, et aliarum praedictarum hereditatum suarum, ad aliquam solutionem Taxarum, seu Contributionum nostrarum, et Regni nostri arctare, seu compellere, aut propterea ipsum, vel heredes suos impedire, turbare, molestare, aut quovis modo damnificare, nullo vnquam tempore praesumatis, et insuper singulis, vt praefertur, annis, praescripta Decem vasa vinorum, in ipsa Domo libere et pacifice ipsis educillare permittere, et permitti facere, modis omnibus debeat, et teneamini, et aliud nullo modo facere audeatis, praesentes vero, quas secreto sigillo nostro: quo, vt Rex Hungariae, vtimur, impendenti communituri fecimus, post earum lecturam, semper reddi volumus et mandamus Praesentanti. Datum Budae feria quinta proxima post Dominicam *Quasi modo*. *) Anno Domini Millesimo quingentesimo septimo. Regnorum nostrorum Hungariae etc. Anno Decimo septimo, Bohemiae vero Tricesimo septimo.

A' Nagy Métóságú Curia Leveles Tárából.

E' levél bizonyágtétele szerint tehát *Szent-Jakab-Falva* az *Ó Budai Vár*hoz tartozott.

*) Az az 14. Aprilisban.

§. VI.

Szent Háromság Városáról.

E' Város a' mái *Landstrassen*-nek éjszaki részét lepte el XII. században II. Geyza Király nevére *Forum Geysae*; az az *Geiza Vásárhely*-nek neveztetett. *Palóczy László* Ország Bírája szerint, ki 1465. évi levelében így szóll az *Ó Budai Ekklesiáról*: „*Quod — ydem domini Praepositus et Capitulum habeant quoddam tributum circa calidas aquas superiores Budenses in portu Danuby, in Comitatu Piliensi habitum, quod quondam Excellentissimus Princeps Dominus Geysa Secundus Rex Hungariae, inter alias donationes suas, in perpetuam eleemosynam praefatae Ecclesiae eorum dedisset* (1148. évben, lássad II. Geyza Király adomány levelét *Péterffy Károlynál Concil. P. I. pag. 128.*) *quodue Tributum Fori Geysae vocaretur.*“

Később *Hospitaláriusok*nak *Szent Háromság* dicsőségére épült *Templomáról*, *Oppidum Sanctae Trinitatis*, magyarul pedig *Felső-Víznek*, *Fel-hévíznek* hívták; hogy az *Al-hévízi Buda Városának* részétől *Szent Ersébet Falvától* megkülönböztetnék. *Szent Margit Életében* 334. lapon *Pray Györgynél* ezeket olvasom: „*Vala nemely tyztelendeu hazy atya, Budának* (a' mostani Budának) *mellette fel-hevizet, kynek vala neve Boch.*“ és a' 344. lapon: „*Vala egy gyermek fel-hevizet, hog ky korsagos vala.*“

Sigmond Király ezt a' *Hospitaláriusok* Monostorát *Prépostságra* emelte, és *Kanonokok Collegiumával* diszesítette: „*Praepositura et Collegium Canonorum Ecclesiae Sanctae Tri-*

nitatis de Superioribus calidis aquis Budensibus.“ Ez k némelly diplomának szavai. — *Oláh Miklós Hungaria et Attila* czimű könyvében pag. 22. „*Paulo longius, úgy mond, Budam versus (a' mái Buda felé délre) est aliud Oppidum Sanctae Trinitatis, quod Hungarice Felhévíz vocatur, collegiata Ecclesia, et thermis, eleganti domo conclusis, pariter inclytum.*“ Noha pedig *Bonfin* szerint Dec. III. Lib. IV. a' mái *Budának* részeihez számláltatnék: „*Quum ad Budam Veterem pervenisset* (szóll *Szeech Tamásról*, ki 1440. évben *Lengyel Wlászló* Király ellen *Buda* várát ostromolta) *Suburbium Nouae Budae, quod ad calidas situm est, et Felhévíz nunc Scythice nominant, nullo metu remoratus adoritur*“ még sem függött az Anya Városunknak Tanácsától; hanem különös jussú Város volt. II. *Ulászló* Király engedelmeből tulajdon Pecséttel is élt, mellyen *Három fejér Liliomot*, a' tellyes *Szent Háromságnak* jelét viselte.

Régi állapotja felől meggyőzhet bennünket e' kövekezendő utazók számára 1478. költ Levél, mellyből nyilván kitetszik: hogy nem csak tulajdon Tanácsa, hanem különös szabadságai is valának:

Vniuersis et singulis Theloniatoribus, eorumque Substitutis, vbique constitutis et existentibus *Nicolaus Prouisor Curiae, Praepositus Ecclesiae Sanctae Trinitatis; Iudex, Iurati, ceterique Ciues de Superioribus Calidis Aquis Budensibus: Dominis, Fratribus, ac Amicis honorandis, salutem cum honore. Cum nos per Sanctos et praedecessores Reges, nonnullis libertatum praerogatiuis simus amplissime decorati et dotati; tamen inter cetera: qui*

ex nobis pro acquisitione victuum, intra ambitum Regni Hungariae proficiscerentur, nulli aliqua tributaria exolutione tenerentur; quae quidem libertates et per Serenissimum Dominum *Matthiam*, Dei gratia, Regem Hungariae, Bohemiae etc. existunt confirmatae, et roboratae; quarum quidem nostrarum Libertatum, quo supra concessarum, confirmatarum, et roboratarum (*tenore*) Vobis obuiare consentientes, Vestras easdem Dominationes, Fratres, et Amicos diligenter rogamus: quatenus, dum et quando nostri homines, seu homines eorundem cum praesentibus, ac rebus eorum propriis pervenerint, et litteram Regiae Maiestatis super premissis emanatam porrexerint; sine omni tributaria solutione, ac denarys nauigalibus, prout propriis ex suis rebus et bonis, pacificos permittatis, et permitti faciatis: et si homines nauigales, aut naues habeant appreciatas, communi iustitia vestra requirente, vestrum ius expostulare habetis, scientes in maioribus Vestras Dominationes, et Amicitias fauore complacen: confoueri. *Ex Superioribus Calidis Aquis Budensibus*, in festo Apostolorum *Symonis et Iude* Anno Domini millesimo Quadringentesimo Septuagesimo octauo.

Az eredetiből, melly a' *Magyar Királyi Egyetem Könyvtárában* vagyon. Ezt is Ő Nagyságának F. T. *Fejér György* Prépost Urnak igyekezeteim Elősegétőjének köszönöm.

Régi állapotját felvilágosithatja ez a' czikely is, mellyet a' *Budaiak* hajdani *Statutumai*ban olvasom: *Der Creuziger von der heiligen Driualtigkeit auff dem aigen hatt sich mitt rusers herrn des khunigs (Sigmund) willen*

verpuncten vnd verpriefft, das er keinen frembden wein wol leit geben, noch auch seiner huldener keiner wider der Statt freytumb, dan in einem anigen haus vncz auff iij. thawssent aimer in mancher Kuffen. Darumb sol er kein Kuffen grosz noch klein nit niderlegen an des Stattemannes der darczu geseczt wirt mit wissen, werden selben wein verpeczin vnd czeichen sol, vnd was anders geschicht, das mag man in auff die erd schlaen, oder gar nemen, noch der prieffen sag.“ —

Két Ó Buda Városának, Szent Jacab Falvának, és Felhé viznek mint annyi különös helyeknek volt régi állapotjokat fölvilágositván: és Ó Budáról kezdván Pestig sétálván, Pestre mondom, és nem Budára értünk, ha szinte Dunán sem keltünk által; annak okáért szölok ezentöl Pest Régiségeiröl.

§. VII.

Pest Városának eredete.

Béla király névtelen Jegyzője után tudjuk, hogy Pest X. században már fön állott. Hitelesről józanon nem kételkedhetni; mert maga mondja magáról Előbeszédében: *melly nagy szégyenére válna a Magyar Nemzetnek, ha eredetét, és vitéz tetteit agg regékböl, vágy csacsogók dallaiböl hallaná.* Ó tehát annak nagy részét, a mit Fő Vezéreinkről följegyzett, mint Királyi Jegyző, Oklevelekben, és régi Kronikákban olvasta. De ha ezt sem tette volna, már csak azért minden Magyar Írónál hitelesebb, mivel azok között leg első, és leg ré-

gibb; következőleg Ő már a' szájról szájra maradt *hagyományokból* is többet tudhatott Hazánknak volt régi állapotja felől, mint az utána következett Írók.

Szokása el mondani, mely Város mikor, mi alkalommal, 's ki által építettett *Fő Vezéreink* alatt? Ha könyvecskéje nélkül szűkölködnénk, *Komáron, Bors, Bars, Pata, Sárvár, Csanád, Tass, Őrs*, és több más Várak és Városok eredetéről semmit sem tudnánk. *) A' mellyek pedig dicső Eleink' ide jöttökkor már fen állottak, azokról csak alkalommal szóll, 's ha semmi ok elő nem adta magát; rólok emlétést sem téssen, mint: *Esztergomról, Vissegrádról, Neogradról*, 's más több helyekről, noha ezek a' Városok a' Magyar Nemzet' ide jötténél sokkal régiebbek. Enél fogva a' XLVI. Részben a' *Rákos mezejére* vezetvén, és a' *Magyar révén* a' Dunán által keletvén vitéz Őseinket, szinte mélyen halgat *Pest Városáról*: „*Dux Arpad et omnes sui primates, egredientes de Insula (Chepel) castra metati sunt ultra Surcusar (Soroksár) vsque ad fluvium Racus, et dum vidissent, quod undique tuti essent, nec aliquis eis obsistere valeret, transierunt Danubium, et portum, vbi transitum fecerunt, portum Moger nominauerunt, eo, quod septem principales personae, qui Hetumoger dicti sunt, ibi Danubium transmigraverint. Transito Danubio, castra metati sunt iuxta Danubium, vsque ad aquas calidas superiores — Secundo autem die, dux Arpad et omnes sui primates, cum omnibus militibus Hungariae,*

*) Olvassad a' XV. XXVIII. XX. XXI. XXII. és XXXIV. Részeket.

intrauerunt in ciuitatem Athilae regis.“ — Ez az általkelés történt 900. év tájban Arnulf Császár holta után Luitprandus bizonyosság tétele szerint Lib. II. Cap. I. „*Primo mortis huius (Arnulphi) natique eius (Ludouici) ordinationis anno, Hungari permagno collecto exercitu, Morauanorum gentem, quam virtutis eorum adminiculo Rex Arnulphus subdiderat, sibi vendicant, Bojoariorum etiam fines occupant, castra diruunt, Ecclesias consumunt, populos iugulant.*“

Hazánk némelly Tudósai Anonymusnak ez alkalommal Pest nem említését arra veszik, hogy e Város akkor, midőn tudniillik Őseink Arnulf Császár holta után általkeltek a' Dunán, még nem áll vala; mert azt mondják, ha azon időben már nevezetes lett volna, emlékezne róla, mivel Geographiai tudományát némellyek feleslegnek is vélvén, annak régiségét kétségbe hozni, 's tagadni akarják. — De eből, gondolom, Pest nem létét még nem következtethetjük; mert Pest a'kor szigetben lévén 's talán lakosítól, kik vitéz Őseink elől megfutamodtak, *) pusztán hagyatván: Árpád pedig Rákos mezejére telepedvén, Pestnek említésére Anonymusunknak oka nem volt. II. Geyza királynak 1148. évi adomány levele szerint, mellyben Péterffy Károlynál Concil. Hung. P. I. pag. 128. többi között ezeket olvasom: „*Totius Regni mei consensu, pro petitione Miko, eiusdem loci (az Ó Budai) Prae-*

*) Anonymus a' XLVI. Fejezetben, elmondván, hogy Árpád általkelt a' Dunán, hozzá teszi: *Et hoc audito, omnes Romani (a' Morvai Tótok) per terram Pannoniae habitantes, vitam fuga seruauerunt.*“

positi, tributum fori Geisae, et tributum portus Pest, et Kerepes eidem Ecclesiae — condonare curavi, hajdan Pestet a' Duna körül folyta. De Geyza szovait nem úgy értem, mintha Kerepesnél folyt volna a' Dunának egy ága: hanem: hogy Pesten túl folyt ágának révén Kerepesről Portus Kerepes-nek neveztetett. Ha ez így nem volt, Kerepesnek hajdan a' Duna parton keletett állani; a' mit azonban be nem bizonyíthatok. Szerdahelyi Gábor *Celebrium Hungariae Urbium et Oppidorum Topographiájában*, mely 4. rétkben 1702. N. Szombatban kinyomtatott, Pestet a' 42. lapon nyilván szigetbe helyhezteti. „*Pesthum Libera, Regiaque Civitas — quadratae formae, ambitu circumdata, Danubio vtrunque coniuncta.*“ Szigetben láthatni Pestet még Bel Matyásnál *Notit. Hung. Nou. Tom. III. ad pag. 23. Mikovinyi Sámu* által készített földabroszon is.

Bombardi Mihály *Topographiájának* kiadója, az 1750. évi nyomtatásban Ó Buda Leírásában a' 177. lapon 1) jegyzet alatt, Anonymusnak e' me szovaira: „*transierunt Danubium, et portum, vbi transitum fecerunt, portum Moger nominauerunt*“ ilyen észre vételt tett: „*Ferunt, hunc (Portum Moger) respondere loco, vbi mobili ponte nauali, hac aetate transmittunt Danubium, qui Pesthino Budam petunt.*“ (Ez a' tájék épen a' Budai Tabánnak felel meg; mert ez előtt a' repülő híd valamivel lejjebb a' Pesti Kishíd útsza erányában állott, 's 1767. évben hajó hiddal cseréltetett föl: a' mostani helyére pedig 1788-ban tétetett által) De Anonymus azt a' kelőt, a' hol Őseink által kelést tettek, nyilván Portus Moger-nek, az az Magyar Révnek hívja; e' név szerént pedig a' Portus Moger nem Pest, ha-

nem vagy *Káposztás Megyer*, vagy pedig *Pócs Megyer* lenne. — *Keza Simon* ellenben *Pesten* és *Hont Vármegyében* fekvő *Zob* helységnél keleti által *Óseinket a' Dunán*; de őket nem *Ó Budára Etele Várába*, hanem egyenesen *Székes Fejér Vár*ra vezeti mondván: „*Egressi ergo vexillis erectis, cum vxoribus, liberis, et armentis Danubium in Pest, et in portu Zub transierunt — Et cum transmeato Danubio Pannoniam introisset ipse Arpad in loco illo fixit tabernacula, vbi modo Alben civitas est fundata.*“ *Chron. II. Cap. I.* *Kéza* szerint *Pest*, mivel azt nyilván megnevezi, akkor már fön állott; 's így ő *Annonymussal* meg nem egyez. *Túróczy P. II. Cap. III.* el halgatván melly helyen keltek legyen által *Eldődeink a' Dunán*, *Árpádot Kéza Simon* után szinte *Fejér-Vár* felé indítja: „*Arpad cum ceteris Hungaris, castra fixit in monte Noae prope Albam.*“ De a' *Hunokról* szólóban *P. II. C. XI.* azt mondja, hogy *Buda* alatt keltek volna által a *Dunán*: „*Transito itaque infra Sicambriam Danubio, in ea parte, vbi nunc villa Kelenfewld locata est (propter quod et eadem hoc vocabulo denominata dicitur), irruerunt tandem hostilem super exercitum, in campo secus ciuitatem Potentianam.*“ *Túróczy Kronikása Hunokra* nézve el nem tévedett; mert eben is *Keza Simont* követte: *Kézának* szövege *Chron. I. Cap. II.* ezek: „*noctis silentio super vtres Huni Danubium in Sicambria transierunt.*“ — *Túróczyval Hunokra* nézve meg egyez *Oláh Miklós Hungaria et Atila* című könyvében *Lib. II. Cap. I. pag. 88.* *Werantz Antal* pedig *Korachich György Úrnál Scriptores Minor. Rer. Hungar. Tom. II. pag. 133.* hasonlóképen *Kelenföldön* szállítja által vitéz *Óseinket a' Dunán.* Ime

sorban mind meg neveztem a' régi Írókat, kiket csak ősmerek; hogy valakit közülök, ha *Pest* eredetét felvilágosíthatná, el ne halgassak; de egyik ellene mond a' másiknak, 's enél fogva velök *Pest* eredetének vizsgálásában nem boldogulhatunk.

Hátra van még a' *Kelenföld* el nevezésnek meg fejtése, vallon a' *Szent Gellérd Hegye* alatt lévő térség a' Magyar Nemzet itt által kelésétől vette - é eredetét? hogy enek is tudván származását, lássuk mennyire lehessen *Turóczi-nak*, és követőjinek eben-is hitelt adni. — Sz. *Gellérd Biographusa*, a' ki XI. században élt, ezt a' teret nem *Kelénföldnek*, hanem *Kre en-földnek* írja; 's mivel több le másolt régibb Diplomák e' tájékat hol *Creinfeld*, hol *Kreen-földnek* nevezik; gyanítottam, ne talán a' *Legendának*, vagy pedig ezeknek a' *Diplómáknak* Leíróji változtatták el *Kelénföld* nevét; azért minden kétség elhárítása végett levelemmel meg kerestem *N. Méltóságú és Fő-Tisztelendő Kopátsy József Úr Ó Excelenciáját*: méltoztatna a' *Veszprémi Püspökségnek* *Leveles Tárában* mind azokat a' *Diplómákat* fölkerestetni, melyekben ez a' név elő fordul, 's azt az eredeti írás módja szerint számomra kegyesen ki íratni. Válaszolt *Ó Excellenciája*, és a' kívánt kivonatot *T. T. Tarródy Lajos Úr* több *Ns Vámegyéknek* érdemes *Táblabírája*, 's a' *Veszprémi Ns. Káptalan Ügyvédje* tulajdon pecsétje alatt kegyesen *Budára* meg küldötte; a' *Tisztelt Úrnak* kivonatja szóról szóra ez: *Infrascriptus praesentibus recognosco, quod ad — D. Josephi Podhradczky — requisitionem, excussis in Archiuo V. Capituli Veszprimiensis existentibus Litteralibus Instrumentis, super Decimis inter Episcopum Veszprimiensem, et Ab-*

latem Belaefontis de kelenfelde, specifice vero kerenfelde antiquitus qualiter orthographice scriptum sit? de Annis subsequis sequentia deprehenderim:

De Anno 1269. vbi Bela IV. ademptas Decimas Budenses, eius temporis Episcopo Veszprimiensi restituit, haec habentur: Ecclesiam beati Gerardi, quae existit in Kreynfeld ob remedium animae, Monasterio Belaefontis donauimus.

De Anno 1291. in Litteris, quae Indorsatam praeferunt: Ratione Decimarum Kelenfelde Gerardi Episcopi Budensis limitatio inter Episcopum Veszprimiensem, et Abbatem Belaefontis, sic scribitur: Kleenfeuld.

De Anno 1295. Kerenfeld. De Anno 1298. Creenfeld. De Anno 1302. Kereinfeuld.

Signatum Veszprimii die 11. Aprilis 1830.

Ludouicus Tarródy m. p.

L.S. *Tabulae Iudiciariae Assessor, et V. Capituli Veszprimiensis Fiscalis, ac simul Juratus Notarius.*

Most már azt is bizonyossan tudván, mikép íratott hajdan ez a' név; azért a' lemasolt Okleveleknek is, mellyekben elő fordul, bátran hitelt adhatunk. IV. Béla királynak 1236. évi diplomájában F. T. Fejér György Űrnál *Cod. Diplom.* Tom. IV. Vol. I. pag 61. „Creynefeld“ Buda Városának 1367. évi levelében szinte „Crainfeld“ tehát tudjuk melly néven hívták e' terséget Tatárjárást meg előző

időben, 's mikép nevezték azt még XIV. század vége felé-is; következőleg a *Kelenföld* elnevezés a' *Kreen*, *Krayn*, *Keren* 's a' t. német szóból eredett,*) és *Türóczi* koránál nem igen régibb lészen; mert nyilván mondja: „*Propter quod* (tudniillik az általkelés miatt) *et eadem* (*villa kelenfeuld*) *hoc vocabulo denominata dicitur.*“ — Ezekből tehát látni való, hogy sem a' *Szent Gellérd* hegyét *Kelény bértz*-nek, sem a' *Tabánt*, vagy az alatt lévő terséget *Kelény földnek* nem nevezhetjük.

Hallottuk: hogy *Anonymus* 900. dik évre, midőn *Rákos* mezejéről által keleti Óseinket a' *Dunán*, *Pestet* nem említi: *Keza Simon* ellenben azt nyilván meg nevezi; már pedig ha *Pest* későben épült volna, és Magyar eredetű Város lenne, *Anonymus* az LVII. Részben, mellyben *Pestről* első említést téssen, szokása szerint szállana eredete felől, sőt építőjét is meg nevezné; de 957. — 971. év tájra szólóban *Pestnek* eredetét elhalgatván, csak futolag mondja: hogy *Taksony Fejedelem Pest-Várát* egyéb számos helyekkel a' *Bulgár Földről* nagy sereg *Ismaelitákkal* hozánk költözött *Billa* és *Baks testvér fő nemeseknek* ajándékozta; 's hogy ugyan ezek népségöknek két részét *Pest-Vár jobbágyaivá tették.*“ Tehát *Pest* a' Magyar Nemzet ide jöttékor már fön állott. — Régibb letére

*) Úgy velem, mintha a' *Creynfeld* 's a' t. német el nevezés némelly *Chriemhild* nevű *Burgundi* aszszonyságról költsönöztetett volna, kit *Das Lied der Niebelungen* esmeretes rege *Eltzelburgba* szállit 's a' t. Szóll róla *Keza Simon* is *Chron. Lib. I. Cap. IV.* különösen pedig a' *Kelemföldet* *Crumhelt*-nek nevezi.

mutat *Sláv* neve is „*Pescht*”, úgy mond *Engel Keresztely Úr Geschichte des Ungrischen Reichs Wien 1813. II. B. S. 82. wie es eigentlich heisst, vom Alt-Slavischen Pescht, bedeutet einen Ofen.*“ ’S valóban *Pescht*nek hívja a’ kementzét IX. században élt, ’s még dicső Eleink’ ide jöttök előtt 868-ban meg halt *Szent Cyrillus*, különösen *Dániel Profétának III. Részében*; ő tudniillik a’ *Sláv* Nemzetet Keresztény hitre térítvén, számára le is fordította *Szent Írásnak* nagyobb részét, a’ mit a’ Tudósak sem tagadnak: a’ fölhozott Részben 6. versben, a’ három *Zsidó* ifjakról, kiket *Nebukadnezá*r az égő kementzébe vettetett, e’ kép fejezi ki magát: *Ástse ne poklonite sza, rtoj tsasz werszeni budete v pests ognem gorjastuju*“ az az *Ha* pedig valaki *nem imádja* le-borulván (a’ bálványt) azon órában az égő kementzébe rettetik. Enél fogva tehát, ha *Pest* valóban *Sláv* szó, a’ min többé okosan nem kételkedhetünk, következik, hogy maga a’ Város is *Tót* eredetű, ’s így *Taksony* Vészér alatt 947. — 971. tájban nem épült, hanem régibb; tovább, hogy ha a *kementzét* Hazánknek némelly táján valóban *Pest*nek neveznék, ebből csak az következne, hogy ez a’ szó is a’ *Tótokról* ragadt a’ *Magyarokra*.

Fontosabb lenne *Pest* eredetének fölvilágosítására nézve, ha ki tapogathatnánk, mi adott legyen okot a’ *Tótoknak* ere az elnevezésre? T. T. *Jankovich Miklós* Úrral a’ *Magyar Szó* Nemzésében a’ 71. lapon úgy tapasztalom, mintha *Szent Gellérd Hegye* vévődött volna *Kementze* értelemben, mellyből, mint egy tüzes kementzéből csurog a’ forró víz; nem pedig a’ mész égető kementzék, a’ mint *Oláh Miklós* írja. Tisztelt *Jankovich* Úrnak észre

vétele valóban igen helyesnek látszik lenni, és hihető, hogy a' Tótok *Szent Gellérd Heggét* ez oknál fogva nevezték *Pestnek*; így legalább az *Ó Budai* és a' mái *Császár* langyabb fürdőkét, az itt csurgó melegebb vizektől meg különböztették. — Ere az esetre a' *Budai* részen lévő *Pest* régibb lenne, és a' mái *Pestre* eről vévődött volna által a' *Pest* elnevezés. 'S ha ez úgy van, akkor meg engedem, hogy a' mostani *Pest Taksony* alatt épült; mivel, a' mint alább látni fogjuk, határanak nagyobb része úgy is a' *Budai* félen volt; minthogy Dunán innen, 's Dunán túl lévő *Pest* egy Város vala. — Tudnillik a' *Bulyár* földről jött nemes emberek a' mái *Pestet* fekvése miatt alkalmatosabb helynek látván lenni a' kereskedésre a' hegyes *Budai* részen álló *Pest* városánál; a' Duna bal partján telepedtek le, és az ott általok készült Várost, mivel a' *Budai* részen lévő *Pestnek* határan feküdt, hasonló-képen *Pestnek* nevezték, 's ez az oka lehet, hogy eredetét elhalgatta *Anonymus*; mert a' mái *Pestet* nem nézte különös Városnak, amint valóban nem is volt, mellyet az-után nekik ajándékozott *Taksony* az itt volt várral együtt. „*De terra Bulár*, úgy mond *Anonymus* az LVII. Részben, *venerunt quidam nobilissimi domini, cum magna multitudine Hismaelitarum, quorum nomina fuerunt: Billa et Bocsu, *) quibus dux (Tocsun) per disersa lo-*

*) *Billye* és *Bocsa* Helységek máiglan is fön vannak *Pest* Vármegyében. Észre kell itt vennem: ha mind a' két Duna partján lévő *Pest* már akkor nem egy város vala, a' mostani *Pestet* *Billye* és *Bocsa* fő nemes emberek inkább tulajdon nevökről nevezték volna el,

ca Hungarorum condonavit terras, et insuper Castrum, quod dicitur Pest, in perpetuum concessit. Billa vero et frater eius Bocsu, a quorum progenie Ethey descendit, inito consilio, de populo secum ducto, duas partes ad servitium praedicti castri concesserunt, tertiam vero partem, suis posteris dimiserunt.“ — Igen helyesen magyarázza Anonymus szovait Engel Keresztely Úr Históriájának I. Reszében a' 96. lapon: „Schon Taksony hatte angefangen einzusehen, dasz die beständigen Kriege und Streifereyen den Stamm der Nation zu sehr verdünnten: er berief neue Pflanzbürger, mahomedanische Bulgaren aus der asiatischen Bulgarey, Ismaeliter wegen ihres Muhamedismus: Chalisier *) wegen ihrer Sitze an der Mündung der Wolga ins Caspische (Chwalinskische) Meer, und Bessarmerier (Böszörmény) ebenfalls wegen der Nähe ihres Vaterlandes an Armenien, genannt. Diese Ismaeliter, für den Handel sehr eingenommen, wählten sich zu ihrem Hauptorte das heutige Pesth, als einen zum Handel sehr bequemen Platz; und Billa und Bocsu, ihre Anführer, wurden erbliche Obergespanne des Pesther Comitats, unter den Bedingungen, wie andere“ az az, hogy Pest Vármegyének csak egy harmadát bírják; két része pedig a'

hogy sem az esmeretlen nevét meg hagyják. Azonban senki se gondolja hogy Pest talán Szerecsen szó; mivel P. betű nincsen az Arabs, Szyrus, Zsidó és Chaldeus nyelvben.

*) Kétségen kívül Kálló és Kálaz nevű Helységek ő tőlök vették nevezetöket. Olvassad Révay János Miklósnak illy című Munkáját: *Antiquitates Literaturae Hungaricae.* 29. §. 34. lapot.

Fejedelmé legyen. Gyönyörűen meg egyeznek *Anonymus'* szövegei *Kálmán* király törvénytörvényével: „*Quisque Comitum in Comitatu suo, tertiam ubique partem habeat de tributo. Rex vero ad plenum, de tributo omnium, similiter duas partes habeat.*“ *Decret. Lib. II. Cap. 78.* — és *II. András* arany bullájának 29-dik czikkelyével „*Comites iure Comitatus sui tantum fruantur: cetera ad Regem pertinentia; scilicet cibiones, tributa, boues, et duas partes Castorum Rex obtineat.*“ *Anonymus* tehát hiteles Író; mert *Históriájának* nagyobb részét *Törvényeinkből*, és *Okleveleleinkből* bebizonyíthatjuk; várja is a' Haza, hogy a' *Magyar Tudós Társaságnak* Valamelly Tagja, őt a' hamis vádtól meg mentsé.

Nem-de *Ismaelitákról*, kiket *Turótzi Kronikása* a' *II. Rész' XXII.* Fejezetében *Saracenusoknak* is nevez, nyilván szólnak nem csak a' *Váradi Regestrum* §. 38. 41. és 192. — de még *Törvényeink* is; különösen *Sz. László I. K. 9. Fej.* és *Kálmán I. K. 46. 47. 48. 49. Fej.* és a' *Zsidóktól Sz. László I. K. 10. Fej. Kálmán I. K. 74. 75. II. K. 1. 2. és 3. Fej. II. András* arany bullájának 24. czikkelyében szem látomást meg különböztetnek. *Péterfy Károly Concil. P. I. pag. 19.* „*Ismaelitae* idem, úgy mond, *qui Mahumetani.*“ De mind ezekből diplomatically még nem bizonyos, hogy *Pest* valóban *Ismaelitáknak*, avagy *Saracenusoknak* gyarmatja; azok' kedvökért tehát, kik netán *Anonymusnak* hitelén kételkednek, ide szerkeszttem *III. Honorius Pápa*nak bulláját, melyből látni való, hogy *II. András* Király *Szent Földre* indultában, *Jolánta* hitvesének, többi között a' *Pesti Szerecseneiktől* járt jöve-

delm-it árá az esetre hagyta, ha szarándok-
sága alatt halála történne:

Honorius Episcopus Seruus Seruorum Dei,
Jelentae Hungariae Reginae illustri salutem,
et apostolicam benedictionem. Justis peten-
tium precibus dignum est nos facilem praebere
assensum; et si vota pia a rationis tramite non
discordent, effectu prosequente, complere. Cum
igitur charissimus in Christo filius noster *An-
dreas* Hungariae Rex Illustris profecturus ad
terrae sanctae subsidium, de assensu suorum
principum ordinavit: vt si cum naturae debi-
tum soluere in peregrinatione contingat, tu pro
octo millibus marcarum argenti, in quibus no-
mine donationis (dotis) propter nuptias, tibi
tenetur, sales, qui per *Marustum* descendunt,
percipias, et *proventus Saracenorum
de Pesth*, ac Comitatus de *Budeir* (talán
Budrug) quousque tibi sit de praedicta summa
pecuniae plenarie satisfactum. Et si, postquam
tibi praedicta pecunia soluta fuerit: volueris
in Hungaria remanere, quandiu vixeris, red-
ditus habeas Comitatus praedicti; idem Rex
nobis humiliter supplicavit, vt huiusmodi or-
dinationem apostolico dignaremur munimine
roborare. Nos ipsius, et tuis precibus grato con-
currentes assensu, ordinationem eandem, sicut
prouide facta est, et in eiusdem Regis authen-
tico plenius continetur, auctoritate apostolica
confirmamus, et praesentis scripti patrocínio
communimus. Nulli ergo omnino hominum li-
ceat hanc paginam nostrae confirmationis in-
fringere, vel ei ausu temerario contraire; si
quis autem hoc attemptare praesumpserit, in-
dignationem Omnipotentis Dei, ac Beatorum
Petri et Pauli Apostolorum eius, se noverit

incursurum. Datum Romae apud Sanctum Petrum, XVIII. Kalendas Junii. Anno Secundo.“ az az 1218.

Hiteles példányból.

Úgy ám, ha *Pest Szerecsenek* gyarmatja volt, mondja Valaki, miért nevezi azt *Rogerus Miserabile Carmen XVI.* Fejezetében *Németek Városának*? „*Ipse (Bela IV.) de Strigoniensi et albensi ciuitatibus, quae ad eam tantum diuinitatem distabant (egy napi útát akart mondani) exercitu congregato, confestim transiuit Danubium, et in magna, et ditissima Teutonica villa, quae Pesth dicitur, Budae opposita, ex altera parte Danubii, moram traxit: suos ibidem cum exercitu expectans principes, comites, et barones.*“ Sütt már Szent Gellért *Biographusa* a' Duna jobb partján lévő *Pest* részében történt csudákról értekezvén, itt Németeket emlét: „*Virgo teutonica oculis caliginosis, tactu manuum eius, oculorum promeruit sanitatem.*“ — Tudniillik már Geyza Vezér alatt különbféle Nemzetek vándorlottak Hazánkba, kik leginkább a' Varosokban telepedtek le; 's így a' Németek öszve vegyülhettek a' *Pesti Szerecsenekkel*. Ezek későbbben Vallások miatt ország szerte fölosztattak. Szent László I. K. 9. Fejezete szerint: *De negotiatoribus, quos appellant Ismaelitas, si post Baptismum ad legem suam antiquam, per circumcisionem, rediisse inuenti fuerint, a sedibus suis separati, ad alias villas remoueantur. Illi vero, qui inculpabiles per iudicium apparuerint, in propriis sedibus, aut aedibus remaneant.*“ — Állításom valósága még kitetszetőbb *Kálmán Királynak I. K. 47. Fejezetéből*:

„*Unicuique Villae Ismaelitarum Ecclesiam aedificare, de eademque villa dotem dare praecipimus. Quae postquam aedificata fuerit, media pars Villae Ismaelitarum emigret, sicque aut extrinsecus sedeant, aut quasi cuius moris in domo: Mater autem nobiscum una, eademque Christi indiuidua unanimiter consistat.*“ — Ezen okoknál fogva tehát nem csuda, ha Pesten már XIII. század közepe felé a' Németek számokra és gazdaságokra nézve föllül halladtak a' Szerccseneket.

§. VIII.

A' mái Pest nem épült Trans-Aquincum dűledékein.

Elhúnyt Schönwisner István *Comment. Geogr. in Romanor. Iter per Pannoniae ripam* czímű Könyvében P. II. a' 206 lapon olly vélekedésben vala, mintha Pest azon a' helyen épült volna, a' hol hajdan Rómaiak allatt Trans-Aquincum Őr-Vár állott: *Opinione mea, úgy mond, Castelli Románi contra Aquinci rudus est, quod ad Pestum e regione Aquaticae, Praesidiique Budensis conspicitur. Memini equidem esse, qui hos muros ad Sigismundum Hungariae Regem referant, eoque loco pontem lapideum strui coeptum putent. Verum nullo id probant documento. Hoc itaque Trans-Aquinci rudus, haec nobilissimae Pestiensis Ciuitatis incunabula puto. Bonfinius Dec. I. Lib. I. pag. 5. et 20. Pestum ad imitationem Paesti Italici dictum putat Coniectura haec mihi non perinde, atque Belio minium audax videtur. Plu-*

rañ enim Pannoniae loca habuerunt illò tempore nomina ex Italia petita: sic Bononia, Altinum etc. imò ipsum Aquincum, quam prope ad Aquinum accedit. Itaque et castrum militare, contrà Aquincum in altera ripa positum, accipere potuit nomen in Italia rsitatum, quale Pestum fuerat, Graecis quondam Possidonia vocatum, in agro Lucanorum iuxta mare Tyrrhenum teste Ptolemaeo Geogr. Libr. III. Cap. I. situm.“

T. T. Jankovich Miklós Úr Magyar Szó Nemzésében az 56. lapon szinte illy formán nyilatkoztatja ki magát: „Pestnek tája, úgy mond, Trans-Aquincum, a' hol tudniillik a' Római excubiák tornya állott, melly Római épület maradványjának tulajdonitom én azon még egy részében fen álló dűledékeket, mellyeken Szent János Kápolnája építetett; mert hogy köz hírből 'Sigmund Király hidjának állitsam, egy Történet Író, vagy oklevél által sem tudósíttatom. Magok a' dűledékek is Ó Budán a' hé víz folyása mellett találtató Római építés, és kő forasztás módjával egészen meg egyeznek.“

Olly írott emlék kő ugyan, mellyen Trans-Aquincum, vagy Trans Acincum név nyilván előjöne, mind eddig még sehol sem födeztetett föl. Idatius azonban, és a' Notitia nem csak Aquincum Városról, hanem Trans Acincum Véd Várról is, melly a' Duna bal partján Aquincum eránnnyában állott, név szerént szólának. A' Noticiában ezeket olvasni róla: „Auxilia Vigilum contra Acinco, trans in barbarico“ — és: „Praefectus Legionis Trans Acinco.“ — Idatius pedig in Fastis ad an. 294. Constantius és Maximianus Consulokról szólóban:

„His, úgy mond, *Coss. Castra facta in' Sar-
matia contra Acinco, et Bononia.*“ Tulajdon
neve tehát nem volt, hanem az innen erán-
nyában állott *Aquincum*ról, *Trans Aquincum*-
nak neveztetett; következőleg e' Véd Várat
Buda eránnyába (hol ez előtt *Nepomucenus Sz.
János'* Kápolnája a' Duna parton állott, de nem
régében, midőn a' part kövekkel kiraktnék,
föl bontatott, düledékeit pedig már a' föld bo-
rétja) nem helyheztesztethetjük; mert *Ó Budának*
a' vagy *Aquincumnak* sekvésével meg nem egy-
ez. Ezen föllül az itt látszott düledékek ere-
detéről hitellessen tudósít bennünket *Bertra-
don de la Brocquiére*, az úgy nevezett Jó Fő-
löpnek *Burgundi Hercegnek Lovásza*, ki 1433.
évben *Szent Földről Magyar Ország*on keresz-
tül utazott, és az emlétett düledékeket *Engel
Keresztely Úrnál*, *Geschichte des ungarischen
Reichs* II. Th. S. 374. e'kép írta le: „Ich
kehrte (von Ofen) zurück nach Pesth, da fand
ich sechs, bis acht französische Familien, wel-
che der Kaiser (Sigmund) dahin geschickt hat-
te, um an der Donau, gegenüber seinem Pal-
laste einen grossen Thurm zu errichten. Seine
Absicht war, hier eine Kette zu befestigen,
mit der er den Fluss sperren könnte. Man ist
versucht zu glauben, dass er hiebey den Thurm
von Bourgogné nachahmen wollte, der vor dem
Schlosse l' Ecluse steht; *) aber ich glaube
nicht, dass seine Absicht hier ausführbar sey:
der Fluss ist zu breit. Ich hatte die Neugier-

*) *Fort de l' Ecluse eine enge Passage, und
sehr wichtiger Pass nach der Schweiz, zwischen
der Rhone, und den Schweizer Gebirgen.*“
Hübner János: Vollständige Geographie 1758.
I. Th. S. 221.

de, den Thurm zu beschen. Er hatte schon die Höhe von etwa drey Lanzen erreicht, und man sah rund herum eine Menge gehauener Steine liegen; aber die Sache war dabey geblieben, weil, wie man sagte, die Maurer, die das Werk angefangen hatten, abgestorben waren, und die überlebenden nicht soviel verstanden, um es fortzusetzen.“ ’Sigmund 1416. évben fordúlt meg Franciaországban, e’kor küldé Pestre és Budára a’ francia Kőműveseket, ’s így ezek a’ dűledékek 1417. évnél nem régiebbek. Azért akarta pedig ’Sigmund el zárni a’ Dunát: hogy a’ Hajók vám nélkül túl ne övezhessenek. Régi időben tudniillik Sz. László, és II. Geyza királyok adományából az Ó Budai Prépost és Káptalan szedte Dunán a’ vámot; de később Buda mentében annyira meg szaporodott a’ vám szedés, hogy azt nem csak az Ó Budai Ekklesia, az itt volt, és a’ Nyulak Szigetében élt Apátzák: de az Ó Budai Vár Nagy, nemkülömben a’ Fel-hé-vízi Prépost is szedette; ezért pedig sok pör ’s patvar, sőt gyilkosság is történt: annak okáért ’Sigmund a’ vám szedésen könnyebéteni akarván, az említett Torony építéséhez fogott; de azt is, valamint több másféle intézeteit félben szakasztotta. Trans Aquincum Véd Várat tehát nem e’ tájon, hanem Ó Buda eránnnyában kell nyomoznunk; ’S valóban az úgy nevezett Ördög Malomnál Ó Budának eránnnyában a’ Szántók fedezték föl Trans Aquincum alapköveit, midőn 1812. évben Göttersdorffer János Pesti Polgárnak e’ben a’ dőlőben lévő földjét vetés alá forgatnák. Olvassad T. T. Haliczky Antal Úrnak ez eránt közlött Értekezését az 1820. évi Tudományos Gyűjteménynek III. Kötetében, a’ 9-dik lapon. „Rövid Értekezés egy Hídvárról (de Mu-

nimento Pontis), melly a' Pesti Duna parton a' Régi Római Aquincum, a' mostani Ó-Budának által ellenében állott, és némelly Vincentia nével megkülömböztetett Téglákról, mellyek az említett Hidvárnak Omladékaiban találtattak. Szóll e'ről a' Véd Várról Miller Jakab Ferdinand-is *Acta Litteraria Musei Nationalis Hungarici* czimű Munkájában a' 278. lapon. E'féle Véd Várak elkerülhetetlenül szükségeseek voltak a' Római Birodalom föltartására; mert a' Duna sokszor befagyván, könnyen az Őr Seregekre csáphattak a' Barbarusok. Caesar szerint *de Bello Gallico* Lib. II. Cap. V. et IX. Lib. VIII. Cap. IX. a' Rómaiak Hidak' végeihez is ilyen Őr Várakat szoktak építeni; hihető, hogy *Valentinianus* hídja is, mellyet *Ammianus Marcellinus* Hist. Libr. XXX. Cap. V. e'kép emlét: „*Valentinianus Acincum prope castra commouit: nauigiisque ad repentinum casum coniunctis, et contabulato celeri studio ponte, per partem aliam transiit in Quados, e' helyen állott.*

§. IX.

Mind a' két Duna parton fekvő
Pest egy Város volt.

Már említettem, hogy *Buda* és *Pest* eredetétől fogva egy Város volt; e' helyen kell tehát állítasomat bebizonyítanom: mivel csak e'ből mutathatom meg, miért neveztetett hajdan mind a' két Város *Pestnek*. IV. Béla Király 1244-dik évi Privilegiumában, mellyet Tatár járás után újrolag adott a' Pesti Polgá-

roknak, nyilván szóll mint a' Dunán innen, mint pedig a' Dunán túl lévő *Pestről*; már pedig ha *Pest* akkor két különös Város lett volna, hogy adhat vala nekik ugyan azon egy levelet, holott mind egyiknek ha már egy szabadságot, de még is két különös levélben kellett volna adni. — *Zápolya István* Palatinus 1496. évi elítelő levelében IV. *Béla* Királynak említett Privilegiumáról illy tanúbizonyságot tészén: „*Literarum per Procuratorem Judicis, Juratorum, ceterorumque Civium, et Incolarum, Civitatum Budensis et Pesthiensis sub vna et eadem Libertatis Praerogativa utentium, et gaudentium, prima litera olim Domini Belae Regis privilegialiter exorta, duplici sigillo eiusdem impendenti vallata, hunc tenorem continebat.*“ *) — *Secunda vero ipsarum condam Michaëlis Ország, alias Palatini litera privilegialis ad modum libelli Budae sexto die festi natiuitatis beati Joannis Baptistae, anno incarnationis Dominicae millesimo, quadringentesimo septuagesimo septimo privilegialiter edita, sigillo eiusdem authentico impendenti communita, series iam tactarum literarum dicti olim Domini Belae Regis praesentibus verbaliter insertarum, libertates dictorum Civium et Incolarum Budensis et Pesthiensis Civitatum eisdem innouatarum in se continebat. Et quemadmodum eadem literae ipsius olim Domini Belae Regis duas Civitates, ac denominatio-*

*) *Béla* király Privilegiumát olvashatni *Kapri-nai Istvánnál Hist. dipl. Hung. P. I. p. 484. Katona Istvánnál Hist. crit. T. VI. p. 44. Kovachich Györgynél a' régi Curialis írás módjának formái között. F. T. Fejér György Úrnál Cod. Diplom. T. IV. Vol. I. p. 326. s a' t.*

nes Pesth appellatas, unam scilicet ex una parte Danubii, aliam vero Minorem ultra Dunubium habitam fuisse, et esse testabantur; similiter etiam tenores literarum dicti condam Domini Michaelis Palatini.“ etc. Sexta namque earum litera, Dominorum Praelatorum, Baronum, Nobilium, et Procerum huius Regni Hungariae universorum in Pesth in conuencione eorum generali in festo beati Viti et Modesti Martyrum, Anno Dominicae Incarnationis millesimo, quadringentesimo quadragesimo sexto privilegialiter exorta, Sigillo communitatis Universitatis ipsius Regni impendenti munita, habens in se series literarum condam Domini Alberti Regis, continentes in se series literarum condam Domini Laurentii de Hedrehwara Palatini, habentium in se similiter verbaliter tenores praescriptarum literarum olim Domini Belae Regis, libertates ipsarum Ciuitatum Budensis et Pesthiensis in se seriatim continendum, post expressionem et declarationem libertatum, praerogatiuarum et exemptionum dictarum Ciuitatum Budensis et Pesthiensis numero et ordine, in eisdem literis Domini Belae contento, praedictas utrasque Ciuitates Pesthiensem scilicet et Budensem concernere, idem Dominus Laurentius Palatinus adinuenisset, easdem ipsis Ciuibus, et Ciuitatibus iam tactis, tenore ipsarum literarum dicti Domini Belae Regis, in suis literis transcribi faciendo, eisdem Ciuibus durisset concedendas.“ etc.

Ha tehát IV. Béla királynak 1244. évi Privilegiumma mind a' két Pestet érdeklette; következik, hogy elejéntén valóban mind a' kettő egy Város volt. Sokkal világossabban kitetszik még állításom a' következő történetből. —

Minekutánna IV. Béla király azon a' helyen, melyen mostanában Buda fekszik, Várat épített: „*Inter alia castra, defensionis regni congrua, in monte Pestiensi castrum quoddam extrui fecimus refertum multitudine hominum numerosa.*“ Schier Buda Sacra pag. 101. Veszprém völgyéből Nyulak Szigetébe hozatta Margit Leányát az ott újonnan alapított Monostorba. „*Verum ne sic videremur circa temporalia intenti (úgy mond ugyan azon levelében) ut nostram considerationem in eis solummodo (az Országnak lábra állításában) habentes, a spiritualibus et religiosis abstracti videremur, insedit, non sine instinctu, et credimus, diuino, Regio cordi nostro, et prope castrum ipsum, in insula Danubii, Religioni satis congrua, monasterium (templum) ad honorem gloriosae Genitricis Dei, et Virginis Mariae, ac circa ipsum monasterium (templum) coenobium, seu claustrum, in quo Deo deuotae virgines Regi Regum, Virginis Filio famularentur, construi faceremus, iuxta exigentiam obseruantiae regularis. Et ut deuotio nostra Deo, quem latere nihil potest, cognita, etiam proponeretur ceteris in exemplum, et in lucem proferatur, deuotionis in subditis propagandae; filiam nostram, Dominam Margaretam — in ipso coenobio posuimus, Deo, quoad viuere, et gloriosae Virgini seruituram.*“ És a' Pesti hegy Újvárának piacza, avagy vásár jövedelmeit ennek a' Monostornak ajándékozta: „*Et quia de ipsius coenobii quieto statu, et conversatione tranquilla nostro cordi insederat non immerito grauis cura, inter alia, quae ipsi coenobio, seu monasterio liberalitate regia duximus conferenda — — dedimus et tradidimus de foro, seu mercatu ipsius castrum (Montis Pestiensis) ac quae-*

dam alia iura ad nos pertinentia.“ — Egy más adomány levelében pedig, melly szinte 1255. évben költ: ezeket mondja: „*Ad universorum notitiam volumus pervenire: quod nos tributum fori siue solempnis, seu cotidiani in Castro Pestensi, nec non extra districtum eiusdem Castri, quod nobis provenire solebat, Monasterio Sanctae Mariae de Insula Leporum, ad sustentationem sororum — donavimus et contulimus perpetuo possidendum.*“

Történt pedig, hogy ezek az Apátság nem csak a' Pesti hegy Várában tartott vásár jövedelmeit: de a' mostani Pest Városának e'féle vamját is, Béla király ajándéka mellett magoknak tulajdonítanak; azért pörbe idézték a' Polgárokat, mellyet Tamás Esztergomi Érsek 1313. évben e'kép ítelt el: „*Nos Thomas — significamus — Quod cum inter procuratores Dominarum Sororum, et Sanctimonialium gloriosae virginis de insula leporum ex una parte, et inter ciues castri Budensis, et suburbia eiusdem, ac de antiqua Pestensi (érti a' mái Pesti Polgárokat) ex altera contentio mota fuisset super eo, quod praedicti ciues assererent, quod tributarii Dominarum earundem ultra id, quam deberent, tributum a mercatoribus exigerent; — contra — iidem procuratores Dominarum earundem assererent, quod — in antiqua Pest, vel in suburbio Castri Pesthiensis, libere tributum a mercatoribus exigere (ipsi Ciues) non permetterent — Nos vero perlectis quibusdam litteris principalibus super collatione eiusdem tributi emanatis, Domini Belae quondam Regis Hungariae — inter alia comperimus, quod ipse Dominus Rex tributa fori siue solempnis, siue quotidiani, in Castro Pestensi, nec non extra districtum eiusdem castri, quod eidem*

Domino regi prouenire solebat — Sanctimonialibus praedictis, pro sustentatione earum, in perpetuam eleemosynam praebibat; et quia praetextu clausulae, extra districtum castris praedicti, ciues asserere videbantur, quod in suburbio, et in antiqua Pesth tributum solui non deberet Dominabus praedictis; nos quia comperimus, quod per spatium quinquaginta et octo annorum (az adomány tudniillik 1255. évben történt) et de suburbio castris Pesthiensis — tributum exactum fuerit in locis praedictis: quia etiam comperimus, quod priuilegia Stephani (V.) et Ladislai (cuni) — Regum — interpretabantur illud idem expresse de Pesth antiqua, et de Suburbio castris Pesthiensis mentionem facientes, quod ibidem deberet tributum solui Dominabus antedictis — Nos igitur — interpretamur et exponimus, quod ubique in districtu Pestiensis Castris, siue in suburbio, siue in antiqua Pest tributum solui debeat Dominabus ante dictis.“

Hollós Mátyás, és II. Ulászló idejében ismét meg tagadták a' Polgárok ezt az adót; azért Mátyás 1465. évi levelében ezeket vallja: „Concessimus: vt — eadem Dominae Sanctimonialis huiusmodi tributa in eisdem Ciuitatibus (Budae et Pestini) prout prius concessa fuerunt, etiam deinceps in perpetuum exigere possint.“ — II. Ulászló pedig 1492. évi levelében ezeket mondja: „Wladislaus — Fidelibus nostris prudentibus et circumspectis Iudicibus et Juratis Ciuibus Ciuitatum nostrarum Budensis et Pestiensis, salutem et gratiam. Intelleximus ex querela et supplicatione Religiosarum Dominarum Sanctimonialium de Insula Leporum, qualiter non nulli essent — qui — tributum eisdem Sanctimonialibus in his

duabus Ciuitatibus nostris per diuos Reges Hungariae in perpetuam eleemosynam salutifere dispositum et exigi concessum — soluere non curent.“ —

Már ha mind a' két Duna parton fekvő Pest nem egy Város volt, mi jussal követhették az Apátzák ezt a' vámot még a' mostani Pest Városának akori Polgarain-is? de jól tudták ők, hogy a' *Pesti hegy Újvárnak districtusa* alatt értetődött hajdan a' mai Pest is, e'nél fogva hoztak a' Birák illy ítéletet, a' minőt hallottunk. — Azomban, ha mind ezek mellett is Valaki még kételkedne, hogy Buda és Pest hajdan egy Város volt; olvassa előítélet nélkül, a' mit e' két Városnak volt polgári állapotjáról lejjebb mondok: és nem kétlem, meg fog győződni állításomnak valóságáról.

Föl jegyzésre méltó még az is, hogy a' Duna bal partján igen csekély volt Pestnek határa; mert azt a' *Nyulak-Szigetének* által ellenében állott *Új-Becs*, és *Jenő* helységek egészen le felé szorították; némelly 1281. évi határlevélben *F. T. Fejér György Úrnál Cod. Dipl.* — Tom. V. Vol. III. pag. 109. ezeket olvashatni: „*Cursus autem metarum dictae terrae Ujbech — hoc ordine distinguuntur: prima meta incipit iuxta Danubium super magno fossato, quod circuit villam Pesthiensem, a parte villae Jenő, supra Palatium Comitis Vernerii, in cuius capite sunt duae metae, et vadit supra ipsum fossatum vsque viam, quae ducit in Vaci-*am.“ Délre sem volt nagyobb határa, *T. T. Jankovich Miklós Úr* szerint *Magyar Szó* Nemzésében a' 69. lapon: *Grassalkovich* pedig, úgy mond, *Soroksár* határozása alkalmatoságával a' határokat egész a' *Ketskeméti Kapuig* bévinni akarta; de a' *Fáy Familiának* is levelei

többféle birtokokról szólnak, melyek most Pest Város határában bekapcsoltattak.“ — De napkeletre sem terjedt meszebbre Pest Városának határa; még azt IV. Béla király Tatár járás után 1244. évben *Kewer* (Kő-ér) földel, az úgy nevezett mái *Steinbruch*-kal meg nem tóldotta, határának nagyobb része tehát *Buda* részén feküdt; azonban róna fekvése miatt kereskedésre alkalmasabb lévén a' Duna jobb partján lévő hegyes *Pestnél*, népsége nőttön nőtt, 's csak hamar Szabad királyi városá lett, már *Szent Gellérd Biographusa* *Pestet* nyilván *Ciuitas*-nak nevezi: „*Cum ergo maxima discordia orta fuisset inter Petrum Regem, et Vngaros, Vngari miserunt solempnes nuncios, post filios Wazul, Endre, Bela et Leventhe, qui erant de genere Sancti Stephani, petentes eos, ut de Polonia ad Vngariam venirent, sicque Bela ibidem remanente, Endre et Leventhe ad Vngariam venerunt, confluitque ad eos universa multitudo Vngarorum in Ciuitate Pest.*“

*) De az Ország Biráji is 1496. évi elítélő levelekben *Pestet* azok a' Városok közé számlálják, melyek *Szent István* Királynak köszönik Szabadságaikat: „*Ex tenore praedictarum Literarum olim Domini Belae (IV.) Regis pro parte Ciuium, hospitum, et incolarum Ciuitatum Albensis, Budensis, Pesthiensis, et Strigoniensis dabatur intelligi — — temporibus antelati Sanctissimi Regis Stephani, prout idem Rex pius Bela (IV.) literis suis praedictis mediantibus profitebatur, Civitates ipsas, consequenterque*

*) A' Legendának Leírója *Levente* alatt, melly szó bajnokot jelent, különös személyt értett. Olvassad *Dan. Cornides Reg. Hung. Geneolog.* pag. 205.

Populos et Hospites, ac Ciues et Incolas earundem, ab omni exactione, seu solutione tributaria exemptos, atque libertatos fuisse, et esse, assertiue recitando, huiusmodi libertates, exemptiones ipsis Ciuitatibus, et earum Incolis, non per suam Maiestatem (Belam IV.) datas: sed per praedictum Sanctissimum primum Regem Hungariae datas et concessas; per ipsum Dominum Belam Regem, cum eadem libertates ipsarum Ciuitatum eidem Domino Belae Regi fuissent notoriae, propter amissionem et combustionem Priuilegiorum eorum per insultus Tartarorum casualiter amissorum, temporibus successiuis, diuersisque annis tantummodo renouatas extitisse.“

E'ben a' levélben *Buda* nevezet alatt a' *Duna* jobb partján fekvő *Pest* értetődik, ez már XI. században szinte virágzott *Szent Gellért Legendája* szerint. El mondván a' *Biographus*, hogy Sz. Gellért Püspök többi társaival meg hallotta *Endrének Pesten* létét, hozzá teszi hogy ki-indult volna *Székes Fejérvárból*, és *Pestre* sietett: „Cumque predicti Episcopi, úgy mond, venissent ad locum, qui dicitur *Dyod*, in Ecclesia Sancte Sabine Sanctus Gerardus missam celebrauit — — deinde perrexerunt versus portum *Danubii*, Beatus autem Gerardus, cum esset brevis statura, omnesque vires suas in seruicio Dei funditus consumpsisset, currus subueccione utebatur; cum autem ad portum *Pest* venisset, ecce quinque viri impii, vata et complices eius — — irruerunt in episcopos et socios eorum, et eos lapidibus obruerunt, beatus vero Gerardus eos, quos lapidabant, indesinenter signo crucis insigniebat — at illi hoc viso, multi magis seueiebant, et impetum fecerunt in eum, et euerterunt currum eius in ripam *Danubii*, ibique

*abstracto eo de curru eius, in biga positum de monte Kreenfeld submisserunt, *) et dum adhuc palpitaret cor eius, in pectore lancea percussus, ac deinde super vnum lapidem ipsum trahentes, contriuerunt cerebrum eius, sicque gloriosus martir Christi ex huius mundi erumpnis ad eternam beatitudinem transmigravit in anno Domini millesimo quadragesimo septimo — sequenti autem die in Ecclesia beate virginis in Pest (a' Budai részen fekvő Pesten) cum maximo planctu tumultatus est. — Cum igitur septem annis corpus Sancti Gerardi, vbi tumultatum fuerat, sub terra iacuisset, Maurus Episcopus Chanadiensis, et Philippus Abbas — abierunt ad regem Endre — petentes, quatenus corpus beati Gerardi Martiris, quod sepultum esset in Capella beate Virginis in Pest, permetteret libere ad sedem Morisenam transferre.“ **)*

Hogy a' Biographus itten Buda részen lévő Pestet érti, már csak aból is bizonyos; mert Budán, és nem Pesten építettett későben tisztöletére egy Templom, Schier Xystusnál Buda Sacra pag. 111. 1391. évre többi között ezek jönnek elő: „*Donatus permissione Diuina, ab-*

*) Szent Margit életében a' 329 lapon olvasom: „*Esmeege vala egy iffiju, ky lakozyk zent Ersebet azonnak Ispitalyaban, zent Gelyert hegye alat, melly hegy azert mondatyk zent Gelyert hegenek, mert regen az hegynek alattu euleteut volt meg zent Gelyert az hegyetlen kemeny pogan Magyaroktól.*“

**) Olvassad F. T. Gróf Battyányi Ignácz Erdelyi Püspöknek illy című könyvét: *Sancti Gerardi Episcopi Chanadiensis Scripta et Acta*, melly Károly Fejérvárott 4. rétbén 1790. ben jött világoságra.

bas monasterii B. M. V. Scotorum in Wyenna. Ordinis S. Benedicti Patauiensis diocesis, iudex vnicus in causa, seu in causis infra scriptis a sede Apostolica specialiter deputatus, honorabilibus viris dominis S. Mariae in Pest, et S. Gerardi sub Monte Pestiensi Ecclesiarum Plebanis, Vesprimiensis Diocesis — salutem in Domino.“ Pest neve alatt fordúl itt elő Buda; mert bizonyos, hogy ez előtt a' mai Pest Váczí: Buda pedig Veszprémi Püspökség Megyéjéhez tartozott. A' ki még kételkedik, olvassa Isthuanyfy Miklós Historiáját különösen Lib. VIII. *Jouiuſt Hist. ſui temporis* Lib. XXXIX. pag. 441. edit Basil: 1578. in fol. és Bonfint Dec. II. Lib. II. *Nunc in Suburbio Budenſi*, úgy mond Bonfin, *vbi ille deturbatus eſt, ſacellum eſt diuo Gerardo dicatum.*“ De a' Biographus szovaiból is szemlátomást észrevehetni, hogy Budán volt Sz. Gellérd eltemetve: „*Paruulus quidam contractus, cum a parentibus ſuis delatus fuiſſet ad portum Peſtiensem, ſolo osculo corporis ſancti martiris ſanitatem recepit — Ibidem eciam nauta quidam, caſu accidente, digitos manuum contriuerat remigando, erant quoque curui facti et retorti, qui cum magno dolore, et clamore, et eiulatu ad ſanctum corpus venit, quod cum tetigiſſet, ſine dilacione ſanatus eſt.*“

Valamint ezekből látni való, hogy Pest mind a' két Duna parton virágzott, s hogy elejétől fogva mind a' kettő egy Város volt: úgy szinte szembe tűnőképen tévelygenek azok, kik csak a' Rákos mezején fekvő Pestet Városnak tartják, a' Szent Gellérd hegye alatt akkoriban lévő Pestet ellenben csak falutskának nevezik. Hiszem, ha Dunán innenre is terjedt Pestnek határa, a' mit magok sem tagadnak,

hogy lehetett a' Buda részén fekvő Pest falu? egy határon csak egy falu fekkhet; tehát mind a' kettő egy Város volt, csak hogy a' mostani Pest alkalmasabb fekvése miatt nagyobbra gyaporodott: emez pedig két hegynek völgyében szorulván, annyira el nem terjedhetett; azért is kisebb léte miatt *Kis Pestnek* hivattott; *Robert Esztergomi Érsek* 1236. évi levelében *F. T. Fejér György Úrnál Cod. Dipl. Tom. IV. Vol. I. pag. 60. Quod cum Dominus Bela, illustris Rex Hungariae, úgy mond, ad honorem Dei Genitricis et Virginis Mariae, pro remedio animae suae, monasterium Belae fontis, in dioecesi Colocensi, de nouo construxisset, seu construi fecisset, — et inter alia dona, seu beneficia sua, etiam prouentum, seu aliud quodcunque ius in Ecclesia B. Gerardi M. de paruo Pest habebat, ex consensu nostro eidem monasterio, iure perpetuo contulisset; petiit etiam insuper a nobis cum instantia magna et deuotione, vt nos ipsam Ecclesiam B. Gerardi M. cum omnibus proventibus suis, et capellis ipsi monasterio Belae fontis confirmemus — Nos igitur — saepe dictam Ecclesiam B. Gerardi M. de paruo Pest, seu Creynfeld ad nostram, et Ecclesiae nostrae Strigoniensis iurisdictionem, ac institutionem immediate, et per omnia pertinentem, cum vniuersis decimis suis maioribus et minoribus, aliisque prouentibus suis — contulimus ipsi monasterio Belae fontis.*“ Többé nem kételkedtünk tehát *Katona István Úrral Hist. Crit. Reg. Hung. Tom. VI. pag. 49. Docendum etiam esset, úgy mond, illud de minori Pest a Nyir-Kállone non male insertum esse (ad Bélae IV. Priuilegium anno 1244. Pestiensibus datum)*

deinde per Pest minorem, Budam, non Pestinum venire.“

Illy állapotban vala mind a' két Duna par-
ton fekvő, de egy Várost tévő *Pest* Tatárjá-
rásig; az az, a' mái *Pest* népesebb, nagyobb,
és gazdagabb volt a' *Budai* részen álló *Pestnél*:
a' mint már *Rogierius Miserabile Carmen* nevű
Munkájának XVI. Fejezetéből-is hallottuk, de
a' Tatároknak elmenetelök után *Kis Pest Nagy
Pestet* mindenkben föllül haladta.

§. X.

Tatár járás után IV. Béla király *Kis-
Pesti* hegyen Várost épített: a' mái
Pest Ó *Pestnek*: ez pedig *Pesti* hegy
Újvárának neveztetett: de a' köz be-
szédben reá ragadt a' *Buda* név is: még
e'kor is egy Város maradt mind a' két
Pest: de az Új *Pest* Ó *Pestet* részei
közé számlálta, és Fő Városá lett.

Tatár járás után haza jövéen IV. *Béla* ki-
rály, földült és pusztán hagyott országát a'
Városok helyre állításával kezdé régi lábra
emelgetni; azért már 1244. évben *Pest* Váro-
sának nem csak régi szabadságait vissza téri-
tette: hanem határát is *Kő-ér* földel meg nagyo-
bította. Akarván tudniillik a' Duna bal par-
ton földig le rontott gazdag *Pestet* volt fénnyé-
hez segíteni; de a' Lakosok és Jövények ret-
tegvén, ne hogy a' Tatárok ismét vissza fordul-
janak; azért a' Duna innentső partján teleped-
tek le: ez a' környülállás magát a' királyt is,
ki tapasztalásból tudta, hogy a' hegyeken épült

Várákat és Városokat a' kegyetlen Tatárok be nem vehették, ara a' gondolatra hozta, hogy a' Kis Pesti hegyre Várat építtetne. *Nos consideratis periclitationibus et confusionibus, úgy mond egy 1256. évi levelében, quas fuimus pèrpassi per insultus Tartarorum, combustionibus, caedibus, et vastationibus populorum nostrorum, in regno nostro commorantium usque modo, in locis fortibus et inexpugnabilibus incepimus, post nostram reuersionem, munitiones et fortalitia construere, pro defensione populi, et certitudine nostri status, ex fervore charitatis ferventer operari; ut ab insultibus inimicorum, tam Tartarorum, quam Schismaticorum, protelato tempore defendamur, et pacis tranquillitate perfuamur, nos, et successorum nostrorum persona.* — Úgy is történt, 's a' Pesti hegy Új Várának eredetéről 1255. évi levelében Schier Xystusnál Buda Sacra pag. 101. ezeket hagyta emlékül: *„Cum igitur nos post vastitatem, quam culpis exigentibus regno Hungariae inexit feritas Thartarorum, reformationi, reparationi, solidacioni, ac corroboracioni ipsius Regni, ex debito sollicitudinis regiae, efficaciter curassemus apponere manus nostras, inter alia castra, defensionis regni congrua, in monte Pestiensi castrum quoddam extrui fecimus, refertum multitudine hominum numerosa.* — Nem is ok nélkül féltek a' Pesti Polgárok, mert csak ugyan több ízben berohantak még a' Tatárok; de ők nem csak bátran meg maradtak a' Pesti hegy Újvárában: *„Cum in Castro Budensi inclusae, propter metum Tartarorum, (úgy mond Ersébet királyné, Kún László hitvese némelly 1285. évi adomány levelében) simul cum fidelibus Baronibus, ac Juuenibus do-*

mus nostrae, ac ciuibus Budensibus.“ — Hanem győzedelmeskedtek is rajtok, és a' szerzett zsákmánnyal meg gazdagodtak: „*Ji (a' Pesti Polgárok) sumpto nunc spiritu rebellionis et superbiae, quum multae diuitiae in praesenti persecutione Tartarorum acquisitae, eos faciant insanire.*“ Így panaszolkodik ellenek *Lodomér Esztergomi Ersek* 1285. évi levelében, mivel az *Ó Budai Ekklesiának* vámot adni nem akartak.

Ha szinte *Pest* vala is ennek az *Új-Vár-nak* tulajdon neve, és azt közbeszédben a' túl a' Dunán fekvő *Ó Pest Városától* könnyen meg különbözhette is a' nép: de mivel *Buda* részen épült; minden ok nélkül *Új-Budának* nagyobb léte miatt pedig *Nagy Budának*: tulajdon *Budát* ellenben *Ó Budának* kezdé elnevezni, a' mint *Sz. Margit életéből* nyilván kitetszik: *Mykoron Bela kiral rakatta volna ez bodog Azzonnak clastromat (Nyulak Szigetében) es meg ayandokozta volna keulemb ereuksegeukkel, zerze nemely jambor vytext, Kynek vala neve karoly, es lakozyk vala o Budan, es vala Bela kiral kepeben valo bijro az nagy, vagy ny Budaban, hog ez Karoly vytez zolgalna ex clastromnak.*“ a 347. és 48. dik lapon.

— Későbbben az *Új* és *Nagy* epithetumokkal föl hagyván, csupán csak *Budának* hívták, valamint mostanában nevezik; de maga a' Város hivatalbeli Leveleiben mindenkor *Pesti hegy Újvárának* írta és nevezte magát mind addig, még 1541. ben török rabságba nem esett: „*Ipsa Ciuitas Pesth, quae aliter nunc Buda appellatur, quae quidem Pesth ipsa in suburbio Castri, seu Ciuitatis Budensis, nullo intervallo mediante, dempto solo muro Castri, seu Ciuitatis Budensis, adiacere,* (Kis Pestről szól)

sub cuiusque nominis vocabulo et titulo ipsa Ciuitas Budensis successu temporum, Populorum et Ciuium multitudine, sub spe praemissae Libertatis (mellyet 1244. évben IV. Bélától nyert) amplificata, magnificata, et aggregata, in hanc praesentem opulentam antea Ciuitatem excreuisse: et quamuis ipsa, vulgari denominatione Buda appellatur; tamen in cunctis suis rebus, et agendis negotiis, sed et Priuilegiis ipsorum, Literis etiam et codicillis, non huius denominationis Buda: sed ipsius vocabuli Pesth titulo semper, et ab antiquo rsa, et praedictis Libertatibus, ac Praerogatiuis gaudia fuisse, et nunc gaudere et frui, literae praedicti condam Domini Michaëlis (Ország) Palatini seriose testabantur.“ — Ezeket Zápolya István Palatinus mondja a' már említett 1496. évi elítélő levelében, mellyet eredeti valóságában találhatni Posony Várasának Leveles Tarában; mását részemre onnan küldötte T. T. Icanóczi Gyurikovits György Úr, a' dicsért Város' érdemes Senátora.

Csak ugyan ezt hirdeti Zápolya János is mint Király a' Budaiak-nak Verbőczy István kezei által adott igen nevezetes 1538. évi Priuilegiumaiban: „*In quorum quidem Priuilegiis primo, Illustrissimi videlicet Principis quondam Domini Quarti Bele Regis, sub aurea bulla sua in Anno Millesimo, Ducentesimo, Quadragesimo Quarto, Regni sui anno Nono, et Octauo Kalendas Decembris confecto, et pro parte prenominatorum Ciuium, ac Inhabitantium huius Ciuitatis nostre Budensis, quos ipse Pestienses tunc nominauit; eoque idem Dominus Bela Rex in aliis Litteris suis, super constructione Monasterii Religiosarum Dominarum Sanctimonialium de Insula Leporum (an-*

no 1255.) editis, *Ciuitatem hanc, Castrum populorum multitudine refertum, atque decoratum appellando, in Monte Pestienſi se construxisse testatur, et exinde, nostro quoque, euo, hec eadem Ciuitas in cunctis Privilegiis suis, se Castri Noui, Montis Pestienſis intitulare, scribereque solet; emanato hos articulos subscriptos vidimus contineri.*“ Ezt a' levelet hasonlókép-pen eredeti példányban őrzí Anya Városunk' Leveles-Tára. János király titulusa öreg arany betűkkel vagyon írva; minthogy pedig a' Levél több rendbeli Szabadságokat foglal magában, öt nagy pergamentom laphól áll, könyv formában fekete bőr táblába vagyon kötve; az aranyból verett kettős Pecsét, arany sodrott 'sinóron függ rajta; a' Pecsét másik fele közepén látszik az üllő Farkas, Zépolya Familiának tulajdon czimere: különös az benne, hogy veres viaszal tele van öntve, 's felébe, hol fölnyílik, János királynak titkos Pecsétje van nyomva; az egész Pecsétet, a' mint va, lerajzoltattam, 's itt az Olvasók elejébe terjesztem.

A' Pesti hegy Új-Vára ugyan azon egy levélben, hol *Pestnek*, hol *Budának* neveztetett: például szolgáljon Károly Királynak eme rövid levele, mellyben a' Budai Halászsokat eltiltja a' Szigetbéli Apátzák tanyájoktól:

Carolus Dei gratia Rex Hungariae, Fidelibus suis Judici et Juratis, et vniuersis Ciuibus de Nouo Monte Pestienſi, salutem et Gratiam. Religiosae Dominae, siue sorores de Insula Leporum nobis dicunt conquerendo, quod piscatores in medio vestri existentes (ezek Kis-Pesten, az az a' mái Tabánban laktak) piscinam ipsarum, quae in hungarico Tanya dicitur, in Danubio in Jenő, de iure eis pertinentem, in ipsarum praeiudicium piscarentur,

et vterentur, ex eadem nullum ius exinde red-
dentes eisdem. Vnde, cum nos ipsas Religio-
sas Dominas, ob deuotionem, quam in Virgine
gerimus gloriosa, in ipsarum iuribus pacifice
conseruare intendamus; Fidelitati Vestrae prae-
cipiendo mandamus, quatenus dictos piscato-
res de piscatura piscinae iam dictae omnino
compescatis, et prohibeatis, nostra auctoritate
mediante, aliud non facturi; et ne de cetero
nobis super hoc eadem Dominae conqueran-
tur. Datum *Budae* in Festo Virginis Margare-
thae Anno MCCCXXXV. — Hiteles párból.

Maga pedig a' Tanács e' módon szokta ma-
gát hivatalos leveleiben ne-vezni:

Nos *Michaël* filius Comitum *Kunzlini*, Ju-
dex *Castri noui, montis Pestiensis*, Jurati, et
vniuersi Ciues de eodem, significamus, quibus
expedit, vniuersis, praesentium per tenorem:
quod Domina *Catherina*, consors *Kuancz de*
Munyh pellificis, ciuis nostra, coram nobis per-
sonaliter constituta, quadraginta sex iugera
terrarum suarum arabilium, prope *Craynsfeld*
existētiū, de consensu praedicti *Kuancz* ma-
riti sui, et omnium proximorum eius; nullo
contradictore existente, vendidit et tradidit
Petro dicti *Muarcosun*, et *Jacobo* filio *Fryd-*
lini longi, ac Dominae *Elisabeth* consorti suae
de eadem *Craynsfeld*, et per eos, eorum here-
dibus, heredumque suorum successoribus, iure
perpetuo et irrenocabiliter, ac pacifice possiden-
da, pro quadraginta sex florenis plene receptis ab
eisdem. Assumpsit nihilominus praedicta domi-
na *Katherina* eosdem, *Petrum* et *Jacobum*, ac
dominam *Elisabeth* consortem eiusdem *Jacobi*,
ipsorumque heredes, secundum vsum et con-
suetudinem nostrae Ciuitatis ab antiquo com-
probatam, propriis laboribus et expensis ex-

pedire ab omnibus, ratione praenotatarum quadraginta sex ingerum terrarum arabilium volentibus molestare. In cuius rei memoriam, perpetuamque firmitatem, ad instantiam et petitionem partium, praesentes concessimus Litteras, sigilli nostri munimine roboratas, promittentes privilegialibus Litteris confirmare, dum praesentes nobis fuerint reportatae. Datum feria secunda proxima post festum *Sancti Johannis ante Portam latinam*. *) Anno Domini millesimo, tercentesimo, sexagesimo septimo. Locus sigilli dorso impressi.

A' *Crayinfeld* alatt értetődik az úgy nevezett *Kelénföld*, melyről már föllebb értekeztem.

A' *Pesti hegy Új-Vára* föl építése után a' *Rákos* mezején fekvő *Pest* régibb volta miatt *Vetus*, *Antiqua Pest*, *Ó Pestnek* hivatott; hogy a' *Pesti hegy Új-Várától* meg különböztethessék. Így nevezi azt maga IV. *Béla* Király 1259. évi adomány levelében *Schmitth Miklósnál Episc. Agrien. P. I. pag. 153.* „*Dedimus siquidem* (a' *Nyulák* szigetében volt Apátságknak) *terras Vzlar et Sull vocatas, ultra Danabium prope villam veteris Pest existentes.*“ *Tamás Esztergomi Érsek*, a' mint hallottuk, *Antiqua Pest-nek* hívja. De későbbben, minek utána a' *Pesti hegy Új-Varára* ragadt a' *Buda* név, csupán csak *Pestnek* neveztetett; Pecsétjén azonban, mellyen illy körül írás olvastatik: *SIGILLVM CIVIVM DE ANTIQVA PEST.*“ föntartotta Tatar járás után szokásba jött nevezetét.

Pestet kementze értelmében a' Német *Ofenek* hívja. Régibb documentumot mellyben

*) Az az 10. Májusban.

ez a' név elő jönne, nem láttam a' *Claustro-Neuburgi Krónikánál*, eben *Peznél Tom. I. col. 475.* az *Ostiai Cardinálnak Miklósnak*, mint *Pápa Követének* 1301. évben történt *Budára* érkezését e' szovakkal találom föl jegyezve lenni: „*Tandemque in Vngariam in ciuitatem Ouen veniens, quam Budam vocant.*“

Valamint csudálni lehet a' Magyarok gondatlanságát, hogy a' *Pesti hegy Új-Várának* eredeti *Pest* nevét minden helyes ok nélkül *Buda* nevezettel föl cserélték: úgy ellenben figyelmet érdemel a' Német Nemzet, hogy e' két testvér Városnak tulajdon német nevét huzamossabb idők lefolyásáig hiven fön tartotta; Anya Városunkat tudniillik *Ofen-nek*, *Ó Pestet* pedig *Alt-Ofen-nek* nevezvén.

A' mi *Pest* Városának német elnevezését illeti, ez eránt leg nagyobb fölvilágosítást találunk *Buda* Városának XIV. és XV. századokban öszve írt Statutumaiban, mellyeket 1560. évben egy különös könyvben egybe szedett *Cromer Lénárd*, *Kassa* Városának akori Jegyzője és Polgára. Ezen nevezetes könyvet mostanában *T. T. Frank Ignátz Úr*; a' *Pesti kir. Egyetemnek* egyik érdekesebb Tanítója közlötte velem, a' miért különös nagy hálaival tartozom a' *T. T. Úrnak*; mert könyve nélkül keveset mondhatnék *Pestnek* volt polgári állapotja felül. — Eben a' könyvben 62. czikkely szöll a' *Budai és Pesti Polgároknak* a' *Király*, *Királyné*, és a' *Fő Rendek* eránt való kötelességokről: *Plébanus*, *Birák*, és a' *Varos Jegyzője* választásáról. Ezek után száz czikkelyben előszámláltatnak *Buda* Városának különös szép Jussai, az úgy nevezett mindenféle portékáknak csak egyedül *Budán* szabad volt lerakásáról szöllő Priuilegiumai; Mester

Embereknek statutumai, és több rendbeli a' Város politikai szertartását érdeklő igen helyes törvények. Ezek után 236. cikkelyben egybe foglalt *Buda* Városának leg régibb Szokásai és Statutumai következnek, mellyek vélekedésem szerint talán XIII. századból valók. — Találtatnak tovább 1421. évről szőlő Statutumok is 36. cikkelyben, mellyek többnyire l'ortékák eladása módját, kereskedést, 's ez eránt szokásban volt szertartást érdeklik. Végén pedig különféle tudni méltó Történetek föl jegyezve vannak.

Hogy a' *Pesti hegy Új-Várát* valóban *Ofen*-nek, *Ó Pestet* pedig *Alt-Ofen*-nek nevezték a' Régiek; e' következő cikkelyekből bizonyos:

Von des Kuniges Jarzins, oder Losung.

Des Kuniges von Vngern *Jarzins von Ofner Stat* ist vier thausent gulden in golt, darin beczalen die von *alten Ofen* enhalb der *Thuenaw* das dritte, vnd die selbig beczalung sol alzeit pesthaidenlich geschehen auf *Sand Jorgen* tag.“

Ha tehát már régi időben fizetett Anya Városunk *királyi bért* (*censum regium*) bizonyosan fizették azt a' többi Sz. kir. Városok is, következőleg mostis tartoznak vele. — Egyéb eránt, hogy az *alten Ofen enhalb der Thuenaw* allatt a' *mái Pest* ertetődik, nem kell említenem.

Von des Kuniges und Kunigin gebtag.

Man ist schuldig dem Kunig ein vnd zwanzig margk verarbeitetes Silber zu Kandel vnd

Flaschen oder ander Silber geschier. Vnd des Sullen sein zwey thail weis, vnd der dritte vergolt dem Kunig vnd auch desselben gleich'n der Kunigin zugehortt. Der obgeschriebn 21. margk Silbers Sullen die alten Ofner, auch bei dritten tayl peczall'n vnd ausrichten. Vnd dieselbig peczalung gewendlich geschehen soll an dem Jar tag.“

Látjuk eből, hogy a' királyi béren föllül még új esztendei ajándékkal is kedveskednie kellett a' Budai és Pesti Polgároknak. Ki nem hiszi olvassa 'Sigmond' II. Decr. 13. czikelyét: „*Dona, seu munera ipsorum (ciuium) in quolibet anno, praetextu strenarum Regiae Maiestati debita.*“ A' Jar tag tehát újesztendő napját jelenti, deákul *dies strenarum*.

Von des Tarnakmaisters Rechten.

Man ist schuldig zu geben alle Jar XV. rotgulden, derselbigen peczalung, auch die Alt'n Ofner ein drittentail.“

Von des Kunigs Hoffmaister Rechten.

Des Kunigs Hoffmaister ist man pflichtig zu geben alle Jar VI. rotgulden. Denselbigen gulden peczallen auch die alten Ofner einen drittentail. Als in der Freiheit Kunig Sigismund (ist).

Ezek szerént a' mái Pesti Város minden közönséges adónak harmadát fizette.

Von erwelung des Richters zu alt'n Of'n.

Die alten Ofner Sullen einen Richter aus den gesworen purgern von Ofen stat nemen, der in dan von dem Richter vnd Rat geb'n wirt, on alle widerred.“

Von den altten Offnern.

Die *alten Offner* sollen einen *Richter* aus den geschwornen Purgern von dem *Perg* nehmen, wer in von dem rotth geben wirt, an alles widerreden.“

*Wie niemand gar frembde wein sol
lein geben.*

Item die von *Kronfelst*, von *Sant Trinitat*, die von *Vibecz*, vnd di von *altten Offenhalben der Tonaw*, die aus der *laken*, vnd auch bey *Sand Jacob*, seind genandt in den priessen, von der frembder wein wegen, das sie die nicht sollen verkauffen, noch leyd geben bey der nechsten puez. *Eczelpurg* desgleich vnter vnsers gnedigen khunigs *Sigmuntt* czu der Zeit khunig czu Vngern in segil verwillkürt vnd verpetschafft vnd verpriest. Die *Eczel Purger* haben sich selbs sunderlich vorpriest vonwegen der frembden wein, dasz sie dieselben nichten thurren verkauffen.“

Ime e'ben a' czikkelyben *Alt Ofen yenhall der Tonaw*, a' mái *Pest* nyilván megkülönböztetik *Ó Budától az Etzelpurg* nevezet által. *Budának* pedig majd minden fő részei megneveztetnek: *Kronfelt*, *Kis Pest*; *Sant Trinitat*, *Felhe viz*; *Laken* (?) *Szent Jakab falva*. — *Újbeck Pesten* föllül. — De minden kételkedés elhárítása végett közlöm még 'Sigmond Király második hitvesének *Borbályának* 1425. évi adomány levelét, mellyben *Berzevitz Istvánnak Pest Vármegyében* fekvő *Bodogfalvát* ajándékozván, *Pest Vármegyét* nyilván *Alten Offner Graffschafft*-nak hívja:

Wir *Barbara* von gots genaden, Romische, vnd cze Vngern etc. Kunigine. Bekennen mit diesem Brief vor allen, den die ihn sehen, oder hörn lesen, das wir hab'n angeseh'n manige trew, und löblich dienst, die der Strenge vns lieb getreüe *Steffan Paharnock von Berzewiche*, dem allerdurchleitisten Fürsten, vnd Herren, Herren *Sigmunden* von gots genade dem Römischen, ze Vngern, vnd ze Peham etc. Kunig vnsern lieben Herrn, vnd auch vns von langerzeit getan, vnd beweiset hat, vnd hoffen, das er auch hinfür es tun werde, vnd darumb das wir In zu sollichen trewe Diensten dinstellig, vnd flaissig machche. So hab' wir ihm vnser Dorff *Bodogfalw* genannt, in *Alten offner Graffschafft* nest bey dem grosszn *Hothwans* gelegen, seine Lebtag, vnd also lang vnczer, dem vorgenannt vnser libn Herrn, vnd vns trewlichchen dient, inze hab'n, vnd zehalt'n, vnd mit solicher beschaidenheit verleihn, das wir vns halten, daselbst vnsern Mayerhoff mit allen seine nuzzn, vnd Zugehörungen, vnd halt'n auch für vns, die Birschaft, die sole er uns vor reichchen, vnd er Soll auch kain Stewer, oder schazzung auf die armen leuth nicht anschlagen on vnszer wille und wissen. Sonst alle nutz die gefallen von dem Dorff Rechten, Jarczins, Traid das gefelt von den armen leüthen, und von der Mül, die nest an den dorff ligt, vnd auch die Weisat soll er gantz für sich nemen vnd Hebn, vnd die zu seinem nutz wandetn vnd keren. Auch gelobn wir In, dasz wir das Dorf von In sein lebtag, vnd also langer der vorgenant vnszerm Herrn, vnd vns Treulichchen dient, von Im nicht nemen wellen: es sey dann, dasz wir ihm vormals ein sollich Dorff, oder Gueth ingeben, davon ihm als viel nütz

am Gult vnd traid müg gefallen, als von dem vorgenannt Dorff *Bodogfalw*, vnd dasellig Dorff, oder gueth, das wir ihm darumb würden geben, das soll er auch mit allen nutz, vnd mit aller Beschaidenhait von vns innhabn, vnd haltn, als das vorgeschriebn Dorff *Bodofalw*, vnd des zu gewisser Vrkund habn Im diesen vnszern Brief lassn gebn mit vnszer wille, vnd wisszn versiegeltn, der geben ist in Altenzoll, and Sand Merteinstag, nach christi gepurt im firzzenhundertn, vnd in dem fünf vnd zwanzigsten jar. Locus Sigilli appressi in cera rubra.

Ezt az eredetiből kiíratott oklevelet köszönöm *T. T. Wadassi Jankovich Miklós* Úrnak.

A' fölhozattakból nem csak azt tanuljuk, hogy a' *Pesti hegy Újvárá Ofen*, a' mái *Pest* pedig *Alt-Ofen*: hanem hogy az *Ó Pest*, *Alt-Ofen*, *Tatár járás* után a' *Pesti hegy Újvárának* részévé lett; különben hogy adhatott volna neki *Birákot*? Ezt az egyet nem tudta *T. T. Horvát István Úr*, mert *Pest Sz. Kir. Városnak régi Ofen német nevéről* közlött értekezésében a' 36. lapon *Budavárát* nem állítá vala a' mái *Pest Város Coloniájának*. — De *Erdősi János* sem tudta e' két testvér Városnak régi állapotját, különben az *Ofen* német nevezetről beszélteben nem csudálkozott volna azon, miért hívják a' mái *Budavárát Ofen-nek*: „*Buda metropolis est Hungariae nostrae inter omnes Europae vrbes amoenissimo simul, et commodissimo sita loco*; úgy mond 1539-dikben *Új Szigeten* kinyomtatott Magyar Deák Grammatikájában; *quam cur germani nostri sua lingua Ofen vocent, nondum plane intelligo, cum alia sit vrbs Pest, alia Buda*.”

Azonban *Erdősi János* idejében nehezen

hívták már *Ofen*-nek a' mai *Pestet*, mivel a' mint alább hallani fogjuk, 1500. esztendőre azt a' Németek is csak *Pestnek* nevezik; különben ha még akkor is fön forgott volna Német neve, nem *Ofen*-nek, melly nevezet alatt *Buda* értődött: hanem *Alt-Ofen*-nek kellett vala nevezni, hogy a' *Buda Ofen* a' *Pesti Ofen*-től megkülönböztethessék; de akkor, sőt már XIV. században Ó Buda hivatott *Alt-Ofen*-nek: *Pestet* tehát a' Németek is igen korán *Pest*-nek kezdték nevezni, az *Alt-Ofen* neve pedig csak a' hivatalos levelekben maradt meg.

A' *Pesti hegy Újvára* mindjárt eredete után Hazánk fővárosává lett; benne lakott IV. *Béla*, V. *István*, *Kún László*, III. *András*, *Cseh Venczel*, és *Burkus Otto*: ezt azonban nem úgy kell vennünk, mintha folyvást itt tartózkodtak volna; hanem, hogy válahányszor Hazánkban ide 's tova nem úsztak, nagyobb részt itt maradtak. Volt e' végre Palotájok is a' *Pesti hegy Újvárában*; *Cseh Wentzel* 1301. évben költ adomány levelében *Bárdosynál Dec. indag.* pag. 96. ezt mondja: „*Actum Budae in Domo Domini Regis.*“ — *Dubravius Hist. Bohem. Lib. XVIII.* így szóll az öreg *Venczelről*: „*Non Coronam solum, verum et filium, secum in Bohemiam absportavit, Petermanno Budae relicto, qui praefecturam, velut autea tum Arcis, tum Urbis gereret.*“ *Robert károly* biztosabbnak tartván *Vissegrádot*, *Budáról* oda vitte thrónusát; de *Lajos* fíja 1351 - ben ismét visszajött *Budára*, a' mint már hallottuk; ugyan ezt bizonyítja következő adomány levele is:

Lodovicus dei gracia Hungarie Dalmacie Croacie Rame Seruie Gallicie Lodomerie Comanie Bulgarieque Rex. Princeps Salernitanus et honoris montis sancti Angeli Dominus. Om-

nibus Christi fidelibus. presentibus pariter et futuris. presencium noticiam habituris salutem in omnium saluatore. Regum requirit celsitudo. et sublimium conuenit dignitati, vt ea, que a suis fidelibus iuste petuntur ad exaudicionis gratiam admittantur. Proinde ad vniuersorum noticiam harum serie volumus peuenire. Quod nos recordatis fidelitatibus et fidelium seruiorum laude dignis meritis magistri *Benedicti filij Pauli filij Heym Comitis Zathmariensis et Maromorusijensis* dilecti et fidelis nostri, quibus idem indesinenter virtute et laudabilium operum adiectione in cunctis nostris, et Regni nostri negocijs sicut prosperis, sic et aduersis nostre laudabiliter studuit complacere maiestati, et se reddere graciosum, vtique et acceptum, *quendam fundum Curie nostre vacuum in Castro nostro Budensi* habitum, ab vna parte in vicinitate Curie nostre *Regalis*, ab altera vero condam magistri *Stephani dicti Saphar* adiacentem, nostreque collacioni pertinentem, cum omnibus suis vtilitatibus et pertinencijs vniuersis, omni eo Jure, quo ad nostram pertinere dinoscitur collacionem, dedimus donauimus et contulimus eidem magistro *Benedicto*, et per eum *Petro* fratri eiusdem vterino. eorumque heredibus. et posteritatibus vniuersis. Jure perpetuo. et irreuocabiliter possidendum. tenendum et habendum. Saluo Jure alieno. In cuius rei, memoriam, firmitatemque perpetuam, presentes concessimus literas nostras priuilegiales, pendentis. et autentici Sigilli nostri dupplicis munimine roboratas. Datum per manus venerabilis in christo patris. domini *Nicolai Archiepiscopi Strigoniensis* locique eiusdem Comitis perpetui, aule nostre Concellarij, dilecti et fidelis nostri Anno domini. Milesimo.

CCC^{mo} LX^{mo} secudo. Quarto Kalendas mensis. Marcij. Regni autem nostri. Anno vicesimo. primo, etc.

Ex authentico membranaceo. Expeditum priuilegialiter. Sigillum cereum confractum pendet e filis sericeis contortis rubri et violacei coloris de binis incisuris reclinatae membranae.

Ex Archivio Spectabilis ac Perillustris Domini *Alexandri Kisfaludy de eadem*, Descendentis generis Chák, fidelem hanc copiam descripsi *Pestini* 1832. die 2. Martii.

Steph. Horvát m. p.
Bibl. Széch. Regn. Custos.

Buda Anya Városá válván, és különös szabadságokat nyervén, ország szerte annyira elhíresedett, hogy a' többi Városok is az ő Priuilegiumaiért esedeznének királyaink előtt, különösen *Sopron, Kassa, Komárom, Szeged, Debreczen, Bartfa, Kis Szeben, Kolosvár, Posony, Körmöztz Bánya, Besztercze Bánya, Maros, Gyöngyös, Karánsebes, Lippa's a' t.* a' miről maga e' város Tanácsa 1498. évi levelében tanúbizonyságot tészen; lássad a' XIII. §.

§. XI.

'Sigmund király engedelmeből Ó Pest maga választott magának hat tagból álló Tanácsot: Mátyás Király pedig azt különös Sz. kir. Városá tette; 's mikor vált el egymástól e' két testvér Város?

Cromer Lénárd említett Könyve végén a' különös Jegyzetek között, ezek a' nevezetes történetek vannak megírva:

Wie die Freistet Sollen Sicczen zu *Tarnak* recht Geschriben Im 1500. Jar. Von erst Die von *Offen*. Die von *Kascha*. Die Prespurger. Die von *Türna*. Die von *Edenburg*. Die von *Wartffal*. Die von *Epries*. Die von *Pesth* macht Kwnig *Matgiesch* zu ayner Freystat: —: —:

Mi ad vala *Sigmond* Királynak okot, hogy *Pest* magának tulajdon Tanácsot választasson:

Item 1502. Jar. Da waren die von *Presla* mit irenn geladenen wägen oben pey *Gran* vbergefahren, vnd auf dem enhalbigen Land gen *Pesth*, wider vnser freihait komen, Nachdem vnd die Niderlag hie zu *Offen*, vnd nundercz anders in Vngerland seyn sol. Da wir das ynnen worden, gieng wir zu der Kgn. Mtt. vnd klagen, wie das wider vnser Stat Freyhaitt wer. Da lieffen die von *Pesth* vijl, für die Khun. Mtt. wie Sy die Niderlag so wol enhalb hietten, als wir hie zu *Offen*. Also verlies die Khn. Mtt. durch den *Tarnokmeister* vnd *Schaczmeister*, sie solten beschawen, wie yede Statt gefraiet wer, Da zeigten wir ettlich prieff: vnd die von *Pesth* auch. Da dij zwen Herren mit andern paysiczern sahen, das solche sach inen zu schwer wär: schueeffn sie die sach für das Landt Recht: Da ward verlassen beyden Steten, was yede Statt prieff hiet, auff die Niderlag. solten sie fürpringen. Da legten wyr ein, bey 18. prieffen: vnd die *Pesther* wenig, vnd liefen vberal zu den Landtrichtern, vnd andern Edlingen, vnd schencktenn vijl darunter. Vnd da sy sahen, das ir sach gegen vns nit wol stuend, da batten sy, das die sach da nicht ward ausgesprochenn. Inn der weyl schijken sie im Land vberal vmb, auf alle Capitel, Aptayen, vnd Probstay, auc zu ettlichen Steten ym Lande, vnd verzerten vyl darauf: vnd

kundten da kayn prief nyndercz fynden. Damit sij sich wieder vns hietten mügen pehelfen. Inn dem warden wijr gewarnet, wie vnser prief ayn-ner, den wir fast füer denn pesten hielten, nicht gerecht wer. Da suchten wir mer prief, vnd fanden eynen da, mit zwaiien sigel, denn hett vns geben Khunig *Karell*. Derselbig prief bestätiget vns alle freyheit der Niderlag, Auch den prief, den man vor, für vnrecht wolt ver kent haben. Also ward vns das recht zu Hof vor der Khn. Mtt. vnd geystlichen vnd weltlichen Herren der Niderlag halben ausgesprochen. Das wir die byszheer rechtlich hir besessen. Vnd hinfür pesiczen solten ewigklich vn widersprechennlich. Vnd ward ausgesprochen im *Faschang* Im 1503. Jhar. *)

Item Der brief mit den zwayen Sigell hat vnten bey dem vorigen Sygel, etlich Zayl kleine geschrift, wie vor, der Khun. Mtt. Insigel verstolen seind worden, vnd welche prief mit dem andern sigel gesigelt were worden, der solt ynn allen Rechten krafft haben.

1503. Da wir das Recht, wie do vor stehet, gewunnen hietten, Luden vns die vnweiszen *Pester* in das Landrecht auf *Georgij*. Vnd klagten vns an, wie die *gulden Bull*, so wir haben vom khunig *Bela*, ier wer: vnd alle freyhait, so wir hietten, alle ier weren, vnd yn entpfrentt weren, als die Zeitt, *da wyr in von Hynnen alleweg, vnd alle Jar ein Richter hetten gebenn*, als ob sy wolten sprechen, dieselbing *Richter* hietten ynsz gestolenn. *Wenn vor langen Jharen haben in, die von Of-*

*) Az az *Hamvazó Szerda* előtt való napokban. Olvassad *Pilgram Antalnak Calendariumát* a' 167. lapon.

*fen alle iar ein Richter hinüber geben bisz auff
kayser Sigmund Zaytten.*

Derselbig Kayser Sigmund hett|hier von der Statt *Offen* wellen haben 1,000. fl. lechensz weysz. Wolten im die von *Offen* nicht leichen. Also hab ichs von den alten hier gehorett. Da wurden die von *Pest* des ynnen, das die von *Offen* solch geltt dem Kayser nit wolten leichen. Vnd brachten solch 1,000. flor. auff, vnd gingen zu dem Kayser, vnd schenckten ym solch geltt, vnd bathen den Kayser vmb die frayhaitt, das sy *in selber mochten ein Richter erweleinn, vnd sechs purger*. Denn vor *hietten sy nurtt zwen purger gehabt*. Da gab yn der Kayser die frayhaitt. Vnd man hat ynen die also gelassen bisz auff khunig *Matgiesch Zaytten*. Den baten sy, damit sy *ganczen Ratt* mochten haben. Ward ynen auch von ym gegeben. Macht sy auch zu *eyner Fraystatt zu den syben fraystethenn*: Darzu sy bysherr nit vyl haben konnten, vnd bysherr selten ayn Recht, vor den syben fraystethenn bey ieren Richtspruch blieben ist; —: —:?

De hitelesék-e' ezek a', *Pest Városra* nézve, olly igen nevezetes Jegyzékek? Minden esetre; mert nyilván emlétik: hogy 'Sigmund Király idejéig *Buda* adott *Pestnek* Birákat; eről pedig még a' régi *Statutumok* is szóllanak. De azt, hogy ekorig az egész *Pesti Tanács* csak Biróból és két Tanátsnokból állott volna, egykorú levelek híjával lévén, be nem bizonyíthatom; azonban 'Sigmund Király által adott hat tagból álló Tanácsról bizonyosságot téveszen e' következő 1413. évi levél:

Nos *Benthek Judex Ciuitatis Pesthiensis*, *Valentinus Sartor*, *Michaël dictus Pakas*, *Matthias dictus Thennye*, *Magister Egregius Literatus*, et *Joannes Carnifex*, tunc pro tempore Jurati, nec non vniuersi Ciues de eadem, memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit, vniuersis: Quod Honorabilis Vir Dominus *Joannes*, *Beatae Mariae Virginis Ecclesiae Parochialis nostrae* *) *Plebanus*, in nostra constitutus praesentia, confessus coram nobis extitit, puplice recognoscens: Quod quaedam domus lapidea eiusdem Ecclesiae, in *Castro Budensi*, in foro *Sabbathi*, in vicinitatibus domorum *Jacobi Sartoris* ab vna, et Magistri *Andreae Literati de Kapi* parte ab altera, fundata, pro nonnullis dispendiosis defectibus, ac quam pluribus aediñciorum huiusmodi ruinosorum causis et grauaminibus commodius euitandis, quibus idem Dominus *Joannes*, quarum cotidianis eiusdem domus restorationibus crebrius vrgebatur, cui tandem habilior huiusmodi perniciose euadendi pericula non erat exitus; quare ipse Dominus *Joannes*, animo deliberato, maturoque suo, ac omnium nostrorum consilio accedente, ex licentia nostra speciali, praedictam Domum lapideam rationabiliter vendidit, coram nobis tradidit, et resignauit Magistro *Onofrio* Ciui eiusdem *Castri Budensis*, et suis heredibus, ac successoribus eorum, per praesentes Literas ab eis, quouis donationis, obligationis, seu venditionis, aut alterius cuiuscunque legitimae translationis titulo libere habendam et possidendam, pro quatuordecim florenis auri,

*) Ez a' *Pesti Boldog Aszszony Plébánia Temploma* máig fön áll a' *Duna parton*.

certi, nudi et annui perpetui redditus, seu census, qui vulgo *Purchrecht* nuncupatur, per eosdem emptores, et quoslibet eiusdem domus possessores eidem Domino *Joanni*, et suis quibuslibet successoribus Plebanis, annis singulis, et perpetuis temporibus in festo *Beati Michaëlis Archangeli* incipiendo, nunc in proxime venturo, cum paratis aureis duntaxat praedictis, perpetue administrandis, porrigendis, et praestandis, quolibet detrimento, seu negligentia non obstantibus, habendam ipsam Domum per eundem Magistrum *Onofrium*, et heredes, atque successores suos, et quoslibet dictae domus possessores tenendam, vtendam, et possidendam libere, perpetue, hereditarie, irrevocabiliter, pacifice, quiete, Jure praedicti census, cum omnibus suis vtilitatibus, vsibus, fructibus, proprietatibus et pertinentiis, ad eandem domum spectantibus, quibuscunque nominibus censeantur, quibus hactenus dictus dominus *Joannes*, et praedecessores sui Plebani tenuerunt et possederunt vsque modo, nihil penitus, sibi idem dominus *Joannes*, nec quibuslibet suis successoribus Plebanis, iuris et proprietatis in eadem domo reseruando, praeterquam solum censum quatuordecim florenorum auri praedictorum, quem ipse Magister *Onofrius*, et heredes, aut successores sui, singulis annis, in praedicto termino sibi, et successoribus suis Plebanis perpetue porrigere teneantur. Promittens nihilominus praefatus Dominus *Joannes Plebanus* pro se, et quibuslibet successoribus suis Plebanis, praefatos emptores, scilicet eundem Magistrum *Onofrium*, et heredes, ac successores suos, nec non quoslibet dictae domus possessores, in tenuta et possessione ipsius domus pacifice manutenere, defendere et saluare,

ac pro eorum posse, ab omnibus impedimentis, impetitionibus, litibus, et questionibus cuiuslibet hominis, et vniuersitatis libertare, quoties fiet opportunum. Item et praedictus Magister *Onofrius* e conuerso promisit per se, et heredes suos, ac successores, et quoslibet praefatae domus possessores, eandem domum lapideam in singulis, ac vniuersis suis ruinosis partibus et defectibus aedificiorum, decenter reformare, aedificare, et restaurare, quoties necessitas euidenter postulat et requirit, per quos vero emptores si memorata domus in suis aedificiis abhominosis defectibus, ex casu quocunque, vel rebellis animi temeritatis, vel alterius sinistrae intentionis obstaculo, reformari et decenter aedificari, ac restaurari, vt praemittitur, quomodo libet negligenter, quod absit, ex quo dicta domus talem forte desolationis eclipsim pateretur, quod exinde forsitan quicunque ipsum praedictum censum porrigere, seu administrare non valerent, quod ex tunc idem Magister *Onofrius*, et heredes, ac successores sui de certis quibuslibet eorum bonis mobilibus et immobilibus, vbilibet habitis, seu habendis, defectum census huiusmodi annuatim, vt praefertur, porrigere et supplere tenerentur. In cuius rei testimonium, firmitatemque perpetuam, praesentes Literas nostras priuilegiales pendentis sigilli nostri munimine roboratas Alphabeto intercisas, praedictis partibus duximus concedendas. Datum in festo *Beati Michaëlis Archangeli*, Anno Domini Millesimo, Quadringentesimo, Tredecimo.

E. MSC. *Gabrielis Hevenesy* S. S. Tom. 65. pag. 239.

Úgy tetszik, mintha *Pest* e' levél szerént *Sigmond* uralkodása elejétől fogva választott

volna magának tulajdon Tanácsot. De az a' kérdés támad itt, valjon ez után is még *Budához* tartozott-e' *Pest*, vagy nem? Erre a' kérdésre sem felelhetek bizonyosan, mert levelem nincsen; de úgy vélem, hogy *Pest* már ekor vég képen vált el *Budától*: mivel már 1465. évben, tehát még minek előtte *Sz. kir. Város* lett volna, tulajdon nevében perlekedett az *Esztergomi Anya Káptalannal* vám fizetés miatt; eben a' levélben is Bírón kívül csak hat Tanácsnok emlétetik: pedig ha már ekor *Sz. kir. Városi* ranggal bírt volna, az egész Tanács, az az Bíró tizenkét Senátorral emlétetnék, mivel a' mint látni fogjuk, föl szabadulása után enyi tagból álló Tanácsa volt. Az *Esztergomi Anya Káptalan*, és a' *Pestiek* között folyt perlekedés kimenetele felől *Gúthi Ország Mihály* Palatinus 1465. évi elítélő levelében ekép tudósít bennünket:

Nos *Michaél Ország de Guth* Regni Hungariae Palatinus, et Iudex Cumanorum memoriae commendamus, tenore praesentium significantes, quibus expedit, vniuersis: Quod cum Prudentes et Circumspecti Viri *Andreas Olchray* Iudex, *Valentinus Harminczados*, *Andreas Magnus*, *Georgius Leukus*, *Albertus Tengyarto*, *Joannes Kelenföldi*, et *Mathias Carnifex*, Jurati Ciues Ciuitatis *Pesthiensis* in ipsorum, ac totius communitatis ciuium, et inhabitatorum eiusdem ciuitatis *Pesthiensis* personis in conspectum Serenissimi Domini nostri gratiosi, Domini *Mathiae* Dei gratia Regis Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. veniendo, contra et aduersus Honorabile Capitulum Ecclesiae *Strigoniensis* in eo, vt ipsum Capitulum in dispendium iurium et libertatum eorum, de non soluendo tributo *Strigonii*, per diuos Reges re-

colendae memoriae eis donatarum, tam in ipsa *Ciuitate Strigoniensi*, quam in villa eorum *Dorogh* vocata, ipsos ad tributariam solutionem, cum eorum dampnis et grauaminibus coegerent et arrestarent; grauem querimoniam attulissent, et rursus propterea certi ex Dominis *Canonicis* eiusdem *Strigoniensibus*, de mandato Domini nostri Regis, in eiusdem praesentiam accersiti, non minores, imo grauiores perinde, quod ipsi Ciues tributum, idem Capitulum omnis iuris titulo concernens, tam intra *Ciuitatem Strigoniensem*, quam foris, ac etiam in portu villae *Kakats*, *) a dudum temerarie soluere recusassent, lamentabilem porrexere quaestionem; itaque eorum coram ipso Domino nostro Rege nobis adhaerentibus, eiusdem Maiestas districte iniunxit in mandatis: vt Partibus in termino per nos deputando, cum eorum iuribus, quibus se sperarent in praemissis praetueri, comparentibus legitime coram nobis, causam differentiarum, facto in eodem suscitata cognoscendo, diiudicemus. Parentes igitur, vti debito tenemur, praeuiis ipsius Domini nostri Regis mandatis, feria sexta proxima post Festum *Decollationis S. Joannis Baptistae* **) vna cum Reuerendis in Christo Patribus, Dominis: *Joanne*, dictae *Strigoniensis*, ac *Stephano Bacsensis et Colocensis* canonicis vnitarum *Ecclesiarum Archiepiscopis*, ac eodem Domino *Stephano Supremo Cancellario Regalis Maiestatis*, eorundemque locorum Comitum perpetuorum, qui aequa lance, ab eodem Domino nostro Rege, super hoc reuidere

*) *Kakats villa*, mostanában *Párkány* név alatt esmeretes.

**) Az az 30. Augustusban.

mandatum habuere, nec non Venerabili altero Domino *Stephano* dictae *Colocensis Ecclesiae Praeposito*, *Vice Cancellario Judicatus Personalis Praesentiae Regiae Maiestatis*, et Magistris Proto Notariis, aliisque nonnullis potioribus Regni Nobilibus, Juris peritis, pro tribunali sedentibus, antefati Judex et Jurati, in ipsorum, ac totius Communitatis ciuium praedictae *Ciuitatis Pesthiensis* personis, cum Protestatoriis literis eiusdem, in nostram regredientes praesentiam, et exhibitione quarundam Literarum, dicti Domini nostri, Domini *Matthiae* Regis priuilegialium sub Anno Domini Millesimo, *quadringentesimo sexagesimo quarto*, Regni autem sui anno septimo, *Coronationis vero primo, sexto Idus mensis Maii* confectarum, habentes in se Transumptiue et confirmatiue Literas condam Domini *Alberti* Romanorum, ac Hungariae etc. Regis, consimiliter Literas olim Domini *Belae IV.* Regis Hungariae transumentes et confirmantes, in quibus scilicet Literis olim Domini *Belae* Regis, quaedam clausula super praerogatiua exemptione ipsorum ciuium *Ciuitatis Pesthiensis*, de non soluendis intra limites dicti Regni Hungariae tributis verbaliter inter alia habebatur: „*Item, infra limites Regni nostri, ab omni tributo, salua tricesima, et saluo iure Ecclesiae Budensis, quantum ad tributa de salibus exigen: sint exempti.*“ iidem ciues et Judex, Jurati contra annotatum *Capitulum Ecclesiae Strigoniensis* prioris querimoniae vicem reiterantes proposuerunt eo modo: quomodo vilipensa eorum libertate, modo praeuio, de non soluendo tributo, in iam fata clausula declarata: in eorum negotiationum processu eosdem admodum impeterent, in grande dispendium iuris ipso-

rum, atque damnum. Quo audito Honorabiles Viri Magistri *Gregorius de Buda Decretorum Licentiatus, Barsiensis; et Jacobus Gömöriensis Archi-Diaconi; Thomas de Tharata Magister Capellae S. S. Corporis Christi ad latus dictae Ecclesiae Strigoniensis constructae, ac alter Jacobus Artium Liberaliorum Baccalaureus, Canonici eiusdem Ecclesiae Strigoniensis*, nominibus, et in personis, cum Procuratoriis Literis eiusdem in nostram exurgentes praesentiam, ac in eam comprobationem, vt ipsi ciues et hospites *Pesthienses* ad solutionem tribuii *Strigoniensis* ipsi *Capitulo* faciendam iure existant obligati, inter alia varia literalium instrumentorum paria, praesertim sex Literas priuilegiales Diuorum Regum eiusdem Capituli acquisitionis verificatiuas, puta condam Dominorum *Belae III. Emerici, Andreae, Ladislai*, et postremo *Ludouici*, felicium recordationum Inclutorum Regni Hungariae Regum, nostro iudiciario examini curarunt demonstrare. In quarum prima Literarum priuilegialium serie ipsius Domini *Belae III. Secundi Geisae* Regis filii, de Anno ab incarnatione Domini Millesimo, Centesimo, Octuagesimo Octauo confecta, aurea sub bulla vallata habebatur: „*Quod idem Bela Rex Canonicis Ecclesiae Beati Adalberti Strigoniensis, in vtilitatem et profectum eorum, tres partes tributi de Foro Strigoniensi, ad ius Regis pertinentes, diuinae remunerationis intuitu ordinasset, quartam tantum partem ad ius Regis retinendo.*“ Series siquidem Priuilegii ipsius Domini *Emerici* Regis, filii dicti *Belae III. Anno Incarnationis Domini Millesimo, Centesimo, Nonagesimo Octauo* exorti enodabat: „*quod tam tres partes telonii Strigoniensis, quas felicitis memoriae Rex Bela pa-*

ter suis diuinæ retributionis intuitu contulisset Ecclesiae Strigoniensi, quam quartam partem eiusdem telonii, sua deuotio pro remedio animae suae, praefatae donasset Ecclesiae, auctoritate Regia confirmasset, execrans contrafacientes sub ira regiae indignationis.“ Denique Literae primae priuilegiales olim Andreae Regis. Anno ab Incarnatione Domini Millesimo, Ducentesimo Decimo quinto confectae exprimebant: „quod tributum regale in portu villae Kakats Archiepiscopalis a Mercatoribus vndique venientibus, quod exigi solet, simul cum tributo Fori Ciuitatis Strigoniensis, pro salute sua, et animarum absolutione omnium Regum praedecessorum suorum, fratribus Ecclesiae Beati Adalberti martyris, id est, Capitulo in perpetuum donasset, nullumque ius sibi exinde reseruasset.“ Continentia nempe secundae literae priuilegialis eiusdem Domini Andreae Regis de Anno Gratiae Millesimo, Ducentesimo Trigesimo Quinto enucleabat: „Quod idem Rex Andreas, volens Donationes Patris sui Belae, et Fratris sui Emerici, felicitis recordationis Regum, factas Capitulo Strigoniensis Ecclesiae in tributo Strigoniensi, firmas et illibatas conseruare, decreuisset: vt nullus se, et suos occasione literarum in praeiudicium donationum ab ipso Rege Andrea impetratarum, a praestatione tributi penitus excusaret; sed omnes huiusmodi inanes essent, et sine firmitate.“ Series siquidem Priuilegii Domini Ladislai Regis de Anno Domini Millesimo, Ducentesimo, Octuagesimo Octauo suborti, sententionali decisione regia explicabat sensum ambiguum Priuilegiorum Regum Belae et Emerici maligne sentientium clariori interpretatione dilucidans, siue: „quod

Mercatores de Pesth, vel de Buda, illisque partibus conuicinis versus Jaurinum, transeuntes ingrediantur Ciuitatem Strigonium, nec ne, transeantue per Dorogh, vel per Banhida, quod tamen certo certius praesumitur fieri in fraudem dicti vectigalis Ecclesiae Strigoniensis, debitum tributum persoluant, ac si transirent per mediam Ciuitatem Strigoniensem; et etiam apud Jaurinum modis omnibus soluere teneantur; nihilominus tamen ipsi punirentur, tamquam, qui, non soluto vectigali, transiuisent; eadem etiam ratione adiciens et decernens tributarium Ecclesiae Strigoniensis locum suum et mansionem habere in telonio Jaurinensi; parificans insuper per omnia Mercatores Australes, Viennenses, Ratisbonenses, Bauiaros omnes, Saxones, Bohemos, Polonos, et omnes breuiter citra Rhenenses praedicta solutione tributi Ecclesiae Strigoniensis parili iure teneri.“ In Priuilegio denique Domini Ludouici Regis de Anno Domini Millesimo, Tercentesimo, Sexagesimo quinto, Septimo Calendas Aprilis, Regni autem sui anno vigesimo quarto exorto, quasdam alias duas Literas eiusdem, sigillo suo, alias in terra Vzorae furtiue sublato consignatas transumptiue confirmante, clare vulgabatur: „quod cum inter Ciues Posonienses ab vna, et dictum Capitulum Strigoniensis Ecclesiae, ab altera partibus saepe saepius super solutione tributi controuersiae materia fuisset exorta, ex inspectione Priuilegiorum Aui, et praedecessorum suorum comperisset tributum, quod de quibuscumque rebus, quae per Strigonium, vel extra prope, cis et citra per terram, vel per Danubium, quocumque deferrentur, iuxta qualitatem rerum delatarum, et secundum moderationem priuilegii in eisdem

expressam exigendum Strigoniensi Capitulo donatum extitisse inter ipsum Capitulum, et Praepositum S. Thomae de Promontorio Strigoniensi, ac Abbatissam et Sancti Moniales de Insula Strigoniensi diuidendum; decernens ipsum tributum praefato Capitulo Strigoniensi datum, in vigore conseruandum, et per eosdem plene percipiendum, tam a Ciuibus Posoniensibus, quam ab aliis quibuscunque, non obstante, quod dicti Ciues Posonienses vigore Priuilegii Domini Caroli Regis, patris sui, a solutione tributi sint exempti. Quorum quidem Literarum per dictas vtrasque Partes coram Nobis, modo superius declarato, productarum exhibitionibus vtrinque factis, tam annotatis Iudice et Juratis ipsis, et dictis aliis Ciuibus Pesthiensibus, quam memoratis Dominis Gregorio et Jacobo Archi Diaconis, ac Thoma et altero Jacobo Canonicis Ecclesiae Strigoniensis, et dicto Capitulo Strigoniensi per nos in praemissis iuris medelam, iustitiaeque complementum praeberi postulantibus; sane licet praenarratus olim Dominus Bela IV. modo in superioribus expressato, memoratos Ciues Ciuitatis Pesthiensis, infra limites Regni sui Hungariae ab omni solutione tributi exemptos effecerit; tamen, quia longe ante, videlicet in Anno ab Incarnatione Domini Millesimo, Centesimo, Octuagesimo Octauo, olim Dominus Bela III. Secundi Geisae Regis filius, Canonicis Ecclesiae Beati Adalberti Strigoniensis, tres partes tributi Fori Strigoniensis: demum Anno Incarnationis Domini Millesimo, Centesimo, Nonagesimo Octauo Emericus Rex, filius eiusdem Domini Belae III. iam praefatas tres partes ab eodem Domino Bela, patre suo collatas, quam quartam partem eiusdem telo-

nii, in perpetuum eidem *Ecclesiae Strigoniensi* donatam, autoritate Regia confirmasse: dehinc *Anno Domini Millesimo, Ducentesimo, Decimo Quinto*, olim *Andreas Rex*, prius tributum regale, in portu villae *Kakats Archiepiscopalis* simul cum praetaxato tributo *Fori Ciuitatis Strigoniensis*, nullo iure sibi in eodem reseruato, eidem *Capitulo Strigoniensi* in perpetuum donasse: tandem secundo, in *Anno Domini Millesimo, Ducentesimo, Trigesimo quinto*, idem *Andreas Rex* volens donationes patris sui *Belae III.* et fratris sui *Emerici Regum*, factas *Capitulo Ecclesiae Strigoniensis* de eodem tributo *Strigoniensi* firmas et illibatas conseruare, vt scilicet nemo se, et suos, occasione *Litterarum* in praeiudicium donationum ab eodem Rege *Andred* impetratarum a solutione tributi penitus excusaret; sed omnes huiusmodi *Litterae* inanes essent, et sine firmitate, decreuisse. Ad haec rursus in *Anno Domini Millesimo, Ducentesimo, Octuagesimo Octauo* praescriptus condam *Ladislaus Rex* continentias, et tenores *Priuilegiorum Dominorum Belae III.* et *Emerici Regum*, in fraudem euasionis solutionis dicti vectigalis perperam intelligentium, quadam regali interpretatione clariori euulgans, *Merces* *tores siue de Pesth, aut de Buda*, illisue partibus conuicinis versus *Ciuitatem Jaurinensem* transeuntes, intrent *Ciuitatem Strigoniensem*, vel ne, transeantue per *Dorogh*, vel per *Banhyda*, *Ecclesiae Strigoniensi* debitum tributum persolui, et etiam sine solutione pertranseuntes apud *Jaurinum* cum poena amissionis rerum delatarum exigi, quin etiam idem *Capitulum Strigoniense* tributarium suum *Jaurini* locum et mansionem habere debere, sententiali

decisione decreuisse: *) Postremo nempe in Anno Domini Millesimo Tercentesimo, Sexagesimo Quinto, condam Dominus Ludouicus Rex, dum inter Cives Posonienses, et dictum Capitulum Strigoniense coram eodem, super facto eiusdem tributi lis mota fuisset, ex inspectione Privilegiorum dictorum diuorum Regum, praecessorum suorum, tributum, quod de quibuslibet rebus, quae per Strigonium, vel extra per terram, vel per Danubium quoque deferuntur, iuxta qualitatem rerum allatarum, et secundum moderationem expressam, in eisdem exigendum Strigoniensi Capitulo donatum extitisse, modo praeuio diuidendum decernens, idem tributum praefato Capitulo datum, in vigore conseruandum, et pleno iure percipiendum, tam a Ciuibus Posoniensibus, quam ab aliis quibuscunque decreuisse; ex eorundem Regum literalium privilegialium documentorum intuitionem liquido agnoscebatur; et ob hoc posteriores Donationes prioribus rite et legitime factis, de iuris rigore, nullum prorsus gene-

*) *Kún László Mercatores de Pesth, vel de Buda versus Jaurinum transeuntes* alatt nem értette a' *Pesti* vagy *Budai* kereskedő Polgárokat; hanem a' külföldi Kereskedőket; következőleg ez az egész sententia hamis okokon épült, sőt igazságtalan; mivel a' *Pestiek* nem IV. *Bélatól*, a' ki *Tatár* járás után csak vissza adta szabadságaikat, hanem, a' mint *Zápolya István* Palatinus 1496. elitelő levelében sokkal fontosabb okoknál fogva mondja, *Szent Istvántól* nyerték Privilegiumaikat; annak okáért semmi esetre sem tartoztak vámot adni. Nem ártana, ha a' *Budaiak* és *Pestiek* *Zápolya István* elitelő Levelét hitelesen kiadatnák magoknak, sokat tanulhatnának belőle.

rare praeiudicium, vel derogamen valuisse: Eo etiam praetextu praexhibitae Literae Domini *Belae IV.* super exemptione praerogatiuae de non soluendis tributis *Strigoniensibus*, dictis *Ciuiibus Pesthiensibus* posterius emanatae, in suppressionem iurium praefati *Capituli Strigoniensis*, in praeallegatis Literis priuilegialibus diuorum Regum declaratis, nullam vim habere, sed eadem Literae nullius vigoris et momenti existere, exindeque ipsi *Ciues Pesthien-*ses dicto Domino nostro, Domino *Matthiae* Regi, ratione praeuia, indebite, et sine omni via iuris et rationis, praetactam querimoniam porrexisse, sed et dictam solutionem tributariam, et extra *Ciuitatem Strigoniensem*, ac in *portu villae Kakats*, in damnum et detrimentum iurium eiusdem Capituli, vsque in praesentiarum denegasse, a modo quod in antea eosdem, et alios quoscunque *de Pesth*, vel *de Buda*, et conuicinis partibus cum mercimoniis quibuscunque versus *Jaurinum* transeuntes, iuxta modificationem in praeallegatis Literis Dominorum *Ladislai*, et *Ludouici* Regum feliciū recordationum, in superioribus limitatam, seu declaratam, verum et iustum tributum integraliter, et absque renitentia, sub poena amissionis omnium rerum deferendarum, iure perpetuo, cum effectu persolvere debere, ac idem tributum, cum eiusdem cunctis prouentibus, et emolumentis quibusuis, saepefato *Capitulo Strigoniensi* in perpetuum readiudicari, per idemque Capitulum dictam tributariam solutionem ab eisdem *Ciuiibus Ciuitatis Pesthiensis*, et aliis quibuslibet, modo, quo supra, in eorum negotiationibus procedentibus, rite et legitime, modis et limitationibus, in superioribus declaratis percipere et exigere eisdem etiam Ciuiibus ab

ulteriori acquisitione iuris, non solutionis eiusdem tributi, praeuia ratione attentanda, perpetuum silentium imponi debere, Nobis, ac praefatis Reuerendis in Christo Patribus, Dominis: *Joanni Strigoniensis, et Stephano Colocensis Ecclesiarum Archiepiscopis*; nec non Venerabili Domino *Stephano* eiusdem *Ecclesiae Colocensis Praeposito*, et *Judicatus Personalis Praesentiae Regiae Vice Cancellario*, et Magistris Proto-Notariis, aliisque quam pluribus potioribus Regni Nobilibus Jurisperitis, nobiscum ad tribunal iudiciale consistentibus, et in examine praesentis causae diutius deliberantibus perspicue cernebatur; pro eo, praesertim eorundem Dominorum *Joannis et Stephani Archiepiscoporum*, demum aliorum praescriptorum nostrorum Assessorum perscrutato et adepto consilio praematurato, praenotatum tributum in *Ciuitate Strigoniensi*, ac extra prope, cis, vel citra; item aliud tributum *portus villae Kakats*, cum cunctis vtilitatibus, prouentibus et emolumentis quibuslibet eorundem, annotato Capitulo *Ecclesiae Strigoniensis* in perpetuum vti, possidere, et tenere relinquimus, *Ciues et Inhabitatores Ciuitatis Pesthiensis*, et alios quoslibet *de Pesth et de Buda*, *) ac iis

*) A' *Budaiak* statutumai között ez a' czikkely is előjön: „*von der Statleütt Freitumb*.“ „Die Statleut zu *Ofn* gesessen gemainklich sullen vberall maut frey sein also weit das Vngerland, vnd das gepiet der heiligen kron zu Vngern begriffen ist, ausgenommen der kuniglich dreisigst.“ — *Sigmond* pedig *Prágában* 1437. évben a' *Budaiak* számára újítás képen költ parancsoló levelében; melly máiglan hiteles transsumtumban találatik a' Város Archivumában, ezeket mondja: „*Sinatis ipsos, et quemlibet*

conuicinis partibus, versus *Jaurinum*, cum mercimoniis; item de *portu villae Kakats* Transseuntibus, iusta et vera tributaria solutione, iuxta praetaxatam limitationem, rite et legitime, iureque, ex praemissis, eidem Capitulo attinenti, teneri, ac soluere debere, adiudicantes, committimus; Et nihilominus ipsis Ciuibus, et inhabitatoribus *Ciuitatis Pesthiensis*, ab ulteriori iure acquisitionis, non solutionis tributi *Strigoniensis*, et dicti *Portus villae Kakats*, praeuia ratione attentanda, perpetuum silentium, decernentes, imponimus auctoritate nostra iudiciaria mediante, saluoque iure alieno. In cuius rei memoriam, (firmitatemque perpetuam, praesentes Literas nostras priuilegiales pendentis et authentici Sigilli nostri munimine roboratas eidem Capitulo duximus concedendas. Datum *Budae* praedicta sexto die termini praenotati. *) Anno Domini Millesimo, Quadringentesimo, Sexagesimo Quinto.“

Ex Transsumto I. Comitatus Strigoniensis e generali Congregatione die 28. Iulii 1774. extradato.

Az emlétett hiteles Jegyzésekből olvastuk, hogy elválván *Budától Pest*, csak *Mátyás Király* alatt lett különös Sz. kir. Város; de az esztendő nincsen benne föl írva; azért én sem határozhatom meg mikor történt. Mint Sz. Kir. Városnak, két levele ösmeretes elöt-

ipsorum, absque omni tributaria exactione, ad loca, quae iidem maluerint, accedere et proficisci: et secus sub pena rotationis personarum vestrarum, seu tormentationis in rota, que in locis tributorum erigi solet, facere non praesumatis modo aliquali.“

*) Az az 4-dik Septemberben.

tem, egyik 1512. évi, a' másik pedig 1537. esztendőről való, ez amannál nevezetesebb, azért egészen közlöm:

Nos *Andreas Zewch*, *Kenex dictus*, *Judex*; *Andreas Zabo*, *Gregorius Zabo*, *Gaspar Zabo*, *Dionisius Harminczados*, *Franciscus Litteratus*, *Valentinus Sarkewzy*, *Elias Thethey*, *Ambrosius Litteratus Bereghy*, *Joannes Chyzar*, *Oswaldus Mysy*, *Joannes Litteratus Nagh*, et *Blasius Zewch Junior*, *Jurati Ciues Ciuitatis Pesthien-sis* memorie commendamus tenore presentium significantes, quibus expedit, vniuersis: Quod coram nobis personaliter constitutus Nobilis *Mathias Bolthows Aulicus Regie Maiestatis*, sponte et viue vocis oraculo fassus est in hunc modum: qualiter ipse bona, ac matura deliberatione prehabita, domum suam lapideam in medio nostri, in *Platea Sancti Petri* in vicinitate domorum Prouidorum *Oswaldi Semellatoris*, intermediente paruo vico, quo itur ad *Claustrum Sancti Petri* *) a superiori, et Nobilis *Georgii Orbouacz* ab orientali, et Honeste Domine *Anastasiae* Relicte condam *Joannis Gonda*, intermediente similiter paruo vico, quo itur ad Plateam *Kalach-sythew*, Conciuium nostrorum a meridionali plagis existentem habitam, cum cunctis eius vtilitatibus et pertinentiis quibuslibet ad eandem domum de iure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus, vendidisset, dedisset, et appropriasset Circumspecto *Floriano Wasaros*, conciui nostro, heredibus et posteritatibus eiusdem vniuersis in filios filiorum,

*) Sz. Péter Monostora volt Sz. Ferentz Szerzetén lévő Papoké; ezek a' Szerzetesek Török kikergetése után megint visszatértek Pestre, most is itt vannak.

et heredum per heredes, pro florenis centum et quinquaginta ab eodem plene habitis et perceptis. Imo dedit, vendidit, et appropriauit coram nobis iure perpetuo et irreuocabiliter tenendam, possidendam, pariter et habendam nullo penitus contradictore comparente; Assumendo idem *Matthias Bolthows* prescriptum *Florianum*, ipsiusque Heredes et posteritates vniuersas in pacifico dominio prescripte domus, contra quoslibet legitimos impetitores iuridice defendere, tueri et conseruare suis proprijs laboribus et expensis, secundum Legem et Consuetudinem antedictae Ciuitatis nostre ab antiquo obseruatam. In cuius rei memoriam, firmitatemque perpetuam presentes Literas nostras priuilegiales pendentis, et autentici Sigilli nostri maioris munimine roboratas et consignatas memorato *Floriano*, heredibus et posteritatibus vniuersis dandas duximus et concedendas. Datum in festo B. *Georgii Martyris*, Anno Domini Millesimo, quingentesimo tricesimo septimo.

*Ro. Circumspecti Ambrosii
Lrti. Bereghy Jurati Ciuis.*

*Michaël Absternius Notarius
Ciuitatis Pesthyen. m. p.*

Ex autographo membranaceo, quod in collectione mea habeo, fide integra descripsi *Possonii* die 10. Aprilis 1832. *Georgius Gyurikovits m. p.*

T. T. Jvanóczi Gyurikovits György Úr a' Pecsétet is, melly veres, zöld, és selyem 'sinóron függ, barátságosan lerajzoltatta.

Pest Városának veres márványba ékesen faragott régi czimerét ilyen alá írással: ARMA. INCLYTÆ. CIVITATIS. REGALIS. PESTHIENSIS. M.D.V.II. láthatni az öreg plébánia Templom Sanctuáriumának bal oldalán.

Eben a' levélben megnevezett Sz. Péter Útszájában lakott az a' Magyar Énekes 1508. évben, ki ama Istenes Dalt Révai Miklósnál: *Angyaloknak Nagyságos Asszonya* hetvenhét versben foglalván, végezetjeit e'kép fejezte be:

*Ezt szerzetek Pestnek warosaban,
Ugyan ottan zent Peter ucajaban,
Zületeth utan elmulth időben,
Ezer öt száz es nyolcz extendöben.*

§. XII.

Buda Városának bevett régi szokásai,
és különös Szabadságai.

Cromer Lénárd könyve meg-érdemlené, hogy egy betűig napfényt lásson; én csak egy-néhány czikkelyt írtam ki belőle, melyek épen nekem tetszettek; de már ezekből is tapasztalhatni, hogy *Buda* valóban az volt, a' minek lennie kellett:

*!Wie die Ofner tail schollen haben czu
Weissenpurg.*

Vncz an das forderst portal an vnser *frawen kyrckena zu weissenpurg* sol nymandt ynne haben, dy *offner*, dy sullen in irem harnasch hütten vncz das dy kronung verpracht wirtt.

Ezt a' czikkelyt fölvilágosítja a' következő:

Von des kuniges vnd der kunigin krönung.

Zu des kuniges oder kunigin kronung sol der Statrichter mitt etlichen Herren des Rats, vnd mit andern erbarn Statleuten erlichen ziehen mit irem volk gen *Weissenpurgh* do die kronung sol geschehen. Vnd zu *weissenburg* sollen sie wol vnd zierlich geharnuscht sten bei der forndern thür *an der kirchen* da man den kunig vnd die kunigin kront, vnd sullen der kirchtür *huetten* eben so lang, vncz das die kronung ganz vnd gar geschen ist, da sullen sie dan die kunig oder kunigin belaiten pis im ir Herberg.

Von des kuniges Zukunfft aus Heerfarten, oder aus frömbden landen.

Wenn das geschicht, das der kunig in Heerfarten zuehr, oder anderswo raist, vnd ein merklich Zeit aus dem land ist, so er den Haim kumet zu lande, vnd der Stat zunahendt. Man vnd weib, yung vnd alt, mit sampt der priesterschaft von allen kirchen vnd klöstern erberlich geczirret ynn einer procesz mit fanen vnd mit Hailthumb vnd mit prynnenden kerzen im hingegen gen. Vnd der Statrichter mit den sampt richtern vnd mit andern erwirdigen Statleuten, dy das vermügen, sullen im entgegen raitt'n, vnd schullen yn wirdiglichen enphahen, vnd sullen in dann vncz in die festen pelaitt'n. Do soll dann der Statrichter diemüttigklich vrlaub von im nemen, vnd sol mit sampt den Statfolck zu haus gen, vnd all die weil sol man in allen kirchen vnd klöstern leut'n mit allen glogken:

Olvassad *Pecz Scriptor. rer. Austr.* Tom. III. Cap. 728. pag. 690. *Callimachus Fülöpöt*

*De rebus Uladislai Lib. I. Bonfint. Dec. III. Lib. VI. — és tapasztalni fogod: hogy Cseh Wentzel, Lengye Vlászló és Mátyás királyok e' modon fogattattak el. Csak a'kor örvend a' Magyar, ha jó Királyát, kit szivéből szeret, láthatja: de Őt is viszont szereti Jó Ura, 's valóban kérkedve dicsekszik avval a' Magyar hogy Ő neki *nincsen királyja* hanem *édes Attya*.*

Von der kunigin Schwangerung vnd irer gepurdt.

Wan das geschiecht, das ein *kunigin Schwanger wirtt*, oder ein *kindt gepertt*, so man das der Stat verkündet, so soll man die pot'n erberlich enphahen, vnd mit zierlicher gab pegaben, auch sol man den pot'n mit ganzen vleis dangken erber vmb frölicher pottschafft.

Min is örülhetne egy hív Nemzet jobban, mint az illyen Isten áldásán. El halván *Árpádnak* utolsó firjfi ivadékja III. *András*, azon törekedett a' Magyar, hogy aszszonyi ágból válaszon magának *Árpád* vére szerint való Királyt.

Von Erwelung eines Pfarhers.

Der *Statschreiber* vnd der *Rat* haben volle macht vnd freytumb mit wissen vnd willen der gemain, dy darczu gehören, zuerwellen vnd zu erkiesen eynen pfarrer. Ob gott mit dem todt oder anders dy kyrchen auff sagt. Vnd wen sie denselbigen pfarrer also erwelt haben, so sullen sie in dem *Erczbischoff zu Gran*, oder seinem *Vicario* antwurten, das er in pestetigt, als der kirchen recht ist.

Buda ugyan *Veszprémi* Püspök megyéhez tartozott, de *Plébániája*, úgy nevezett *Parochia exempta* volt. Lássad *Péterffy Károlynál Concil. Hung. P. II. pag. 286.* és a' következő lapokon az *Esztergomi Érsek* Priuilegiumait.

*Von des Richters vnd Rathern irer ampt
aufsagung nach Jar frist.*

Nach *Jar frist an Sant Jorgen tag* als bald vnd das Hochampt in der kirche zu vnser *frawn* volbracht wirt, so sullen der *Richter*, dy *Rathern* der vorgang'n iars, vnd der *Stat-schreiber*, vnd dy *gaucz gemain* arm, vnd reich, als den gepürdt, vor dem Rathaus auf dem placz zusammen kumen. Do sol der Richter vor sych selber, vnd der *geltrichter*, oder ein *deutscher geschworn purger* auch vor sich selber, vnd für die andern, vnd der *Stat-schreiber* für sich selber, jeglicher sain ampt auffsay'n, nach ausweisung der *gulden Bull* vnd brieflicher hantfesten.

Régi időben tehát a' Tanácsnokok is éveként megújittattak.

Von erwellung eines Statrichters.

Der Stat *gemain* wol gesessen vnd geerbt, vernünftige leut, haben einen *Richter* zu kiesen aus in selber, wenn sie wellen. Also das derselbige Richter *von deutschen art sey von allem seinem geschlecht.* Vnd wen sie denselben Richter erwelt haben, so sol man in gen *Hof dem Kunig*, oder dem *purgrauen* zeigen, nach ausweisung der *gulden Bull*, dy laut also: „*Item, sy sullen den grösseren des dorfs, oder Stat erwelen, welichen sy wellen, vnd ens*

antwort'n. Wellicher alle ire Sachen sol richten. Vnd ob es ist, das durch yn ein rechte gerechtigkeit nit mag ausgesprochen werden: so sol derselbig amptman, vnd nit das dorff vor vns kumen, oder für den, dem es durch vns pefohlen wirtt.“

Aus dem Priuilegio des Kunigs Lasla von denselbigen (Richter).

Denselbig'n haben wir verlihen, auf daz sie nicht peczwungen werden zu nâmen einen Richter nach vnserm willen, oder durch uns geben. Sunder aus irer erwellung mügen sie nemen einen fursteher, welchen sie wellen, als vor erkleret ist yn dem Priuilegio des Kunigs Bele vnsers fürvorder, Welicher vorsteer sein ambt sol antworten in dy hend der purger nach dem Jar.

Kün László nagy Attyának Belának 1244. évben költ Levelét, némelly különös szabadságokkal megtóldva 1276-ban erősítette meg.

Von dem selbigen (Richter).

Der Kunig sol in nicht seczen ein Richter, sunder sy sullen haben frey wylkör aus in selber einen Richter zu erkiesen vnd zu seczen, wer einer gemain darzu wolgefelt.

Senki azon meg ne ütközzék, hogy Magyar Ország Fő Városában Németek voltak a' hatalmasabb rész; mert valamint most, úgy a'kor sem szeretett a' Magyar Városban lakni. — Már XIX-dik századot éljük, 's Budán egy két csizmadián, Gombkötön, Szűr, és Magyar Szabón kívül igen kevés magyar Polgár lakik: azért az Isteni Szolgálat is németül, rátszúl, tótul, tartatik; mert ha magyar nyelv-

ven tartatnék, üressen maradnának a' Templomok. A' várbeli *Fő Templomban* ugyan minden Ünnepen és Vasárnapon kis Mise alatt *magyaról* énekelnek a' föllebb említett *kevés magyar mester Emberek*, erre magyar tanítás is következik: de e'kor is könnyen megolvashatni a' *Magyart*. Dicsérettel kell itt szóllanom *F. T. Vizhoffer József* Plébánus és Apát Úr ügyekezeteiről, ki az ő Plébánusága allatt hozta szokásba hogy N. Szombaton a' *Föl-Támadás* most már magyar nyelventartatik. Ez még úgy van, a' mint lehet — Fölséges Urunk kegyelmessen meghagyta: hogy a' *Nemzeti nagy Ünnepet Sz. István Király napját* különös dísszel szenteljük; ez ugyan meg történik; azonban tapasztalni, hogy a' *Magyar ezen az Ünnepen* sém akar részt venni, mert meg nem jelen.

Szomorú esetet jegzett föl *Bonfin* Dec. III. Lib. IV. *Turóczi* P. III. cap. XXIV. *Nadány János Flor. Hung.* Lib. III. cap. VI. melly *Albert* király alatt történt *Budán* 1438. évben; tudniillik, hogy a' Németek *Óthvös János* nevű Magyar Polgárt Dunába fojtották: „*Linguarum diuersitas, hominem alienat ab homine*, úgy mond *Sz. Ágoston De Ciuitate Dei* Lib. XXIX. cap. VII. *et propter solam Linguarum diuersitatem, nihil prodest ad consociandos homines, tanta similitudo Naturae.*“ — Már e'kor föl ébredtek a' Magyar Polgárok, és azt kívánták, hogy egyenlő jussal bírjanak a' Németekkel. Úgy látszik, mintha valóban győzedelmeskedtek is volna a' Németeken; mivel, a' mint egy XV. évi oklevélben olvasni fogjuk, az óta minden polgári jusban egyenlően részesültek a' Németekkel.

Wer, wy, vnd wen man den Statrichter erwählen, vnd erwellen sol.

Zu erwellung des statrichters am Sand Jorgen tag, so das Hochampt in vnser obrist'n (kirche) zu vnser lieb'n frawn volbracht ist, zu stunden vor essen Zeit, Ee ein yderman zu tisch get, so sullen vor dem Rathaus auf dem placz zusammen komen der Stat ganz gemain, arm vnd reych, idoch die pey der Stat gesessen vnd geerbet sein, vnd sullen mit guetem vorrate vnd wolpedacht'n muet eintrechtigklich erwelen vnd erhöhen einen Richter: der sol sein ein Deutscher man von allen seinen vier unnen, vnd sol gesessen sein in dem Rat bey sechs Jaren, oder hinüber, ob das geschicht, do gott vor sey, das sie auf denselbigem tag nicht aintrechtigkeit machen würden, also das ein tail wurd stummen auf einen man, der ander tail auf ain andern man, der zwaiier sol keyner Richter werden, sunder man sol die ewelung schieben vnd verziehen vncz auf den andern tag, ob sie ainmuettigklich der zwair ain haben wolt'n, sunst sullen sie den dritten aintrechtigklich zu einem Richter kiesen vnd erhöhn, der ye von deutscher art sey—

Ez a' czikkely még hoszabb, de mivel 'Sigmond király levelét, mellyből van kisedve, alább úgy is egészen kölöm, azért ki hagytam.

Wie der Richter sweren soll.

Ich swere ain ayd got dem almechtigen, vnd vnserm gnedig'n herrn dem Kunig N. Kunig zu Vngern, vnser gnedig'n frawen der Kunigin N. zu Vngern, vnd der hailigen kron zu Vngern, vnd allen iren trewen landtherrn,

vnd der Stat zu Of'n dewtschen und Vngern, arm, vnd raich, getrew zu sein, vnd ein rechtes Recht zu halten, vnd wil das lassen widerfaren dem armen, als dem raichen, dem kunden, als dem frömbden, nach meinen guet'n gewissen vnd vermögen, als mir das got gibt zu erkennen, vnd der Stat nucz zu erwerben, vnd den schaden zu pewarten, das recht zu fuedern, vnd das unrecht zu hindern vnd zu krengken. Vnd wil der Stat vnd Rats haimbligkeith verswigen pehalt'n, vnd des nicht lassen wil, weder vmb lieb, noch vmb laidt, noch vmb neidt, noch umb hasz, noch vmb forcht, noch vmb freundschaft, noch vmb gunst, noch vmb gab, noch vmb keinerlay Sach, damit ich diesen meinen aydt mocht vermailig'n. Also hilf mir Gott vnd das hailig ewangelium.

Illy formán esküdtek a' Tanácsnokok is, Város Jegyzője, választott Polgárok, és mind egyik, ki valami hivatalt viselt.

Von erwelung der Rotthern.

Von alter gewenheit vnd von alten rechten sullen die deutschen Zehen man, vnd die Vngern Zwen zu dem Rat erkiesen, dy dem Richter sullen hilf'n das recht zu pesicz'n, vnd ausprechen.

Von erwelung des Statschreibers.

Der Statschreiber vnd die Rathern mit wissen vnd willen einer ganczen gemein müngen einen Statschreiber kiesen. Vnd derselbig sol sein von deutscher art vnd gepurdt von alten seinen geschlächte.

Von erwellung der gesworn man von yetwederh hantwerch.

Darnach sol man *aus ieglichen Hantwerch* sunderlich geantwurten *zwen der eltisten*, verunfftigst'n vnd pestendigist'n man auf das Rathaus wen der Richter der hantwercher pedärf zu der Stat notturft das es wisse dy zu besenden, dy sullen auch swer'n, als hernoch geschriben stet.

Von purger rechten zu gewin.

Welich fromb'r man sich in dy *Statt zu Ofen* ziehen, vnd daselbs purger recht gewynnen wil, der sol sain aines guet'n des wolgeleut geerbter man, hat er des erbes nicht, so sol er secz'n pürg'n, das er dasselbig iar vnd alweg fürpas losung geben, vnd mit der Stat leiden wil vbel vnd guet. Auch sol kein pruederschaft, noch kein verpintnus, noch heimlich pos samung zwischen halt'n werd'n, sonder ausgenomen zu gots dinst. vnd das sol geschehn mit wissen vnd will'n des rats, als in der *gulden Bele Bul*, als vor am sechsten plat.

Von den Marcktagen dieser Statt, vnd wieviel dieser sind.

Nicht mehr *wen zwene rechte marchtage sein bey dieser Statt*. Den *Mittich bey den Deutschen vmb vnser frauwen kirchen* an den placzen. Vnd der *freitag bey den Vngern vmb sand Marie Magdalenen* an den plecz'n. vnd der dritte ist von gewonheit darkomen der *Sambstag*. Doch sol man wissen, das der margkt czu *kirchtagen*, vnd vmb *weinachten* nindert anders sol sein, den bey den *Teut-*

schen bei vnser frawen, vnd bey Sand Jörgen kirch all frist vnd die apgenannten tage weren 25. auch ob der Christag gefellet an den montag vnd der abent am samstag.“

Von iren (Juden) kleidern die sie sollen tragen und gewantt.

Die Juden sollen auch gewand tragen dabey man sie erkennet, vber ander ir kleider einen Rotten mantel, vnd an der aller sichster statt einen gelben fleck, den man nicht müg vberspannen, vnd sullen auch kein ding nindert ferr, noch nahent vntter die Christen tragen, was sie verstanden phand haben, die sullen sie einst in der wochen in der Juden gassen feyl haben, werden sie anderswo begriffen, das gericht sol in nemen was sie feil hab'n.

Von den freyen thochtern vnd gleichen desz.

Dy freien tochter sein ain armes petrübtes vnd verczagtes gesinde. Nach sol man sy pehütten vor gewalt, vnd vor vnrecht. Dy armen vnd dürftigen sullen ein gelbs fechil zum minsten einer hantpreytt tragen auff ihren hauptüchern. Vnd wen man sy findet on daselb zaichs, so mag derselbige Scherig maister von in als off'r nemen VI. pfening.“

Már Tizen negyedik században főlvigyzat allatt voltak; most pedig nincsenek!!!

§. XIII.

'Sigmond Király paranesolatja mellett minő sorsú ember választódhatott Budán Bírónak, vagy Tanácsnoknak? kik lehettek Polgároká, mikor és mi renden tartatott a' tanácsi Újítás?

*Nos Joannes Kanczlix Judex supremus, Joannes Arnolth Judex Pecuniarum, *) Georgius Svecz, Paulus Polyak, Barnabas Já, Nicolaus Ebendorfer, Demetrius Kalmár, Thomas Schaut, Joannes Pechi, Joannes Garber, Petrus Thetheni, Sigismundus Kronffelder, et Barnabas Thar, Jurati Cives Ciuitatis Castri noui, Montis Pesthiensis atque Budensis. Omnibus Christi Fidelibus, praesentibus pariter et futuris, praesentium notitiam habituris, salutem in eo, qui est Salus et Redemptor noster, sub cuius manu superiora sunt et inferiora, in optima regularitatis moderatione viuunt, et existunt; propter hoc ipse Altissimus Deus, de summa eius bonitate, in qua huius Inclitissimi Regni Hungariae, hanc ipsam Ciuitatem Budensem (ad quam propter honorificum et notabilem situm, ac foundationem, Reges Hungariae pro tempore existentes, Prae-*

*) *Von eruelung des Geltrichters:* „Der vorgeschrieben pestetigt Statschreiber hat zu seczen vnd zu erkiesen nach seinem willen, einen aus den Ratmannen, oder aus den geschworenen purgern zu einem geltrichter, der aus deutscher art sey. Derselbig mag, vnd sol richten alle geltschult vncz auff vierczig rotgulden, vnd darüber nicht, wan das ist, das gehort für das obrist gericht.“

latique nihilominus, Barones dicti Regni Hungariae, Nobiles, et Magnates conuenire, et communiter residere consueuerunt) adeo praefecit, et quemadmodum eadem ipsa Ciuitas Budensis inter ceteras istius Regni Ciuitates Solum Regale, Thronusque Regius appellatur; sic etiam eadem Ciuitates dicti Regni Hungariae ad ipsam recursum habent, et confluntur (sic) Et praesertim ex eo, quia plurimae huius Regni Hungariae Ciuitates et Oppida, ipsa eadem Libertatis gratia, qua haec ipsa nostra Ciuitas Budensis a Diuis Serenissimis quondam Dominis Regibus fulcita et decorata existit, uti, frui et gaudere dinoscuntur. Proinde ad vniuersorum tam praesentium, quam futurorum notitiam harum serie volumus peruenire. Quod cum nos pro nonnullis negotiis Ciuitatis nostrae dictae, coram Serenissimo Principe Domino Wladislao, Hungariae, Bohemiae etc. Rege, Domino nostro gratiosissimo essemus constituti, extunc Prudentes ac circumspecti viri — Ixthoryka Iudex, et Vayvoda, ac Thomas Nagff Juratus ciuis Oppidi Karansebes — —, nec non vniuersorum Ciuium et Inhabitorum dicti Oppidi Karansebes, personaliter coram Rege Serenissimo, Domino nostro, humiliter exposuerunt: quomodo ipsi omnibus eisdem Libertatibus; prout etiam Litterae Serenissimi Principis quondam Domini Mathiae Regis, Litterae confirmationales dictae — et Principum quondam Dominorum Ladislai, modo simili confirmationales, et Sigismundi Regum Donationales, duplici Sigillo dicti quondam Domini Mathiae Regis, suae Litterae confirmationales dictae, priuilegialiter signatae tenent; et habent: quibus dicta Ciuitas nostra Budensis utitur; frui, gaudere, et uti consueuerunt. Quia

autem ipsi saepe saepius tum per extraneos, tum etiam per aemulos eiusdem oppidi *Karansebes*, in nonnullis libertatibus ipsorum grauiter offenduntur et laeduntur: propterea ipsis quibusdam litteris Ciuitatis nostrae dictae, priuilegialibus, pro defensione Libertatum eorundem, plurimum essent necessariae (sic) supplicantes Suae Maiestati, vt eadem Sua Maiestas dictas litteras Ciuitatis nostrae priuilegiales, si quas habemus, ipsis necessarias, mediantibus litteris nostris priuilegialibus, pro tutela et conseruatione libertatum ipsorum incolarum, dicti oppidi *Karansebes*, daremus et concederemus. Vnde sua Maiestas nobis statim *oretenus commisit et mandauit*: quatenus pro conseruatione libertatum dicti oppidi *Karansebes*, priuilegia et libertates Ciuitatis nostrae antedictae, vt et ipsum oppidum in pristinum rediret statum, ipsis necessariis, modo praemisso daremus. Petentes nos nihilominus praefati *Stephanus Iudex et Thomas Nagy Juratus dicti oppidi Karansebes*, in eorum, ac totius Communitatis personis, debita cum instantia, ac humiliter implorantes; quatenus tenores et continentias praescriptarum litterarum Ciuitatis nostrae priuilegialium ipsis necessariarum, per litteras nostras similiter priuilegiales transcribi et transummi facere dignaremur, vltioris conseruationis libertatum eorundem ad cautelam: quae quidem litterae ipsis necessariae, ordine infrascripto sequuntur. Quarum primae, videlicet Serenissimi et Inuictissimi Principis Domini quondam *Sigismundi Hungariae etc. Regis* tenor is est.

Nos *Sigismundus Dei gratia Rex Hungariae Dalmatiae, Croatiae, Marchio Brandenburgensis, ac Sacri Romani Imperii Generalis Vicarius, et Regni Bohemiae Gubernator.* Memo-

riae commendamus per praesentes: Quod quia
Andreas filius *Friderici*, Carnifex, quondam
Laurentius Pellifex, et *Rigolinus paruus*, pri-
 dem Iudices, et omnes illi, qui temporibus il-
 lorum Iurati Ciues fuissent in Ciuitate nostra
Budensi deputati, pridem, in anno, cuius iam
 praeteriisset reuolutio, *Nobis in Regno Bohemiae*
pro Sacri Romani Imperii et nostri patrona-
tus proseguendo honore laborantibus, sine no-
 stro mandato, scitu et voluntate, in simul con-
 spirantes, allectis eis tota Communitate Ciui-
 tatis praedictae, nouum Iudicem, nouosque
 Juratos Ciues in nostri opprobrium Culminis,
 in dicta Ciuitate eligere, deputare et nominare,
 fidelesque nostros Ciues antiquos, de quibus
 specialem habemus confidentiam, et quorum
 Ciuitas ipsa ab omnibus impugnatio-
 nibus fuit protecta..... eorum temerita-
 tibus deponere praesumpserunt, et quamuis
 ipse Iudex, et Iurati....electi...fidei nostro
Zvelo, Castellano nostro Budensi, vt moris
 est, post electionem — — per ipsum omnino
 refutati fuissent, ipsi tamen mandatum ipsius
 nostri — — in persona — — — eandem Ciui-
 tatem nostram, per duos quasi integros annos
 sic in errore tenere non expauerunt. De quo
 potuissent Nobis maximum praeiudicium et in-
 gens periculum breuiter euenisse; nisi Domini
 adiutorio tali iudempnitati congruis et salubri-
 bus remediis fuisset obuatum. Ideo nos au-
 thoritate nostrae regiae potestatis, vt ipsi *An-*
dreas cum sociis suis superius expressis, de per-
 petratis doleant; et de commissis recipiant de-
 bitam poenam vltionis, statuimus et decreui-
 mus; imo statuimus et decernimus, hoc nostro
 Regio sub edicto: vt ipsi, et praedicti socii
 sui, nullo vnquam tempore, in Iudicem, aut

Juratos Ciues, in praedicta nostra Ciuitate assumi valeant, aut eligi et deputari; harum nostrarum testimonio litterarum, mandantes serie praesentium firmiter, et districte vobis fidelibus nostris, vniuersis et singulis, ciuibus, hospitibus, habitatoribus et incolis dictae nostrae Ciuitatis *Budensis*, praesentibus, et futuris, ac illi, vel illis, ad quem, vel ad quos electio, seu nominatio Iudicis et Juratorum Ciuium eiusdem Ciuitatis pertinet, communiter et diuisim; quatenus praefatos *Andream, et socios suos superius expressos*, in Iudicem, aut Juratos Ciues, nullo modo eligere, nominare, vel deputare praesumatis, neque sitis ausi modo aliquali, et aliud sub poena nostrae gravissimae indignationis non facturi; praesentes etiam apud nostros fideles, Iudicem et Juratos Ciues *Budenses* pro tempore constitutos volumus ita manere. Datum *Posony* feria tertia proxima ante Dominicam Jubilate *). Anno Domini 1404.

Aliarum autem Literarum eiusdem Domini *Sigismundi Regis* tenor de verbo ad verbum sequitur, et est talis:

Nos *Sigismundus* Dei gratia Rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. Marchio Brandenburgensis, ac Sacri Romani Imperii Vicarius Generalis, et Regni Bohemiae Gubernator. Memoriae commendamus, harum serie significantes, quibus expedit, vniuersis. Quod Prudentes et Sapientes viri, Iudex, et Jurati ciues, et alii Consiliarii antiqui Consilii Ciuitatis nostrae *Novi Montis Pesthiensis*, seu *Budensis*, suis, nec non omnium Ciuium, hospitum et Incolarum Ciuitatis eiusdem rempublicam et

*) Az az 15. Aprilisban.

commune bonum in eadem affectantium personis, nostrum adeuntes conspectum, nostrae querulose curarunt significari Maiestati, quod Libertates eorum institutae per Serenissimos Principes, Hungariae Reges, ac nostros Praedecessores, diuiae reminiscentiae, eis gratiose concessae, per aliquos ex eis vlciscentes, aliqui iram ipsam aliquando concipientes; etiam dolosa et odiosa consilia, ac magna excogitata versutia, et in publicum producta; in multis articulis forent negligenter imminutae, paruiatae. Nosque superinde ipsi Judex, Jurati multoties, et universitas dictae Ciuitatis precibus et instantia debita pulsaverunt, vt super informatione Ciuitatensium, et regulatione nonnullarum iniquarum consuetudinum nouiter inter eos per quosdam, interdum ipsa vitia sectantes, et rempublicam impugnare non verentes, regaliter intendere et prouidere dignaremur. — — dante Domino, subditorum, et praesertim salubribus eorum votis, ex quibus commune bonum, et Regni statum pacificum, singulorumque personarum vtilitatem speramus indubie et perpendimus resultare, maxime, quia inter ipso Ciues *Ciuitatis nostrae Noui Montis Pesthiensis seu Budensis*, occasione hac iam saepius ad dissensionum, rancorum, odiorum, et dampnorum amaritudines non modicas est processum, quod, vt Regia prouidentia ex eo honoretur, status Ciuitatis conseruetur, vtilitas reipublicae augeatur, pax, vnio et gaudium obseruetur, cautius conuenit euitare; ad hoc enim aciem nostrae considerationis conuercentes; vniuersas et quaslibet libertates, et libertatum praerogatiuas, a Diuis Regibus Hungariae, nostris scilicet praedecessoribus, memorate Ciuitati et Ciuibus, ac Inhabitoribus

factas, datas et concessas, eisdem valere, et firmiter stare volentes; alia ad statum dictae Ciuitatis conseruandum, confortandum et augmentandum pertinentia superaddendo, Praelatorum, Baronum, Magnatum, Procerum et Nobilium Regni nostri infra declarandorum, et aliorum quam plurimum lateri nostro assistantium digesto consilio, et matura superinde deliberatione cum eisdem praehabita, salubrius ordinamus in hunc modum; Et primo: „*Quod nullus Iudex, vel Juratus Ciuis inter eos eligatur, et fieri possit; nisi sit possessionatus inter eos: et si non, ex tunc talem fideiussoriam det cautionem, de qua Regia Maiestas, vel Magister Thavernicorum suorum, aut Castellanus Budensis possit et valeat contentari. Nullus etiam ex Communitate, tempore electionis Iudicis et Juratorum, inibi debet accedere armatus, quod si fecerit, poenae amputationis cuius manus, si vero ibidem rixas, facto, vel ope inchoauerit, poenae capitis subiacebit. Nec aliquis ad ipsorum Ciuum ciuile consortium, nisi sit Paterfamilias bonae conditionis, et famae laudabilis, habensque domum, aut aliquas hereditates assumatur; hereditatibus autem carens, fideiussoriam praestet cautionem, et cum ipsis Ciuibus per annum constanter maneat Regiae Serenitati fideliter seruiturus, Iudex quoque et Jurati, per Cines electi, Regiae Maiestati, vel Magistro Thauernicorum, aut Castellano Castri Budensis, debeant, in signum demonstrandi maioris fidelitatis, praesentari. Praeterea omnino volumus, et ex intentione stabilimus, et Communitas nullo unquam tempore, quacunque de causa, et pro quouis facto, saluo mandato Regio, aut Magistri Thauernicorum, vel Castellani Castri Budensis in hoc remanen-*

te, absque scitu, et voluntate Judicis, et Juratorum possit, et debat congregari; quod si fecerit, et contra hoc attentare praesumpserit, in centum marcis puri et fini argenti, Camerae Regiae irremissibiliter applicandis, eo facto, conuincatur. Nullus denique in casum quemuis, vel euentum, in taberna, aut in plateis, locis latentibus, aut obscuris, seu etiam patentibus, occulta, aut manifesta consilia citra, extra, et contra consilium Judicis et Juratorum, sub poena Centum marcarum Denariorum, per Regiam Maiestatem plenarie, super, et contra hoc praesumentem, seu praesumentes extorquendorum, facere audeat, vel praesumat. Demum homines inpossessionatos — Judicis et Juratorum vacare, et actu carere volumus, et stabilimus. Volumus insuper, et praesenti voluntate declaramus, ultra duodecim Juratos, quos de iure in dicta Ciuitate nostra Budensi annuatim eligere consueuerunt, viginti quatuor, super illos duodecim nouissime eligi incepti, et inchoati per aliquos — conditionis homines, ulterius nullatenus eligantur. Præterea taxam, si quam Regiam Maiestatem, et etiam Ciuitatem per se causa necessitatis, aut utilitatis, ultra collectam, a dicta Ciuitate Regi annuatim provenientem, quauis de causa, aut ratione, per ipsam Ciuitatem imponi contigerit: extum huiusmodi Taxa per probos et idoneos viros, ad hoc per Communitatem electos taxetur, imponatur et exigatur, exactaque Juratis assignetur, per ipsos Juratos Curiae Regiae assignanda, vel pro necessitate, aut utilitate Ciuitatis exponenda; et de ea, singulis annis, ante festum Sancti Georgii, in depositione Officiorum eorum, mediante Expeditore Curiae, et aliis sufficientibus docu-

mentis, rationem dare et assignare tenebuntur. Et vt omnium praemissorum series vim obtineat perpetuae firmitatis, praesentes litteras nostras patentes, secreto sigillo nostro consignatas, cum insertione Praelatorum, Baronum, Regnique Procerum, tempore huiusmodi dispositionis, limitationis et regulationis, nec non libertatum superadditionis, nostro lateri assistentium, eisdem Ciuibus duximus concedendas. Nomina autem Praelatorum, Baronum, et Procerum, de quibus supra fit mentio, sunt ista: Primo Reuerendissimi Patres, Domini: *Valentinus Cardinalis Quinque Ecclesiensis, Andreas Archi Episcopus Spalatensis, Johannes Episcopus Jaurinensis, Nicolaus de Marchal, et alter Nicolaus de Czak pridem Vayuodae Transyluani, Stephanus de Canisa pridem Magister Janitorum, Jacobus filius Luczk Wainoda Transylvanus. Comes Carolus de Korbaniia, Castellanus Castri Wissegradiensis, et Zvetlus de Nassis Castellanus Castri Budensis, et praesentibus aliis quam pluribus Regni nostri Proceribus, Militibus, Regni nostri Comitatus tenentibus et honores.* Datum Budae die Dominico proximo post Festum Conceptionis Beatae Mariae Virginis. *) Anno Domini 1403.

Sunt praeterea aliae multae litterae super libertatibus dictae Ciuitatis nostrae per Sanctos et Duos Reges huius Regni Hungariae concessae, tenores quarum tum pro eo, quod necessitas non postulabat, tum etiam propter prolixitatem euitandam, scribi omitti fecimus, sed tantummodo aliquos articulos pro conseruatione Libertatum dicti Oppidi *Karansebes*

*) Az az 9-dik Decemberben.

necessarios, excipi, et praesentibus inscribi fecimus; et primo de electione Judicis. „*Item ipsi maiorem Villae sibi eligant, quem volent, et nobis electum praesentent, qui omnes causas eorum mundanas debeat iudicare; sed si per ipsum debita iustitia alicui non fuerit exhibita, ipse Villicus, et non Villa debeat conueniri coram nobis; vel cui duxerimus committendum.*“ Is articulus habetur in nostra aurea Bulla Serenissimi Principis Domini Domini quondam Belae Regis. Praeterea, quicumque ratione furti, latrocinii, vel homicidii, extra Ciuitatem Budensem exorti, Budae inuenti fuerint, per Judicem ipsorum, pro tempore constitutum et Juratos iudicetur, iuxta formam priuilegii ipsorum, et libertatem eorundem ab antiquo obseruatam, ex indulgentia Domini Ladislai Regis. Ceterum, quicumque cum eis habitare voluerint habentes ibidem possessiones; cum eis teneantur seruitia debita exercere.“ Vt continetur ex iam fata aurea Bulla Belae Regis. Item, ex litteris Serenissimi Principis Domini quondam Mathiae Regis, diuae reminiscentiae, habetur. „*Dum, et quotiescunque inter duos causantes per aliquem Judicem pro tempore constitutum, birsagialis sententia iudicialiter prolata fuerit, de birsagiis idem Judex pro tempore constitutus sibi, et parti causam obtinenti, iuxta ritum, et formam superinde hactenus obseruatam, satisfactionem recipere valeat, atque possit, non obstante gratia nostrae Maiestatis per nos superinde cuiuspiam concessa.* Demum, vt praemissum est, ad praesens nos omnes Litteras Ciuitatis nostrae priuilegiales, propter certas et rationabiles causas, superius etiam allegatas, ad praesens transummi facere non possumus; sed cum prae-

fatis Ciuibus necesse fuerit, et nos superinde
 requisierint, paria praedictarum litterarum no-
 strarum eisdem non denegabimus, Saluo No-
 tariorum Sallario remanente. Quemadmodum
 igitur ex multis litteris nostris priuilegialibus
 hactenus dicta Ciuitas nostra, praesertim, et
 inter cetera istis praerogatiuis, libertatibus uti-
 tur et gaudet. „*Quod nullus pro quacunque cau-
 sa, Regiae Maiestati, aut hominibus, per e-
 eandem Suam Maiestatem substitutis audet que-
 relas deponere, nisi acceptis beneuolentia et
 consensu Iudicis et Juratorum tunc pro tem-
 pore constitutorum; si qui autem inobedientes
 essent, et per huiusmodi querelas aliquam ri-
 xam, seu zizaniam moueret, talis poena
 debita puniri debet. Habemus insuper Latro-
 nes ubique in, et extra territoria nostra capti-
 uare, et captiuari facere; extraneis, aut pro-
 pinguis Villis scribere, et latrones, si quos ap-
 prehenderint, ad manus nostras portare debe-
 ant, quos tandem, iuxta delicta, vel demerita
 eorum puniri habemus potestatis facultatem.*
 Nos igitur, mandatis praefati Domini nostri
 Regis, ut tenemur, parere et obedire volentes,
 supplicationem insuper et petitionem praefatam
 annotatorum *Stephani Izthovyka Iudicis et
 Waiuodae, ac Thomae Nagy Jurati ciuis dicti
 Oppidi Karansebes, nominibus, quo supra.*
 Suae Maiestati, et Nobis, porrectas, iustam
 et rationabilem fore attendentes, praescripta-
 rum litterarum nostrarum priuilegialium; sed
 et quorundam articulorum, modo praemisso,
 de nonnullis Litteris nostris excerptorum te-
 nores et continentias eorundem de verbo ad
 verbum, diminutione et augmento sine omni,
 transcribi et transummi, praesentesque litteras
 nostras Transumptionales, pendentis et authen-

tici Sigilli nostri duplicis munimine roboratas daximus concedendas. Datum *Budae praedicta, Sabbatho proximo ante Festum Visitationis Gloriosissimae Virginis Mariae.* *) Anno Domini 1498.

E. MSC. *Gabr. Heuenesy* Tom. VV. pag. 205. et sequ.

§. XIV.

Albert Király idejéig a' Német Nemzet hatalmassabb volt Budán a' Magyaránál; mert a' Magyar Bírói Hivatalra nem léphetett, Tanácsnok is csak kettő lehetett: az óta pedig mind a' két Nemzet egyenlő Jussal birt.

Nos *Gregorius Adam dictus*, Judex, Juratique Ciues *Castri Noui, Montis Pestiensis*, memoriae commendamus, tenore praesentium significantes, quibus expedit, vniuersis: quod nostri personaliter venientes in praesentiam Prudentes ac Circumspecti Viri, *Nicolaus Petri, Mathias et Joannes Barthaffy* iurati Ciues *Ciuitatis Colosuariensis*, in eorum, ceterorumque singulorum Ciuium, hospitem et incolarum, vtrarumque scilicet communitatum, *tam Hungarorum, quam Teutonorum* dictae *Ciuitatis Colosuariensis*, personis et nominibus exhibuerunt nobis Literas Serenissimi Principis et Domini Domini *Mathiae Dei Gratia Hungariae, Bohemiae etc. Regis, ac Ducis Austriae*, Domini nostri Gratosissimi, maiori et

*) Az az 30. Juniusban.

secreto Sigillo Suae Maiestatis consignatas, pro praefatae *Ciuitatis Colosuariensis* Ciuibus et hospitibus ad suae Celsitudinis propriam Commissionem patenter emanatas, nobisque praeceptorie loquentes, quas omni, qua tenemur, reuerentia et humilitate, accepimus hunc continentes tenorem :

Mathias Dei gratia Hungariae, Bohemiae etc. Rex, Dux Austriae. Fidelibus nostris Prudentibus et circumspectis Judici et Juratis, ceterisque Ciuibus *Ciuitatis nostrae Budensis*, salutem et gratiam. Dicitur nobis in personis fidelium nostrorum Circumspectorum Iudicis et Juratorum, ceterorumque Ciuium *Ciuitatis nostrae Colosvariensis*, qualiter ipsi in constitutione, seu praefectione Iudicis et Juratorum, ceterorumque Ciuium, ac Centum Hominum, in illa *Ciuitate constituendorum*, ac aliis vniuersis Juribus, ea lege, eaque consuetudine, qua scilicet et vos, in illa *Ciuitate nostra Budensi vtimini*, semper, et ab antiquo vsi fuissent, et vti vellent etiam in posterum. Supplicatum igitur, exstitit nobis, vt eisdem huius modi Libertatum et Consuetudinum Paria in scriptis per nos dari facere dignaremur. Quamobrem volumus, et Fidelitati vestrae serie praesentium strictissime praecipimus et mandamus: quatenus statim, acceptis praesentibus, praefatis Iudici et Ciuibus *Ciuitatis nostrae Colosuariensis* praedictae, Paria huiusmodi Constitutionis, Praefectionis Iudicis, et Juratorum, ceterorumque Ciuium, et Centum Hominum, necnon vniuersarum aliarum Libertatum, et Consuetudinum vestrarum, in scriptis, sub sigillo vestro, dari et emanari facere, modis omnibus, debeatis ac teneamini, aliud, nullo modo, facturi. Datum *Viennae*, Feria secunda proxima post Festum

Inuentionis Sanctae Crucis, Anno Domini Millesimo, quadringentesimo, octuagesimo octauo.

Quibus quidem Literis visis earumque tenoribus intellectis, volentes Regiis mandatis, prout tenemur, subiectissima obedire humilitate, intellectis nihilominus praefatorum *Nicolai et Johannis fidedignis relationibus, nobis viuae vocis ipsorum oraculo explicatis, qualiter scilicet ipsi Ciues in electione Judicis, et Juratorum Ciuium cum consuetudine Ciuitatis nostrae per omnia concordarent, et pariliterentur libertate. Itaque, altero annorum Theutonicus, altero vero Hungarus in Judicem praeficeretur. Praeterea, ex ipsis Ciuibus dictarum amborum Communitatum, Jurati Ciues aequali numero, videlicet sex Theutonici, et totidem Hungari deputarentur: optarent idcirco ex animo in Constitutione Centum Hominum, aliisque Libertatibus et Consuetudinibus ea lege, eaque consuetudine, qua videlicet et nos vtimur, gaudere et frui velle. Sane, igitur, agnitis per nos ipsorum Ciuium Ciuitatis Colosvariensis, iustis et licitis desideriis, praemisso prius Regiae Sublimitatis praecepto, hos infrascriptarum Libertatum et Consuetudinum Articulos seriatim, suo ordine declarandos, prout ex certis nostris Priuilegiis collegimus, eisdem Ciuibus, ipsorumque posteritatibus duximus concedendos.*

Item primus Articulus: quod appropinquantibus diebus, siue festiuitatibus, in quibus videlicet Iudices et Jurati Ciues dignitates et officia eorum ex consuetudine *Ciuitatis Colosvariensis* resignare et deponere habebunt; iidem Iudex et Jurati vniformiter, et concordii voluntate, de vna quaque earum ambarum Communitatum Ciuibus et incolis *quinquaginta per-*

sonas, qui sint homines Patresfamilias, bonae conditionis, honestae vitae, et famae laudabilis, Deum et eius iustitiam, pariter et utilitatem Ciuitatis diligenter (anhelantes) qui Consulatui videbuntur ad hoc magis habiles, ubicunque in eiusdem Ciuitatis theatris et vicis, iuxta distinctionem Ciuitatis commorantes; nec non de singulis Cehis tres, aut quatuor viros ad maximum, eligere debeant: qui praestitis perprius in eorum idiomate iuramentis, tactis corporaliter Sacro Sanctis Euangeliiis, aut Salutiferae Crucis Signo, quod non odio, vel amore, prece, aut pretio cuiuspiam, nec aliqua alia, quacunque sinistra intentione, sed iuxta ipsorum conscientiae puritatem, ad huiusmodi electionem Iudicis et Juratorum Ciuium procedere velint; illo etiam specificato: quod electio Centum Hominum singulis annis fienda, in Iudicis, et Juratorum arbitrio stabit, quem scilicet ex iis de nouo assumere, et quem ex prioribus reiicere voluerint.

Secundus Articulus: Quod si *Centum Homines* electi eo die, quo Iudex, et Jurati Ciues dignitatum suarum Officia resignabunt, nulla vocationis ammonitione praemissa, circa tertium Campanae pulsum comparere, atque in vno conclauis, loco scilicet tuto et securo se claudere, et absque omni susurratione, strepitu et clamore ibidem ordinatim sedere debeant ita, vt semper inter *duos Hungaros Alemannus* medium locum teneat; et e conuerso nec aliquis de loco sine vocatione, ante electionem praemissam surgere audeat. Quibus ita considentibus, *Notarius Ciuitatis* nomina *Centum Hominum* ordinate pronuntiabit, incipiendo a potioribus; quorum singulus suo linguagio respondebit: *adsum*. Quo facto, *No-*

tarioque exeunte, Seniores ex ipsis Centum Hominihus quatuor eligant personas ad Tabulam, in qua scilicet nomina in Electione Judicis, et Juratorum expressata conscribuntur, *duos Theutones, et duos Hungaros*, qui primitus sub silentio ad Electionem Judicis, et Juratorum suas dabunt voces: et post, hac ratione progrediendo, duo ex eis Tabulam teneant, alii vero duo in eadem Tabula conscripta diligenter occultent, ita tamen, vt vnusquisque illorum vocalem expressionem ad Judicis, et Juratorum praelectionem accuratius percipiat. Electo, itaque, *Judice*, in secunda progressionem duo *Jurati Ciues, vnus Theutonicus, et alter Hungarus* sunt eligendi, et sic consequenter, donec *totus numerus Duodecim Juratorum complebitur*. Et quidquid maior pars ipsarum bis quinquaginta personarum in talismodi Electione concluderit, illud absque omni tergiuersatione valeat, stet, ratumque, et firmum habeatur.

Tertius Articulus: Quod quia, nonnunquam ex negligenti, et minus prouida conseruatione, et custodia Sigillorum, Librorum, et Literarum, scandala et pericula grauia Ciuitatibus, ipsarumque Incolis emergere solent: ideo a modo in posterum, semper temporibus progressiuis: pro tollendo quouis dubietatis scrupulo, ac ad euitanda futura, quae exinde oriri possent, mala, huiusmodi Sigilla, Libri, Literae, Literalia quoque Instrumenta, Jura communia dictae *Ciuitatis Colosuariensis* tangencia, sub sigillis *adminus octo Juratorum*, in certo, tuto et securo loco conseruentur *)

*) *Cromer Léndrd könyvében ezeket a' czikkeket is találhatni:*

nunquamque ipsis octo Ciuibus absentibus, quacunque ex causa, ipsa Sigilla, et Libri, siue Literae aperiantur; quique octo Jurati Ciues, vel saltem alii in tanto numero, apertioni ipsorum Sigillorum, *Sigillationique, et lectioni Literarum sigillandarum interesse, et tenores ea-*

Wer das Stat sigill vber Jar pehalten sol.

Es sol auch ein Deutscher des Rats der Stat sigil payde, das klain, vnd das gros Inne haben, ydoch gesunder das gros, do man anders nicht mit sigilt, dan hantfesten, das verschlossen sein, vnd zum minsten mit zwayr deutschen purger petschafft versiegelt sein. Aber das klain petschaft sol ein deutscher gesworn purger haben verschlossen ynn seinen lad, vnd darczu solder Statschreiber den schlüssel haben.“

Von der Stadt Insigel inhaltung sol vncz man ein ander Richter vnd rat, erwelt und pestetiget.

Alle zeit zu Sand Jorgen tag, in der zeit, als ob'n geschrieven stet, sol man das gemain Insigel zu dem Rathaus pring'n verschlossen in der lad, do sol man es wider einlegen und verschliessen, und versigeln mit zwair, oder drayr deutschen Herren sigil, dy des rats gewesen sein, vnd also verschlossen vnd versigilt sol man es antwurten dem pfarrer zu vnser haup pfarkirch'n, zu vuser lieb'n frawen zu pehalten vncz das der Richter vnd der Ratt pestet werd'n, sunder den schlüssel sol der Statschreiber pey ym haldenn.“

Minden igyekezetem mellet sem tapogathattam még ki Buda Városának volt régi nagy kettős Pecsetjét; kérem tehát a' Nagy Erdemű minden Rendű T. T, Hazafiakat, méltóztassanak azt, ha valamelly tulajdon birtokjokban lévő Levélről fűggene, számomra kegyessen Ierajzoltatni: aött Buda és Pest Városokat akár mi tekintetben érdeklő Levelek mássátis elküldetni: hogy e' két Város' Történeteit, azok után, és az eddig gyűjtött nagyobb számú Levelekből még tökélyetesebben kidolgozhassam.

rundemintueri, audire, et auscultare, ac ad quorum Juratorum Relationem emanatae existunt, diligenter intelligere, et inuestigare debeant.

Quartus Articulus: Quod, postquam in ipsa Ciuitate Colosuariensi nouus eligitur *Judex*, omnes Magistri mechanici in eadem comorantes, singuli cum eorum propria societate, et consimilibus Artificibus, in locum ipsis aptum congregari, et inter se, ex eorum communitate Magistros Ceharum ordinare et eligere, ordinatosque et electos Consulatui praesentare debeant; qui pro obseruanda fidelitate, Judici, Juratisque Ciuibus, nec non toti Communitati corporalia deponent Juramenta; ita videlicet: quod ipsi ad artificii eorum opus diligenter attendere, et curam peruigilem habere velint, *ne opus artificii eorundem per ineptos, et indebitos labores, quouis modo, deturpetur; nec aliqui ex eis laborem artis suae, minus debite, et male factum sub specie boni vendere praesumat.* Carnifices itaque, ne de mane ante pulsum *Angelicæ Salutationis*, nec de sero, post pulsum *Aue Maria* *), aliquem bouem, seu consimile pecus, seu pecora furtim adducta, aut squallida, et defectuosa mactare, siue emere valeant; claro enim die, et iuxta aquam fluuialem mactatio talium pecorum fieri debeat.

Quintus Articulus: Vt de impositione *Taxae*, siue *Collectae* Ciuitatis ordinariae debitus ordo in ipsius collectione, impositione, exa-

*) Hazánkban 1309-dikben *Udvardon* tartott *Sinathban* rendeltetett, hogy *Urunk Fölséges Megtestülésének emlékére este* meghúzatnának a' harangok; a' reggeli harangozás ezen Oklevél szerint XV. században már szokásban vala; a' deli harangozást pedig XVI. században a' Jézuiták kezdték.

ctione, ac distributione, nec non ratiociniis conseruetur, resque publica per debiti regiminis directionem augmentari, populusque in pacis amoenitate persistere valeat; *prout Ciuitatis nostrae consuetudo exigit*, nonnulla duximus praesentibus inserenda. Primo enim, postquam *Registra*, siue *Libri ipsarum Collectarum*, cum hospitum et inquilinorum nominibus ordinata et conscripta fuerint, mox ex *Centum Hominibus*, viginti quatuor Viri idonei, atque honesti eligantur, *Duodecim scilicet Theutonici, et totidem Hungari*, qui aequae bene, vt praemissum est, de *Electione Iudicis*, et *Juratorum*, praestabunt Juramentum, quibus vnus praeficiatur *Judex*, siue *Maior*, iuxta currentis temporis oportunitatem; in cuius domo, aut aliquo alio competentis loco, ipsi *Viginti quatuor Homines ad imponendam Taxam*, siue *Collectam* conuenient, et seriatim eo ordine, prout de *Electione Iudicis* dictum est, considerabunt. Is vero, qui in eorum constitutus est *Judicem*, eosdem ordinatim de singulis hospitibus et inquilinis, iuxta *Librorum* seriem interrogandos habebit, quomodo videlicet quilibet eorum sit taxandus: et quidquid maior pars in tali impositione concluserit, hoc ad *Librum* eiusdem *Collectae* inscribatur; ita tamen, vt ad quemlibet *Librum* duo deputentur *Jurati*, vnus *Hungarus*, et alter *Almannus*, qui huiusmodi impositioni *Collectae* interesse debeant. Peracta tandem impositione *Collectae*, iuxta omnes *Libros*; fiat debita calculatio, eorundem *Librorum*, cum inscriptionibus summae ex his *Libris* resultantis. Tandem *Libri* ipsi signetis consignati, per eosdem *Viginti quatuor Homines Iudici* praesententur. Qui quidem *Judex*, et *Jurati Ciues* ad singulum

Librum duos ex *Centum Hominibus* eligant, qui *Collectam Ciuitati impositam* cum duobus *Juratis* ad Librum eorundem deputatis colligere, et exigere debeant. Quas scilicet pecunias electi duo ex *Centum Hominibus* ad suas recipere valeant manus. Si vero *Judex et Jurati* *Ciues* pecuniam *Collectae* pro *Ciuitatis utilitatibus*, et *emergentibus necessitatibus*, ab *Exactoribus Collectarum*, in parte, vel in toto recipere voluerint, extunc *Litterae Quictationales* sub sigillis *Judicis*, et duorum *Juratorum*, scilicet *Theutonici*, et *Hungari*, eisdem assignentur. Qui quidem *Exactores*, tempore, se ad hoc offerente, de perceptis et distributis plenam et iustam rationem, euidentibus documentis mediantibus, coram octo personis, ex ipsis *Centum Hominibus* aequaliter electis, necnon duobus *Juratis* *Ciuiibus*, ad hoc similiter deputatis, plenam reddere teneantur. Modo simili, si *Judex*, seu aliquis *Juratorum* quidquam ex talibus *Collectis* perceperint, aut distribuerint, rationem sufficientem dare debeant, et sint adstricti.

Sextus Articulus: Quod, ex quo saepe numero contingit homines ad crudelitatis iram, pariter et vlciscendi inuidiam inclinatos ex rancore animi in innocentem desaeuire; probitatem, eosque, nullis ipsorum demeritis existentibus, sed dolosis corrupti astutiis criminari haud iuste, non verentes, vsque ad diem iudicum dira captiuationis mancipatione, *Judicum* inuocato praesidio, detinere procurant; quo die iuridico adueniente, quando videlicet detentor erga detentum actionem suam proponere, et de culpa alias eidem extra iudicium imputata probationem legitimam producere debet, extunc aut in iudicio non comparet, aut

in probationem suorum, documentis|prorsus et omnino destituitur. Quapropter, Ciuitatis Legibus, et a diu introductis Consuetudinibus exigentibus, *talis iniustus detentor per duplicati temporis spatium, in eadem captiuitate, in qua homo ille innoxius vinctus detinebatur, mancipari; praeterea, homini iniuste detento, de damnis et expensis, iuxta limitationem fidedignorum hominum, aut iuramento detenti affirmationem, satisfacere debeat et teneatur.* Excepto, si quis propter causam criminalem, et arduam per suspicionis modum, vsque ad ipsius expurgationem detineretur. Ceterum, illo non praetermisso, quod is, qui alium de consensu et voluntate Iudicis captuari fecit, cuius captinatio in Ciuitate committitur, soluat *Praeconibus* denarios sex; si vero in *Surbio Ciuitatis*, decem. Dum, itaque, talis detentus per latam contra eum sententiam eliberari cupit, aut prius, suo cum aduersario pacificatur, aut ad fideiussoriam cautionem, ex vinculis emittitur, talis *iudici* septem denarios, et *Magistro Praeconum* duodecim soluere tenetur; saluis tamen *birsagiis Iudici* prouenire debentibus. Insuper, ne homines culpa carentes per detentiones minus iustas deprimi, aut aliud enorme factum exinde oriri contingat, cautum est, *ut nullus hominum, absque Sigillo Iudicis, aut Commissione Juratorum, captiuetur, nisi excessus maximi hoc exigent.*

Septimus Articulus. Quod nullus ex ipsis Ciuibus *in quarumcunque rerum venalium, et etiam mercantiarum aquisitione societatem, siue mutuum contractum cum homine extraneo habere; neque etiam in ipsa Ciuitate praemptiones, signanter in rebus victualibus, in ipsam Ciuitatem per homines forenses appor-*

*tatis, lucri et quaestus gratia audeat, et signanter in diebus fori, donec vexillum Ciuitatis erectum steterit, deposito vero Vexillo Pnestini, siue Praeemptores id, quod residuum permanserit, emere valeant, atque possint. *)*

In cuius rei memoriam, firmitatemque perpetuam, praesentes Literas Sigilli nostri munimine roboratas, et a tergo consignatas, praefatis Ciuibus *Ciuitatis Colosuariensis*, ipsorumque posteritatibus vniuersis, duximus concedendas, promittentes priuilegialibus Literis nostris confirmare, dum nobis eadem in specie fuerint reportatae. Datum *Budae* feria — infra octauas festi *Sanctissimi Corporis Christi*, Anno Domini Millesimo, Quadringentesimo, Octuagesimo Octauo. **)

Autographum est in *Tabulario Regii Gubernii Transiluanici*, úgy mond el hűnyt T. T. *Kovachich Márton György* a' Kéziiratjainak Gyűjteményében.

Úgy vélem, hosszas vitatásom után föl tett czélomra el értem, és e' két testvér Városnak régi állapotját egész teljes meggyőződésig bebizonyítottam, ha tehát fejtegetésemet közhasznúnak itéli az édes Haza, el nyertem jutal-

*) Vajha mostanában is ez a' közönségre nézve, olly hasznos Rendszabás tartatnék! nem volna *Budán* olly szer fölött lévő nagy drágaság. De most minden dologtalan személy kereskedésre adta magát, időnek előtte majd mindent össze vásárol, 's alig lehet már a' piaczon valamit első kézből venni.

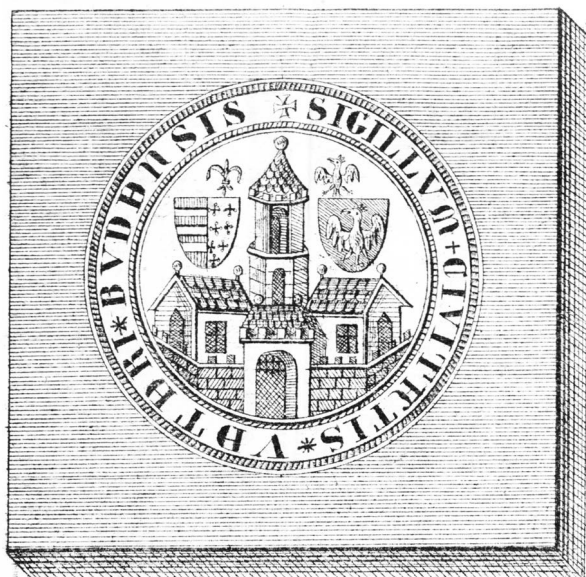
**) Ebben az esztendőben *Úr-napja 5. Juniusban* volt; tehát e' Levél hatodik, és tizenkettődik *Junius* tájban költ.

mamat; mert, *nisi utile est, quod facimus, stulta est gloria.* — Azomban, ha Pest Budával sem egyesülne, minthogy még más módon is lehetne Anya Városunkon segíteni; még a'kor sem sikeretlen e' munkám; mivel *temporum vicissitudines ex vero cognovisse, gradus est ad sapientiam:* 'S ha nem tudod, mi történt legyen, minek előtte születél, gyermek vagy. — Valahányszor Buda viszontagságiról gondolkodom, a' mi gyakran megtörténik; mind annyszor eszembe jutnak bölcs Senecának eme szovai: „*Omnes, quae usquam rerum potiuntur urbes, quaeque alienorum imperiorum magna sunt decora, ubi fuerint, aliquando quaeretur, et vario exitii genere tollentur: alias destruent bella, alias desidia, paxque ad inertiam versa consummet, et magnis opibus exitiosa res, luxus.*“ Epist. LXXI. Budát is a' háborúk, pedig még polgári háborúk ejtették Töröknek rabságába! a' mint ezt fájdalmaik és epeszések között eredeti két Magyar kronika című könyvemben hiteles, és egykorú írók után, tudniillik Bornemisza Tamás' és Verantz Antal' Magyar Kronikájikból megmutattam: hogy a' késő Maradék szerencsétlen Óseinek visszálkodasiból tanulja becsülni az egyességet; és győződjön meg eme közmondásnak valóságáról: „*Concordia parvae res crescunt, discordia, magnae dilabuntur.*“ Sallustius de Catilina.

*Mindeneket a' nagy Istennek dicsőségére, és az
édes Hazának javára.*

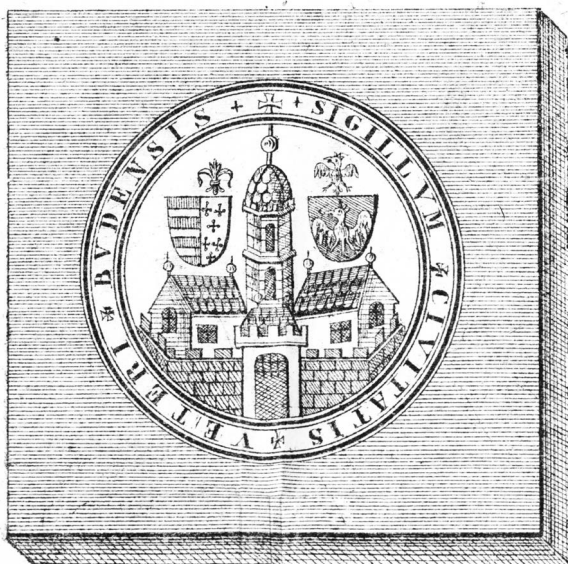
F o g l a l a t.

	Lap.
Elő-Szó	VII
§. I. B é v e z e t é s	2
§. II. Ó Budának eredete, különféle nevei, 's mint ragadott reá az <i>Alt-Ofen</i> név?	4
§. III. Ó Budának volt polgári állapotjáról	23
§. IV. Ó Budának egy része Sz. kir. Város volt	34
§. V. Szent Jakab Falváról	43
§. VI. Szent Háromság Városáról	46
§. VII. Buda és Pest eredetéről	49
§. VIII. Pest nem épült Trans Aquincum dűle- dékein	63
§. IX. Buda és Pest eredetétől fogva egy Város volt	67
§. X. Kis Pesti Hegyen IV. Béla király Várat épített; a mai Pest Ó Pestnek, az pedig Pesti Hegy Újvárának hivatott, erre köz beszéd- ben reá ragadt a Buda név, Új Pest, Ó Pestet részei közé számlálta és Fővárossá lett	79
§. XI. Sigmond Pestet Budától elválasztotta, Mí- tyás pedig azt különös Sz. kir. Várossá tette	94
§. XII. Buda Várossának bevett régi Szokásiról, és különös Szabadságiról	115
§. XIII. Ki lehetett régi időben Budán Bíró, Tanácsnok, és Polgár, ? mikor, 's mi ren- den tartatott a Tanácsi Újítás?	125
§. XIV. Albert Király idejétől fogva Magyar a' Némekkel Budán egyenlő Jussal bírt	136

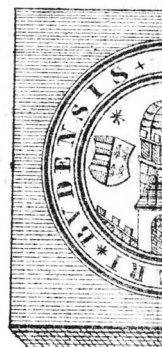

A. Sæc. XIV.

3.

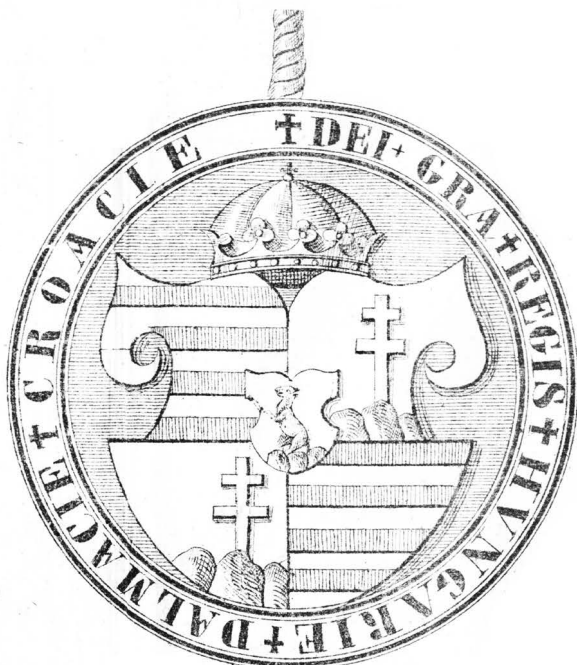
A. Sæc. XVI.

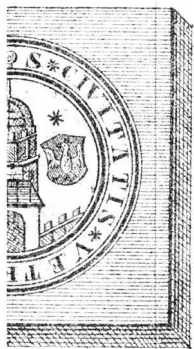
A

4.

5.

S æc. XVI.

